

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2017

INTERMARIUM
REDIVIVUS

ROMANUL *DELIRUL*
ÎN DOSARELE SECURITĂȚII

Înregistrați-vă acum și primiți un
TANC GRATUIT
 Utilizați codul
ROLLOUT*

Royal Tiger

În august 1942, Agenția pentru Armament a Armatei Germane a transmis cerințele sale vizând un înlocuitor pentru tancul Tiger. Astfel a apărut Tiger II, mai cunoscut sub numele de Royal Tiger sau King Tiger.

Tiger II a fost utilizat spre finalul celui de Al Doilea Război Mondial pe fronturile de vest și de est. Pe frontul de vest, prima unitate de luptă echipată cu tancuri King Tiger a fost batalionul de tancuri grele 503. Batalionul a primit numai 12 tancuri Tiger II pe lângă cele 33 de tancuri Tiger I. Sosind la Dreux în 7 iulie 1944, batalionul a reușit să distrugă 12 tancuri Sherman chiar în prima bătălie.

În World of Tanks, puteți să comandați tancul Tiger II și alte tancuri din familia Tiger în bătălii aprige. World of Tanks este un joc PC online dedicat luptelor de tancuri de la jumătatea secolului XX și include peste 500 dintre cele mai emblematice tancuri din istorie.

Joacă gratuit la **WORLD OF TANKS.EU**

www.pegi.info

* Participați la bătălie acum și luați ca premiu World of Tanks - tancul premium german Pz.Kpfw. S35 739 (f), un loc în garaj, 500 de aur și 7 zile de cont Premium. Introduceți codul de invitație ROLLOUT la WoT.ro.net când vă creați contul Wargaming gratuit. Codul este valabil pe serverul european World of Tanks și expiră în martie 2015.

WARGAMING.NET

© 2017 Wargaming.net. Toate drepturile rezervate.

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2017

INTERMARIUM
REDIVIVUS

ROMANUL *DELIRUL*
ÎN DOSARELE SECURITĂȚII

SUMAR

septembrie

2017

4 Colibe
printre palate
R. KUNISCH

5 Barajul
celor trei mări
*Ducând mai departe
gândul lui Pilsudski*
ȘT. CIOCHINARU

10 Triunghiul
de aur din vara
lui 1917
P. OTU

14 Matematică
eroică
M. STAVINSCHI

19 A patra putere...
falsă
T. STĂNESCU-
STANCIU

24 Ultima modă...
din neolitic
S.A. LUCA

STUDENȚII SCRIU ISTORIE

26 „Delirul”
lui Marin Preda
recenzat de Securitate
T. ENACHE

29 Un spital
în furtună
M. IONIȚĂ

32 Întâia
mare durere
*Marele Voievod
de Alba-Iulia
își pierde prietenul*
S. CRISTESCU

EXCLUSIVITATE

33 Ce ar fi fost
dacă...
*Anul 1917 în Rusia,
analiză contrafactuală*
A. VL. ȘUBIN

38 Un automobilist
împătimit
Prințul Nicolae
N. MACOVEI

42 Din vremea
când nu făcea
fiecare ministru
reforma sa
*Educația tinerelor de
altădată*
C. SIRCUȚA

47 Martin Luther,
soțul
F. DOLGHIN

PARFUMUL BUCUREȘTIILOR

52 Casa Melik
L. ZAMANI

magazin istoric

Anul L – serie nouă – nr. 9 (606)

septembrie 2017

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

Intr-o miniatură realizată de un pictor anonim pentru contele Engelbert de Nassau al II-lea este surprins un grup de oameni, îmbrăcați conform rangului, prinși într-un dans specific Evului Mediu, în interiorul unei grădini străjuite de ziduri. Grădina închisă reprezenta un spațiu protector, cu o simbolistică religioasă ce făcea referire la Fecioara Maria. Participanții respectau un set de reguli clare, care le ghida comportamentul și conduita atunci când se aflau în grup alături de alte persoane de aceeași condiție materială

3,5 milioane de euro, atât a costat operațiunea de refacere a grădinilor castelului Chambord, o perlă a salbei de castele de pe Valea Loarei. A fost nevoie de 14 ani de cercetări pentru a restabili configurația grădinii și de peste 100 de muncitori. Bani au fost plătiți de un american: Stephen Schwarzman

4 Cartierul Armenesc din București ascunde privirii trecătorului obosit o bijuterie arhitectonică și culturală: casa Melik, una dintre cele mai vechi ale Capitalei (în imagini terasa și o cameră din interior), înălțată la mijlocul veacului al XVIII-lea și găzduind astăzi Muzeul Theodor Pallady (1871 – 1956), pictor a cărui statuie veghează în curtea inundată de verdeață

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

BUCUREȘTI

RICHARD KUNISCH

„**B**erlinul este un oraș care nu lasă nicio amintire“, spune doamna de Staël și, cu o îndreptățire aproape identică, s-ar putea afirma același lucru despre celelalte metropole ale lumii civilizate. „Dacă ai văzut una dintre ele, le cunoști pe toate“,

se plâng adesea turiștii. Fizionomiile străzilor noastre se aseamănă cu fizionomiile oamenilor; aceleași haine, aceleași ținută, aceleași comportare se regăsesc în saloanele din Viena și Londra, din Paris și Berlin, cel puțin la prima vedere. Cultura mai fină nivelează, înlătură elementele caracteristice, dar numai pe acelea care izbesc ca atare, care afișează pretenția de a fi singulare [...] În aceste cuvinte se află tot secretul bunului-gust și astfel acel reproș pe care franțuzoaica îl făcea Berlinului este în anumite privințe un elogiu [...]

Dacă singularitatea care izbește ochiul și asocierea picantă de contraste alcătuiesc *Eldorado*-ul turistului, atunci niciun loc, în afară de Alger, nu i se poate recomanda acestuia mai mult decât Bucureștiul.

Orașul boierilor este tot atât de cuprinzător ca Berlinul, având cam 120.000 de locuitori care trăiesc în 15.000 de case și merg la 140 de biserici grecești, catolice, evanghelice, luterane și mozaice. Astfel de proporții numerice se găsesc rar. Să urcăm dealul pe care se ridică biserica Mitropoliei și care depășește cu mult înălțimea Bucureștiului. De aici orașul este de cele mai multe ori îmbrățișat cu privirea, căci de nicăieri el nu oferă o imagine mai frumoasă. E o priveliște singulară, fermecătoare în bogăția și varietatea ei. Palate somptuoase, o mare întinsă de case, un râu care șerpuiește, biserici impunătoare, toate astea pot fi văzute și în capitalele țărilor noastre civilizate [...] Crearea Bucureștiului nu a fost stăpânită însă de necesitate și calcul, ci de

înclinație și capriciu. Nu s-a făcut nicăieri economie de spațiu, bărăgan de jur-împrejur cât încape. Aici s-a ridicat un palat, dincolo un bordei; aici s-a tăiat un parc, dincolo a rămas un loc liber, un iaz, un crâng printre case. Nicăieri ordinea lipsită de farmec a locuințelor

păturii de mijloc nu ocupă mult loc; această pătură extrem de onorabilă, dar puțin interesantă pentru pictor și poet, este slab reprezentată în București; cu atât mai mult sunt aristocrația și sărăcia din palatele și bordeiele tihnite. Dincolo se înalță nenumărate biserici pe ale căror cupole sclipitoare se ridică crucea grecească. Cum lucește și strălucește totul în jur! Și cum se revarsă pretutindeni, printre palate, colibe și gracile case de țară, verdele pădurilor și al grădinilor într-o plinătate îmbelșugată! Acolo șerpuieste un râu îngust să fie această apă tulbure Dâmbovița? „Dâmboviță, apă dulce, cin-te bea nu se mai duce“, cântă poezii [...] Această așezare nu e un oraș, este o grămadă de sate vârate unele într-altele [...]

Bogat e pământul, ar putea fi grânarul Europei, dar pustii și necultivate se întind nemărginitele bărăganuri. Ce fatalitate apasă asupra acestui popor? Oare când va veni vremea mântuirii sale? Lasă deoparte întrebările la care nimeni nu poate răspunde. Uită-te în jur! Ești în capitală, în București, în orașul strălucirii europene și al fastului asiatic, în orașul sărbătorilor și al plăcerilor fremătătoare! [...] Multe a îndurat acest popor, multe va mai îndura încă.

(*București și Stambul. Schițe din Ungaria, România și Turcia*, ed. a doua, traducere, prefață și note de Viorica Nișcov, Editura Humanitas, București, 2014)

53 Dornici
de civilizație,
lipsiți de principii

J.O. NOYES

56 O săptămână
pe Dunăre,
cu familia regală

S. CHEFANI-
PĂTRAȘCU

61 Căutându-l
pe Sărmanul Dionis
la Addis Abeba

D.T. DULCIU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 50 ani
în 50 întrebări
Răspunsurile la concurs

67 Ridicând poculul
în salve de tunuri
O. SENCUC

71 Codul
bunelor maniere
medievale

N. BĂDILĂ

INEDIT

74 Tatăl general,
fiul prizonier
R. ANDREESCU

77 În România,
acum 100 ani
G. FILITTI

CITITORII
SCRIU ISTORIE

81 Taurul doborât
de matador
*Răzbunarea britanicilor
pentru atacul
de la Scapa Flow*

F. STĂNESCU

85 Programul
„prima casă”
acum 100 ani
Parcelarea Ghencea
A.R. VOINEA

88 14 ani
pentru refacerea
unei grădini
*Parcul
castelului Chambord*
D. MIHALCEA

HOOVER
INSTITUTION

93 Șoferul Legației
din Buenos Aires alege
libertatea

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

37; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

In august 1920, ofensiva Armatei Roșii bolșevice spre inima Europei ajunsese la marginea Varșoviei. Nori grei acopereau linia incertă a frontului. Polonezii, la capătul unui efort uriaș, păreau pe cale de a se prăbuși. Comisarii lui Lenin biciuiau neîncetat comandanții și soldații din tranșee, cerându-le să doboare Polonia și să deschidă drumul către tovarășii socialiști din Germania, care îi așteptau cu brațele deschise. Din Varșovia lumea fugea care încotro, cu

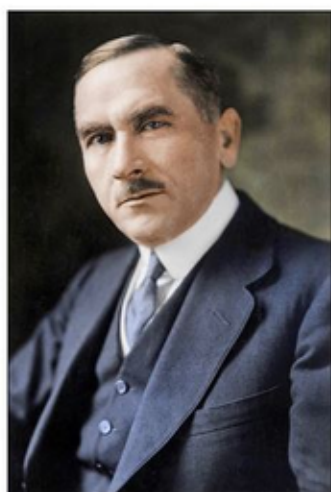
Intermarium, un baraj de la Baltică la Marea Neagră, care să protejeze Europa și de la Est, și de la Vest

bicicleta, cu mașina, căruța, cine cu ce avea, cei mai mulți pe jos, târând după ei câte un cărucior supraîncărcat cu lucruri inutile.

Pe frontul aflat la marginea orașului, într-o baracă întărită cu saci de nisip, aparent imperturbabil, un singur om refuza să accepte dezastrul, un bărbat de 51 de ani, cu o frunte înaltă, groaznice sprâncene negre și niște mustăți crăiești la care un Stalin nu ar fi putut

visa niciodată. Era Jozef Pilsudski, președintele Poloniei recent înviate și recreate după 123 de ani de la desființarea sa, în 1795, de către Rusia, Austria și Prusia. În fața sa, pe o masă mare, de lemn, sunt planurile de operații, hărți militare amănunțite. Pilsudski caută cu înfrigurare soluții pentru a învinge hidra de la Răsărit, pentru a salva Polonia și, odată cu ea, Europa. Priceperea sa și eroismul ostașilor polonezi vor aduce victoria. Dar atunci, acolo, în focul bătăliei și din disperarea de a găsi o ieșire din cleștele rusec, s-a născut o idee.

Era mai mult o viziune, ca la profeții biblice, un abur care căpăta conturul unei soluții strategice pe care rușii să nu o mai poată depăși niciodată: Międzymorze, sau, pe latinește, Intermarium, o federație de state central și est-europene care, formând un baraj de la Baltica la Marea Neagră, să rezolve odată pentru totdeauna problema năvălirilor din Răsărit asupra Europei. De la nord la sud, Lituania, Letonia, Estonia, Finlanda, Belarus, Ucraina, Ungaria, România, Iugoslavia și Cehoslovacia ar fi format un bloc impenetrabil, sub conducerea Poloniei.

Roman Dmowski

Viziunea lui Pilsudski relua, de fapt, strategia vechii uniuni dintre Regatul Poloniei și Marele Ducat al Lituaniei, care, de la sfârșitul secolului al XVI-lea și până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, ținuse sub control tot vastul spațiu dintre Marea Baltică și Marea Neagră. În același timp, proiectul Intermarium era complementar cu o altă viziune geopolitică a liderului polon, Prometheismul, al cărei obiectiv era anihilarea amenințării din Est prin dezmembrarea Imperiului Rus și autodeterminarea popoarelor cucerite de acesta. Doar că celebrul voluntarism polonez avea să joace, din nou, un rol nefast pe scena istoriei.

Infrângerea invaziei sovietice crease Poloniei sentimentul că ar fi o putere militară semnificativă, capabilă să impună unilateral soluții geopolitice în această parte a continentului. Această atitudine a dus la abandonarea prudenței și a instrumentelor diplomatice în favoarea aplicării în forță a unor măsuri etnice și teritoriale care au contribuit major la stricarea relațiilor Varșoviei cu aproape

Comanda unui regiment de cavalerie polonez din timpul războiului ruso-polon

INTERMARIUM, DE LA UTOPIE A SECOLULUI XX, LA REALITATE A SECOLULUI XXI

ȘTEFAN CIOCHINARU

Fotografia de grup a reuniunii de la Varșovia, din acest an, a inițiativei Celor Trei Mări și, în medalion, mareșalul Piłsudski, cel care a avut ideea proiectului Intermarium

În anul 2010, George Friedman, fondatorul Stratfor, a întreprins o „Călătorie geopolitică” pe frontiera de est a NATO, de la Baltica la Marea Neagră, pe care a repetat-o după patru ani, în 2014.

Între timp, a conferențiat și la București, în 2013, când a descris, pas cu pas, cu ani înainte ca evenimentele să îl confirme, ceea ce credea el că avea să se întâmple cu Uniunea Europeană și cu țările din Europa Centrală și de Est.

A fost prea puțin înțeles, așa cum de altfel se întâmplă dintotdeauna cu profeții de tipul lui. Printre altele, a evocat atunci, pentru prima oară, nevoia realizării unui bloc geopolitic, clădit pe interese comune privind securitatea și dezvoltarea economică și socială, un fel de Intermarium interbelic, care să aducă împreună țările dintre Baltica și Marea Neagră. Lumea a ridicat din sprâncene a mirare și a început să caute prin cărțile vechi ce este cu acest Intermarium.

Două decenii mai târziu, cu excepția Finlandei, toate țările vizate de proiectul Intermarium se prăbușeau sub loviturile U.R.S.S. și ale Germaniei naziste. Începea atunci o tragedie colectivă, ale cărei urmări aveau să dureze până în zilele noastre.

Rămâne un fapt istoric că, în cele din urmă, dintre toate visurile strategice ale leșilor, dintre toate alianțele proiectate, una a rămas cea mai importantă: alianța cu România, stabilită în 1921, care de altfel a și produs singurele rezultate istorice atunci când, în septembrie 1939, Germania și Rusia au invadat și desființat a doua Republică Poloneză. Președintele, Guvernul și armata polonă, tezaurul național, precum și un număr mare de refugiați și-au găsit atunci adăpost în România.

Nu era o întâmplare că, dintre toți vecinii Poloniei, România a întins o mână de ajutor necondiționat, dovedindu-se un prieten adevărat și un aliat de nădejde.

O Polonie prea voluntaristă și o Românie prea ezitantă, cei doi stâlpi ai proiectului Intermarium

Ambele state au ieșit din Primul Război Mondial înfruntând trupele bolșevice care încercau să extindă revoluția roșie peste Europa. Polonia a trebuit să ducă un război crâncen împotriva Armatei Roșii, care a culminat cu bătălia pentru Varșovia, din august 1920. În același timp, Regatul Român - după ce

militarii români din fosta armată austro-ungară salvaseră de pericolul bolșevic Viena și Praga - a prevenit ofensiva comună a sovietelor din Rusia și Ungaria, care viza cucerirea Transilvaniei și extinderea U.R.S.S. până la granițele Germaniei, prin contraofensiva soldată cu ocuparea Budapestei, la 4 august 1919, și alungarea de la putere a bolșevicilor unguri conduși de Bela Kun.

În timpul războiului polono-rus, România a acceptat

În timpul unui dineu la Londra, de la stânga la dreapta: premierul britanic Winston Churchill, ambasadorul sovietic Ivan Maiski și premierul polonez Władysław Sikorski

și sprijinit tranzitul forțelor militare poloneze pe teritoriul său. De altfel, potrivit unui raport al diplomatului Czesław Pruszyński, România a facilitat tranzitul locuitorilor polonezi din Rusia în zonele lor de origine și a furnizat armament și produse agricole la prețuri preferențiale. În acest context, Armata Română a intervenit în războiul polono-ucrainean împotriva Republicii Populare Ucraina de Vest (creată în Galiția în vara aceluiași an), ajutându-i pe polonezii din Pocuția. Conte Aleksander Skrzyński, acționând cu sprijinul liderilor polonezi Ignacy Jan Paderewski și Józef Piłsudski, a transmis o ofertă către Guvernul român

condus de Ion I.C. Brătianu pentru a participa la viitoarea administrare a întregii Ucraine (august 1919), oferta fiind retransmisă după ce Skrzyński a devenit ambasador în România. România a refuzat. În 1920, un plan similar a fost propus chiar de Piłsudski guvernului român condus de Alexandru Averescu. Oferta era mult mai clară, propunând României să își extindă administrația către est (țărml Mării Negre, Odessa și Transnistria). La rândul său, Averescu a refuzat propunerea „pentru a nu implica țara în războiul civil din Rusia”.

Ambele state vor sta, în întreaga perioadă interbelică, sub amenințarea U.R.S.S., ceea ce le va structura politicile și strategiile de supraviețuire. Ambele state aveau, așadar, motive temeinice pentru a încheia împreună tratate de colaborare și securitate, încercând să stabilească un baraj împotriva Rusiei bolșevice și revanșarde. Czesław Pruszyński raporta Guvernului polonez, imediat după capturarea Odessei de către Armata Roșie: „Un baraj care poate pune capăt la presiunea bolșevică către vest este constituit din Polonia la nord și România la sud [...] Există o necesitate naturală, dar de asemenea o necesitate istorică, care pun bazele pe un interes mutual între România și Polonia, o alianță militară în fața amenințării comune cu care ne confruntăm”.

Întreaga viziune geopolitică și strategică a mareșalului Piłsudski care a stat la baza proiectului Inter-

Contele Aleksander Skrzynski

toți vecinii și la dificultăți serioase în relaționarea cu alte centre de putere ale vremii, precum Franța, Marea Britanie sau chiar Liga Națiunilor.

Este o realitate tragică că șansele de realizare a proiectului Intermarium nu au fost deloc îmbunătățite de seria de conflicte izbucnite după Primul Război Mondial de-a lungul granițelor Poloniei: războiul polono-sovietic, războiul polono-lituanian, războiul polono-ucrainean și incidentele armate de frontieră polono-cehoslovace.

În aceste condiții, proiectul nu a putut fi materializat, fiind respins din toate părțile, neavând susținere nici în Lituania și Ucraina, unde era perceput ca o amenințare la adresa independenței acestora, și nici în rândul puterilor europene care, cu excepția notabilă a Franței, considerau inoportună contrapunerea Rusiei.

Intermarium a avut, de altfel, opoziție chiar și în Polonia, unde rivalul politic al lui Pilsudski, Roman Dmowski, liderul Partidului Național-Democrat, îl considera o amenințare pentru omogenitatea etnică a statului polonez care, oricum, trebuia

să polonizeze minoritățile etnice existente. Dmowski nu era deloc o voce singulară pe scena politică poloneză, mulți alții manifestându-se pentru un stat național unitar polonez și opunându-se ideii unei federații multinaționale și multiculturale. De altfel, după revenirea sa la putere, în 1926, în urma unei lovituri de stat prea puțin democratice, Pilsudski însuși se va concentra asupra centralizării puterii și a polonizării minorităților din partea de est a țării, asumându-și puteri dictatoriale prea puțin atractive pentru traumatizatele state centrale și est-europene.

Unii istorici sunt de părere că Pilsudski – care spunea adesea că „nu poate exista o Polonie independentă fără o Ucraină independentă” – era mai degrabă interesat de obiectivul strategic al despărțirii Ucrainei de Rusia decât de asigurarea bunăstării ucrainenilor, fapt pentru care nici nu a ezitat să folosească forța militară pentru a extinde teritoriul Poloniei în Galiția și Volinia, zdrobind năzuințele de autodeterminare ale ucrainenilor din teritoriile aflate în dispută la est de râul Bug, acolo unde orașele locuite pre-

ponderent de polonezi erau înconjurate de o masivă majoritate ucraineană rurală.

Vorbind despre frontierele viitoare ale Poloniei, Pilsudski credea că „tot ceea ce putem obține în vest depinde de dorința Antantei de a îngrădi Germania”, în timp ce în est „este o ușă care se deschide sau se închide în funcție de puterile care o forțează”. Iată de ce, în haosul din estul interbelic, mareașalul considera cu toată convingerea că forțele poloneze au misiunea de a extinde granițele Poloniei cât se putea de departe.

Prea multe conflicte, rivalități și neînțelegeri între posibili actori

Dincolo însă de derapajele naționaliste și de erorile geopolitice ale planificatorilor polonezi, realitatea strategică a menșurii ruso-germane rămânea implacabilă. Pentru a o contracara, Intermarium ar fi putut fi o soluție. Nenumăratele conflicte existente însă între țările ce ar fi urmat să intre în proiect au blocat această variantă.

Pilsudski cu regina Maria, în România

MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI, OITUZ REFLECȚII LA CENTENAR

PETRE OTU

Bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz de acum un veac reprezintă momentul de glorie al participării României la Marele Război, cum mai este cunoscută conflagrația mondială din

anii 1914-1918. La un veac distanță, semnificațiile acestor bătălii apar mai clare, mai bine conturate, fapt ce îngăduie o perspectivă istoriografică mai largă.

În dinamica războiului mondial anul 1917 a cunoscut o evoluție complexă, el fiind denumit, între altele, unul al marilor crize, al schimbărilor tectonice în raportul de forțe general. În tabăra Puterilor Centrale s-a consemnat falimentul „strategiei epuizării”, iar tentativa de încheiere a păcii a eșuat. În aceste condiții a fost nevoie de regândirea conduitei, germanii recurgând pe Frontul de Vest la o retragere deliberată pe o nouă poziție pregătită ad-hoc – „Poziția Siegfried” („Siegfried Stellung”). În același timp, Berlinul a recurs, începând cu 1 februarie 1917, la războiul submarin total (nelimitat). Inițial, el a avut succes, dar, în cele din urmă, s-a dovedit o decizie funestă, întrucât a înrăutățit considerabil raporturile cu Statele Unite ale Americii, care au făcut pasul decisiv intrând în război.

În cadrul Antantei, la conferința de la Chantilly (15-16 noiembrie 1916) s-a hotărât declanșarea unei ofensive generale la începutul

Tunuri germane capturate în luptele din vara lui 1917, expuse în fața statuii lui Cuza din Iași

anului 1917, inclusiv pe Frontul românesc, rolul principal fiind atribuit trupelor ruse, întrucât aliații aveau îndoieli asupra capacității armatei române. Dar, revoluția din februarie, un eveniment oarecum previzibil, având în vedere criza prelungită din Imperiul Rus, a dat peste cap toate proiectele. S-au adăugat și protestele masive din armata franceză (*Magazin istoric*, nr. 7/2017), potolite cu dificultate de generalul Pétain, astfel că în prima parte a anului 1917, greul confruntărilor a trecut în sarcina trupelor engleze.

Dincolo de aceste dificultăți majore, perspectivele Antantei s-au îmbunătățit considerabil prin intrarea în război a Statelor Unite ale Americii, la 6 aprilie 1917. Dar, va mai trece un an până când uriașul său potențial va înclina decisiv balanța.

marium își are originea în tumultuoasă istorie a acestei părți a Europei și în realitatea neîndurătoare a prea puținelor prieteni adevărați. Pilsudski a murit în 1935, bunul Dumnezeu ferindu-l să își mai vadă țara încă o dată cucerită și dezmembrată de adversarii săi istorici. Din tot ce ar fi însemnat scutul Intermarium, doar prietenia și ajutorul românilor au asigurat, atunci, o ieșire binecuvântată către viitorul de după război.

Cum realitățile geostrategice nu prea se schimbă odată cu vremurile, proiectele de securitate din regiune sunt, la rândul lor, recurente. Nici nu dispăruse de pe scenă marele Pilsudski și discipolul său, Józef Beck, ministru de Externe, a avansat proiectul unei A Treia Europe, o alianță între Polonia, Ungaria și România, dar timpul scurt rămas până la izbucnirea celui de Al

Doilea Război Mondial și divergențele româno-ungare nu au permis dezvoltarea ideii.

Sâmburele a rămas să germineze în sânul Guvernului polonez aflat la Londra, în exil. În 1942, Władysław Sikorski, premierul acestuia, a demarat o serie de discuții pentru realizarea unei Uniuni a Europei Centrale, formate din Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia și Grecia, care să se opună U.R.S.S. în perioada postbelică, motiv pentru care cehoslovaci au avut ezitări serioase, iar Aliații, dacă nu au fost de-a dreptul ostili, au manifestat o mioapă indiferență. Declarația Guvernului polonez din exil care chema la crearea

unei Uniuni federale a Europei Centrale a rămas pierdută în eter până astăzi.

După prăbușirea comunismului în Europa, Polonia (1999), Cehia (1999), Ungaria (1999), România (2004), Slovacia (2004), Bulgaria (2004), Țările Baltice (2004), Slovenia (2004), Croația (2009), Albania (2009) și Muntenegru (2017) au aderat la NATO, rezolvându-și în mare parte problemele de apartenență și de securitate. Ucraina, la rândul său, după ruperea de influența rusă în 2014, își manifestă tot mai

Un nou destin istoric posibil doar dacă toate aceste popoare vor învăța să lucreze împreună

privim zona de dislocare a trupelor și echipamentelor NATO pe frontiera de est a Uniunii Europene, vedem că pre-poziționarea forțelor occidentale are loc din nord, de la statele baltice, trecând prin Polonia și România, până în sud, în Bulgaria, la Marea Neagră. Este semnalul cel mai clar trimis Moscovei că, indiferent de ce se va întâmpla în Ucraina, s-a tras o linie roșie peste care nu se va mai putea trece.

La 6 august 2015, pe atunci proaspătul președinte polonez Andrzej Duda lansa ideea inițiativei Celor Trei Mări, o alianță a statelor central și est-europene după modelul Intermarium.

Un an mai târziu, la Dubrovnik, pe malul Adriaticii, avea loc prima întâlnire la nivel înalt a inițiativei, iar anul acesta, în 2017, președintele SUA, Donald Trump, a fost invitatul de onoare al reuniunii ce a avut loc la Varșovia. În 2018, conferința la vârf a Celor Trei Mări va avea loc la București. De sus, de la apele reci ale Balticii, până la Mediterana mereu caldă și învolburată Marea Neagră un nou destin istoric este propus țărilor din Europa Centrală și de Est. Pentru a-l atinge trebuie ca toate aceste popoare să învețe să lucreze împreună, să-și asigure pacea și stabilitatea, să se dezvolte și să progreseze. Împreună! ■

Imagine din timpul reuniunii de la Dubrovnik a inițiativei Celor Trei Mări

intens dorința de a adera la Pactul Nord-Atlantic. Oricum, cu excepția, deocamdată, a Albaniei, Muntenegrului și Ucrainei, toate celelalte țări au intrat deja în sfera occidentală de dezvoltare a Uniunii Europene.

Așa cum am mai arătat, o dată cu declanșarea crizei din Ucraina, Stratfor a readus în discuția publică proiectul Intermarium, modernizat și upgradat la realitățile zilei. Dată fiind renașterea puterii Rusiei și politicile adesea duplicitare ale țărilor vest-europene față de Moscova, noul Intermarium – susținut de Washington – devine pe zi ce trece o necesitate tot mai stringentă. Mai mult, dacă

Generalul Kurt von Morgen

presupuneri și speranțele că rușii și românii se vor retrage fără mare rezistență sau se vor lăsa să fie făcuți prizonieri au fost o greșeală”.

Poate nu întâmplător, după eșecul din vara anului 1917, feldmareșalul Mackensen n-a mai primit nicio comandă pe

vreunul dintre fronturile războiului.

Singurul punct sigur, locul unde se află armata română

Și pentru Aliați victoriile armatei române în bătăliile de la porțile Moldovei au fost o surpriză imensă, mai ales după înfrângerile din lunile august – decembrie 1916. Lideri politici și militari au exprimat-o în termeni elogioși

Premierul britanic Lloyd George, în telegrama trimisă guvernului român, la 31 august 1917, scria printre altele: „Doresc să exprim din partea guvernului britanic profunda noastră admirație pentru curajul eroic și avântul ce l-a dovedit poporul român în timpul unui an de încercări aproape fără seamăn... Reconstituirea armatei române, rezistența îndârjită – atât de prețioasă pentru cauza comună – pe care această armată o opune dușmanului în acest moment, în condiții de o greutate excepțională, prezintă un exemplu măreț de tărie, pe care libertatea o inspiră unui popor liber”.

În același timp, Theodor Roosevelt, fost președinte al Statelor Unite ale Americii, în interviul acordat, la 27 august

1917, corespondentului din New York al ziarului *România*, aprecia: „În acest război soldații români au dovedit multă vitejie. Singurul punct sigur pe Frontul Oriental e locul unde se află armata română”.

Aprecieri asemănătoare au făcut, între alții, ministrul de Război francez Paul Painlevé, comandantul armatei italiene, generalul Luigi Cadorna, generalul american John J. Pershing, generalul rus N. de Monkevitz (Monkevici), din Cartierul rus de la Iași, condus de generalul D. Șerbacev, ș.a.

Presa aliată a relatat pe larg desfășurarea confruntărilor din lunile iulie – august 1917. Influentul ziar englez *Times*, în numărul din 17 august, remarcă faptul că înfrângerea Puterilor Centrale pe Frontul român, în lunile iulie – august 1917, „este lovitura cea mai importantă pe care au primit-o germanii în Răsăritul Europei”.

Organul de presă al liberalilor englezi, *Manchester Guardian*, în numărul din 31 august, după ce releva conduita ostașilor români, conchidea: „Rezultatele acestei acțiuni se vor simți multă vreme chiar după sfârșitul războiului”.

La rândul său, ziarul francez *Excelsior* reliefa în mai multe numere moralul excelent al militarilor români și aprecia: „incontestabil, victoria de la Mărășești dă României toată încrederea și toate speranțele”, iar directorul ziarului *Le Figaro* aprecia: „Mărășești sunt Verdunul român”.

Generalul Eremia Grigorescu și un grup de ofițeri pe frontul de la Mărășești

Kaiserul Wilhelm al II-lea și feldmareșalul Mackensen, la Focșani, în 1917

Până atunci, ofensivele din primăvara anului 1917, cea engleză din Artois (9 aprilie – 6 mai) și cea franceză de pe Aisne (16 aprilie – 5 mai) au eșuat, ceea ce a determinat schimbarea șefului Marelui Stat Major Francez, generalul Robert Nivelle lăsându-i locul lui Philippe Pétain.

Succes tactic, eșec strategic

Înlăturarea dinastiei Romanovilor a reprezentat un seism de mare amplitudine, resimțit pe tot globul și în special pe Frontul de Est. Noile autorități de la Petrograd au menținut țara în coaliția Antantei, dar situația internă se degrada treptat, ceea ce s-a reflectat direct asupra armatei ruse, care își pierdea capacitatea combativă.

Cu un mare efort al guvernului provizoriu, sub impulsul lui A.F. Kerenski, ministru de Război, s-a declanșat, la începutul lunii iulie 1917, ofensiva din Galiția. După un început promițător, ea s-a împotmolit, unități întregi refuzând să mai lupte.

În aceste condiții, la 19 iulie, germanii au trecut la atac obținând mari succese. Tarnopolul a fost cucerit la 25 iulie, Colomea la 26 iulie, rușii evacuând Bucovina. Din cauza insuficienței forțelor, ofensiva germană a fost oprită.

Concomitent cu aceste evenimente de la flancul nordic al Frontului, la cel sudic, lucrurile au stat cu totul altfel. Ofensiva de la Mărăști (*Magazin istoric*, nr. 7/2017) și rezistența acerbă de la Mărășești (*Magazin istoric*, nr. 8/2017)

și Oituz a trupelor române, ajutate inegal de cele ruse, a oprit ofensiva armatelor Puterilor Centrale, conduse de celebrul feldmareșal Mackensen. Ele au obținut un modest succes tactic, dar au înregistrat un eșec strategic usturător, obiectivele propuse (nimicirea armatelor ruse și române, scoaterea României din război, ajungerea în sudul Rusiei) nefiind atinse.

Deși au încercat să diminueze proporțiile eșecului, comandanții germani și austro-ungari, presa și istoriografia au recunoscut, explicit sau implicit, bravura românilor, capacitatea lor combativă deosebită, înfrângerea de la porțile Moldovei.

Generalul Kurt von Morgen, comandantul Corpului 1 rezervă german, în lucrarea sa *Meiner truppen Heldenkämpfe* (Luptele eroice ale trupelor mele), menționează: „Rezistența dușmanului, în special a românilor, a fost neobișnuit de dărză și s-a manifestat prin 61 de contraatacuri în decursul celor 14 zile. Ele au condus la lupta la baionetă. Acestea ne-au pricinuit pierderi considerabile. Luptele din august (1917) ne-au adus drept un succes local, dar nu unul hotărâtor; ele au dovedit că românii deveniseră un adversar demn de respectat. După o pregătire de șase luni înapoia frontului, sub conducerea franceză, ei se băteau mai bine, erau conduși cu mai multă dibăcie, în special artileria și infanteria cooperau mai strâns ca la începutul campaniei“.

Generalul von Eben, comandantul Armatei 9 germane, scria în darea de seamă înaintată Grupului de Armate: „Luptele care au avut loc între 7 și 19 august au dovedit că toate

Coloană de prizonieri germani capturați la Mărăști

MARI MATEMATICIENI, EROI AI RĂZBOIULUI PENTRU ÎNTREGIREA ROMÂNIEI

Cei trei bravi oameni de știință: Gheorghe Demetrescu, Constantin Părvulescu, Petre Sergescu

MAGDA STAVINSCHI

Puțini cunosc contribuția unor oameni de știință remarcabili, care n-au precupețit nimic, și-au riscat chiar viața, de multe ori ca voluntari, în Primul Război Mondial, pentru realizarea statului național unitar.

Cred că trei dintre ei, toți absolvenți ai Facultății de Științe din București, merită un omagiu nu numai pentru contribuțiile la știința mondială, dar și pentru actele lor de bravură.

Cel mai în vârstă era **Gheorghe Demetrescu** (1885 – 1969), unul dintre cei mai străluciți astronomi, fără de care astrometria românească nu ar fi înregistrat succesul pe care l-a avut pe plan mondial. Doar modestia lui proverbială a făcut să fie puțin cunoscut. Astrometrist, seismolog, a fost director al Observatorului din București între 1943 și 1963, membru titular al Academiei Române.

Beneficiar: Serviciul meteorologic al armatei

Născut la București, Gheorghe Demetrescu urmează cursurile Liceului „Gheorghe Lazăr”, unde se distinge mai ales la matematică și fizică. La Facultatea de Științe a Universității

din București, Secția Matematici, și-a însușit cunoștințe temeinice de la profesorii Spiru Haret, David Emmanuel, Nicolae Coculescu, Gheorghe Țițeica, renumiți oameni de știință. Cursurile de astronomie și de mecanică cerească predate de profesorul Coculescu (*Magazin istoric*, nr. 7/2016) i-au atras atenția asupra acestor discipline, cărora Demetrescu li s-a dedicat cu pasiune.

După ce a obținut, în 1907, licența în științele matematice, a fost numit la 1 iulie 1908 asistent la Observatorul Astronomic din București, fondat cu numai trei luni în urmă, sub direcția lui N. Coculescu.

În planul de înzestrare a Observatorului, profesorul Coculescu a prevăzut achiziționarea unor instrumente de calitate superioară, preocupându-se totodată de numirea de

Recunoașterile și aprecierile aliaților și adversarilor reflectă realitatea de pe câmpul de luptă. Prin comportarea sa eroică – să nu ne ferim de acest cuvânt –, armată română și-a recâștigat reputația, și-a luat revanșa față de înfrângerile din campania anului 1916 și a dobândit respectul tuturor.

O privire de ansamblu asupra evoluțiilor de pe teatrele de acțiuni militare din anul 1917 evidențiază faptul că bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz au fost printre cele mai importante victorii ale Antantei, având, prin aceasta, o evidență semnificație strategică. Desigur, ele nu au mai putut fi valorificate, din cauza crizei profunde din Rusia, ceea ce a dus la prăbușirea întregului Front Oriental. Dar acest lucru nu poate fi imputat României care, printr-o excepțională mobilizare, a reușit să prelungească existența lui câteva luni.

Un moment de referință

Euforia victoriilor pe deplin meritate și stropite cu sânge din belșug nu trebuie să ne determine să părăsim tărâmul realităților. Frontul român a fost, în cursul Primului Război Mondial, unul de importanță secundară. Dar, pentru noi, bătăliile de la porțile Moldovei au o înaltă semnificație, întrucât au permis salvarea ființei de stat a României. O înfrângere în aceste confruntări ar fi dus fie la o capitulare, fie la o retragere în Rusia, cuprinsă de flăcările revoluției. De altfel, Petrogradul a cerut insistent la sfârșitul anului 1916 și începutul lui 1917 o retragere generală a autorităților române (familie regală, Guvern, Parlament etc.) și a armatei în sudul Rusiei. A renunțat la ea, nu total însă, după izbucnirea revoluției.

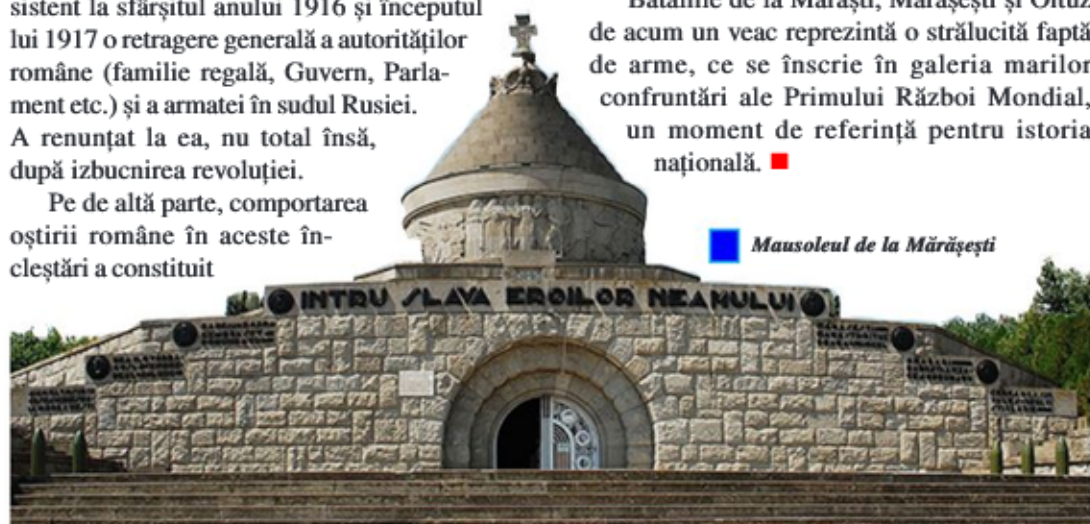
Pe de altă parte, comportarea ostirii române în aceste înclăștări a constituit

un puternic temei al reîntregirii naționale din anul următor. În primul rând, idealul unirii, ce părea compromis la sfârșitul anului 1916, a cunoscut un reviriment semnificativ, victoriile redând speranțele pentru atingerea lui. În al doilea rând, o repetare a eșecului din 1916 în confruntările din sudul Moldovei ar fi creat posibilitatea ca Aliații să pună la îndoială respectarea semnăturii pe tratatul din 4/17 august 1916. Victoriile din lunile iulie – august 1917 au fost, cu alte cuvinte, un argument puternic al României în dura luptă diplomatică din timpul Conferinței de la Paris (1919 – 1920) pentru recunoașterea actelor de unire din anul 1918.

Mai este de subliniat un fapt extrem de important, care are o motivație complexă. În plină anarhie rusească de pe frontul din Moldova, armata română și-a păstrat intactă coeziunea, disciplina, capacitatea de luptă, ceea ce a îngăduit ca ea să facă față situației foarte dificile de la cumpăna anilor 1917/1918, când, după preluarea puterii de către bolșevici la Petrograd, întregul Front Oriental a încetat să mai existe. Pe acest fond, grupuri de maximaliști au încercat să schimbe regimul politic din România și să facă din ea un centru al „revoluției mondiale bolșevice”. Intervenția hotărâtă a armatei a îndepărtat acest pericol. Mai mult, în anii 1918 – 1919, ea a fost capabilă să respingă agresiunile din est și din vest care puneau în discuție, pe calea armelor, integritatea statului român abia întregit.

Bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz de acum un veac reprezintă o strălucită faptă de arme, ce se înscrie în galeria marilor confruntări ale Primului Război Mondial, un moment de referință pentru istoria națională. ■

Mausoleul de la Mărășești

descoperirea spărturii în frontul de la Mărășești, la Pădurea Neagră.

„Fără descoperirea lui la timp, soarta bătăliei de la Mărășești și prin ea soarta țării era alta [...] Neamunțarea la timp a acelei spargerii a frontului, tocmai într-o epocă în care pe front rămăsese numai o foarte subțire perdea de trupă lipsită de consistență, ar fi dus la un dezastru, care ar fi costat enorm de scump [Magazin istoric, nr. 8/2007] [...] Această acțiune și celelalte acțiuni de război ale sublocotenentului observator Constantin

Al. Pârvulescu i-au adus drept recompensă numeroase onoruri: ordinul de război «Virtutea militară», ordinul rus «Sf. Gheorghe», «Steaua României» cu panglică de «Virtute militară», «La Croix de Guerre», cu palme, franceză, și, în fine, ordinul de război al «Virtuții aeronautice», acest «Mihai Viteazul» al aerului nostru [și, nu în cele din urmă, faimoasa «Legiune de Onoare», acordată de Franța n.a.]. O serie de citațiuni prin ordine de zi ale comandamentului Aeronauticii Armatei 1, pe însăși Armata 1, ordine de citațiuni ale diferitelor mari unități ruse, citație pe armata franceză, căci și de colaborare franceză și chiar engleză eroicul Grup 2 a avut a beneficia, stau mărturie a unei activități minunate, care a făcut din Pârvulescu, pentru camarazii săi, un foarte prețuit și respectat colaborator.

Și-a făcut din cerul românesc câmpul său de bătaie. A simțit zbuciumul, neliniștea cetelor trădătoare, care te prăvălesc în neant. A căutat în nopțile negre steaua care se aprinde ca o făclie. S-a aruncat vitejește în vâltoarea luptelor. Toată această natură mare, care defilează pe sub aripile avioanelor, îi era cunoscută. Cunoștea câmpiile, pădurile, satele și chiar casele izolate ale

marelui sector al Mărășeștilor. Umbla în cer cu aerul unui gigant calm, rece, ca și cum viața îl făcuse pentru spațiile cerești umplute de lumină, spre a parcurge imensitatea și a porunci lumii.“

Se pare că într-adevăr viața îl făcuse pentru spațiile cerești, pentru că acestor spații își va dedica cercetările sale.

Primul Război Mondial fiind încheiat, Pârvulescu își reia activitatea pentru care avea dăruirea și pregătirea necesară. Ecoul pe care l-au stârnit contribuțiile lui Pârvulescu la

studiul galaxiilor, roiurilor globulare, stelelor duble și al structurii Galaxiei poate fi ilustrat printr-o relatare privind întâlnirea sa la congresul de la Cambridge, Anglia, în 1925, cu o personalitate mult mai în vârstă, care i s-a adresat: „Mă bucur că pot să-l cunosc pe fiul reputatului astronom român Pârvulescu (!)“. Este adevărat, „reputatul astronom“ avea atunci numai 35 de ani!

Eroi ai aerului au fost și vărul său Eugen (Puiu) Pârvulescu (1900-1979), dar și fiul său, renumitul savant Antares Pârvulescu, cel care a părăsit România la 17 noiembrie 1943, la bordul unui mic avion.

„Căutând să aduc glorie țării mele“

Al treilea, **Petre Sergescu** (1893-1954; Magazin istoric, nr. 9/2011, 12/2013), a fost profesor de geometrie analitică la Universitatea din Cluj, unde a fondat revista *Mathematica*

și a organizat primul congres al matematicienilor români. Era membru corespondent al Academiei Române (1937) și rector al Școlii Politehnice din București (1945). A fost, de asemenea, secretar perpetuu al Academiei Internaționale de Istoria Științelor și fondator și secretar ge-

„Carnet de sbor“, însemnările sublocotenentului Constantin Pârvulescu...

... și același matematician (marcat cu cifra 1), în mijlocul colegilor de front

astronomi dintre absolvenții secțiilor de matematică și fizică, care să fie trimiși pentru specializare la observatoare cu tradiție din alte țări. Astfel Demetrescu a fost trimis la Observatorul Astronomic din Paris pentru astronomie, iar Enric Otețelșanu, absolvent al secției de fizică, la Berlin pentru meteorologie.

În anii 1908-1912, Demetrescu a avut la Paris o activitate intensă în domeniile: fotometria stelelor variabile, determinarea prin metode fotografice a pozițiilor precise ale unor mici planete și comete, fizica solară privind fenomenele fotosferice și cromosferice, studiul calității obiectivelor lunetelor astronomice, interpretarea seismogramelor. La 13 martie 1915 obține titlul de doctor în matematici la Facultatea de Științe a Universității din București, cu teza *Asupra unei metode de calcul pentru prezicerea eclipselor de Soare*.

Odată cu intrarea României în Primul Război Mondial, Gheorghe Demetrescu, ca sublocotenent în rezervă, a primit sarcina să organizeze un serviciu meteorologic pentru nevoile armatei, mai întâi la București și ulterior la Iași. El și-a îndeplinit exemplar datoria, înființând patru stații aerologice pentru frontul din Moldova, cu o centrală la Iași, unde se redactau zilnic buletinele de meteorologie, care se difuzau pe front pentru nevoile aviației, artileriei etc. Atunci au fost efectuate la noi primele previziuni meteorologice pentru starea vremii.

Sunt interesante notele scrise de mână, care s-au păstrat până azi, privind *Elemente fundamentale de tactică și strategie*. Iată începutul acestor note. „Război. Este scopul principal al soldatului; el constituie situația lui normală, pe când pacea nu constituie decât o stare excepțională pentru soldat.

Războiul are loc atunci când neînțelegerea dintre două sau mai multe puteri nu se poate regula pe cale pașnică. Cu un cuvânt, războiul este lupta sângeroasă dintre două sau mai multe state, prin care unul din ele caută să impună voință celuilalt, în timp ce celălalt se împotrivește.”

În 1921 a publicat, în Memoriile Secțiunii Științifice a Academiei Române, *Asupra sondajilor aeriene cu balonul pilot*. Este o continuare a lucrării publicate de Marele Cartier General, Departamentul Aeronauticii, Serviciul meteorologic, *Instrucțiuni practice*

de meteorologie, sub semnătura locotenentului G. Demetrescu, în anul 1917.

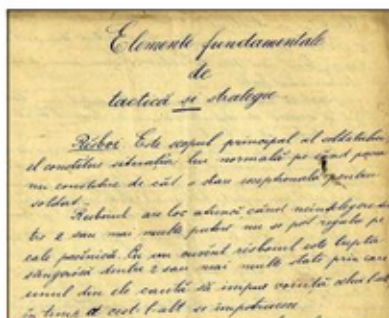
Spargerea frontului anunțată la timp

Mai tânăr decât Gheorghe Demetrescu cu numai cinci ani, **Constantin Pârvolescu** (1890 – 1945), membru de onoare post-mortem al Academiei Române, se va distinge nu numai ca astrofizician de talie internațională, ci și prin faptele sale eroice din timpul Primului Război Mondial (vezi și *Carnet de sbor*, Aviațiunea militară, al s-lt. Pârvolescu C.).

La 15 august 1916 se angajează ca voluntar în aviație, unde atrage atenția de îndată comandantului escadrilei Farman 4, Haralambie Giosanu, pe acea vreme doar căpitan. Va intra în septembrie 1916 în cadrele „Eroicului grup 2”, sub comanda maiorului Andrei Popovici (1884-1967).

Feldmareșalul Mackensen trebuia să cucerască Moldova în iulie 1917 și să ajungă în câteva zile, de la Mărășești, unde era frontul, la Iași. Așa a pornit ofensiva în seara zilei de 5 august (stil nou) 1917.

Dar să-l lăsăm pe cel care comanda pe atunci grupul 2, Andrei Popovici, să evoce contribuția lui C. Pârvolescu la război, prin

„Războiul are loc atunci când neînțelegerea dintre două sau mai multe puteri nu se poate regula pe cale pașnică”, scrie Gh. Demetrescu...

... și o altă lucrare a matematicianului, *Asupra sondajilor aeriene cu balonul pilot*

Mai 1915, Turnu Severin: la 18 ani,
Petre Sergescu (jos, al doilea din stânga)

În amintirea acestor evenimente am așezat această piatră cu numele lor.

Deși avea tatăl pe patul de moarte, Petre Sergescu refuză să semneze declarația prin care ar fi recunoscut că este plătit de propaganda rusă, hârtie ce i-ar fi permis să revină acasă.

Este cutremurător testamentul pe care-l scrie la hotelul „Traian” din Turnu Severin, la 13 iunie 1917 (stil vechi). Citez din el, deși l-aș reproduce în întregime, pentru că este nu numai o expresie a patriotismului lui, dar și al dăruirii sale pentru știință.

„Nu-mi pare rău dacă mă omoară nemții, pentru mine. Eu n-am decât să câștig că oricine va putea judeca sălbăticia lor din acest act și va mai vedea că, probabil, aș fi putut însemna ceva în știința căreia m-am dedicat și că numai ei sunt vinovați de oprirea bruscă a lucrărilor mele. Viața n-are decât un singur sens: să ți-o jertfești conștient, clipă cu clipă, pentru împlinirea unei idei. Am voit să fac așa, căutând să aduc oarecare glorie țării mele, dacă mi-ar fi fost în putință, prin lucrările mele matematice [...]

Și apoi mai vine și faptul că mor pentru țară și ce poate fi mai înălțător pentru mine decât să știu că în războiul nostru de întregire mi-am dat și eu prinosul meu, ca urmaș al atâtor generații de eroi. Numai prin sânge se poate ajunge la rezultate trainice și, dacă e nevoie și de al meu, nu-l voi precupeți.”

În sfârșit, este interesantă ultima sa dorință care, din câte știu, n-a fost îndeplinită niciodată.

„Doresc să se tipărească într-un volum toate lucrările mele, ca să se poată vedea rezultatul unei munci continue închinată țării. Rog pe profesorul meu cel mai bun, dl. Traian Lalescu [1882 – 1929, matematician, având ca domeniu principal de studii ecuațiile integrale, dar și ecuații funcționale, serii trigonometrice, fizică matematică, geometrie, mecanică, algebră și istoria matematicilor] să facă sacrificiul de a îngriji de tipărirea aceasta.”

Și nu avea decât 23 de ani și jumătate!

Nici celelalte dorințe nu i s-au îndeplinit după moarte; de pildă, biblioteca lui, adunată cu atâta trudă și dragoste și care s-a risipit, să fi fost trimisă Societății studenților în științe din București sau Bibliotecii Facultății de Științe.

După încheierea războiului își reia activitatea de dascăl, dar și cercetările de matematică, devenind promotorul mondial în istoria științei, întemeind Societatea Internațională pentru Istoria Științei și fiind secretar perpetuu al Academiei Internaționale de Istoria Științei. În 1939 primește „Legiunea de Onoare” a statului francez, pentru celebra sa lucrare *Some important Dates in the Evolution of French Mathematics* (Câteva date importante în evoluția matematicilor franceze), scrisă la comanda Guvernului francez pentru Expoziția Universală de la New York, din același an.

În august 1946 Petre Sergescu va părăsi definitiv România, exilându-se în Franța, țara de care îl legau atâtea amintiri, realizări și unde-l așteptau mulți prieteni. Cetățenia îi este retrasă și bunurile confiscate, pentru că a refuzat să se mai întoarcă în țară, așa că pentru el urmează viața de exilat. Petre Sergescu a refuzat tot timpul să accepte o altă cetățenie, motivându-și hotărârea astfel: „Ceilalți refugiați români vor zice: chiar și Sergescu și-a pierdut speranța că vor mai veni vreodată vremuri mai bune pentru România și pentru toți românii; nu pot face acest lucru”. ■

Decorațiile obținute pentru eroism de matematicianul sublocotenent observator Părvulescu

neral al Uniunii Internaționale a Istoriei Științelor. A fost și director al revistei *Archives Internationales d'Histoire des Sciences*. Simpla listă a articolelor și cărților sale ar umple numeroase pagini.

Încă de pe băncile școlii dovedește aptitudini deosebite pentru matematici, dar și pentru filosofie și muzică. Este remarcat de marele geometru român Gheorghe Țițeica (1873-1939), fondator al școlii române de geometrie diferențială. Ca și discipolul lui, Țițeica era născut tot la Turnu Severin și dovedise și el un interes timpuriu pentru matematică, dar și pentru muzică și literatură. Țițeica îl premiază pe Petre Sergescu, în 1912, la unul dintre concursurile *Gazetei matematice*, fondată în 1895.

Dar iată că a venit vremea studiilor universitare. Grea opțiune pentru un tânăr atât de înzestrat. Preferă totuși matematica. Urmează cursurile Facultății de Științe a Universității din București, între 1912 și 1916, sub îndrumarea unor matematicieni de talie mondială (Gh. Țițeica, D. Pompeiu, Al. Davidoglu, Tr. Lalescu, N. Coculescu, D. Emmanuel). Va fi însă și student al Facultății de Filosofie, ba chiar și al Conservatorului de Muzică, secția canto. Cânta bine la vioară și avea o voce plăcută de tenor. La serbările *Gazetei matematice* și chiar în societate, Petre Sergescu și un alt renumit matematician Mihail Ghermănescu (1899 – 1962) îi delectau pe auditori cu arii naționale, serenade, romane sau fragmente din opere.

În perioada studenției încep să se evidențieze și calitățile lui de om activ, de bun organizator. Între 1914 și 1916 este ales președinte al Centrului studențesc București.

Proaspăt licențiat, revine la liceul la care a învățat la Turnu Severin, ca profesor. Doar că nu va sta mult aici. În 1917, Sergescu va fi închis, împreună cu alți colegi, în condiții dure, apoi internat în diverse lagăre și, pe urmă, pentru deplină siguranță, în lagărele din Bulgaria, la Plovdiv (Filipopoli), Goleamokonare timp de 18 luni.

Iată textul săpat pe piatra memorială de la Mănăstirea Tismana, pe care se află, printre cele 31 de nume, și al lui.

Din Războiul pentru întregirea României 1916-1918

Armatele Puterilor Centrale, care au ocupat Țara Românească timp de doi ani, pe lângă multe nelegiuiri, au ridicat de la căminurile lor mulți oameni pașnici care nu aveau nicio legătură cu războiul și, după ce i-au ținut legați în T. Severin, i-au condus în mod înjositor în Sf. Mănăstire Tismana, unde i-au ținut aproape șase luni și apoi pe unii i-au lăsat liberi, pe alții i-au expatriat în Bulgaria în două tabere sub numele de OSTATECI la Troian și CRIMINALI POLITICI la Filipopoli, pentru că au luptat cu cuvântul pentru o ROMÂNIE MARE.

Piatra memorială de la Mănăstirea Tismana

Cronicarului și moralistului Antonio de Guevara (1481 – 1545), Curtea Spaniei îi apărea devorată de multiple plăgi, printre care: „minciuni pline de cruzime, știri false, femei necinstite, prietenii duplicitate, animozități profunde, dublate de răutate, cuvinte înversunate, false speranțe“ (*Epistolas familiares*, Scrisori familiare, 1539 – 1545).

În căutarea de senzațional, încă din cele mai vechi timpuri, nu s-au mai putut impune limite. Ciudățeniile atrăgeau și transformau într-o afacere de succes chiar și pe cea mai insignifiantă publicație. Un pamflet englez, de prin 1611, relatea istoria unei femei din Danemarca ce reușise să trăiască 14 ani fără să mănânce sau să bea. Să fi fost adevărată?! Autorul insista că a avut o sursă cât se poate de credibilă! Un catalog publicat în Catalonia în 1654 clama, cu litere de-o șchioapă, extraordinara descoperire a unei creaturi monstruoase „cu picioare de capră, corp de om, șapte brațe și șapte capete“. Din nou, nimeni nu părea să o pună la îndoială...

Cutremurul care a devastat Lisabona de Ziua tuturor sfinților (1 noiembrie) în anul 1755 a reprezentat unul dintre cele mai comentate evenimente din istoria modernă. Portughezii au fost de-a dreptul bombardați cu știri și interpretări, care mai de care mai fanteziste sau senzaționale, așa-numitele *relações de sucessos* (povești miraculoase), despre supraviețuitori care au fost protejați de Fecioara Maria.

Dar era mai ales căutarea senzaționalului și nu neapărat o încercare de manipulare, de formare a unor reacții politice sau sociale atât de dorite de inițiatori.

Cu trecerea timpului, lucrurile s-au schimbat radical!

Benjamin Franklin și puterea presei

În 1782, Benjamin Franklin se afla în plin mandat de ambasador la Paris. A intrat în istorie și ca primul ocupant al acestei importante poziții, dar și printr-o afacere mai... aparte: contrafacerea unei gazete.

Povestea poate reprezenta și astăzi, în ciuda aerului destul de macabru, o sursă de inspirație. Franklin a născocit o întâmplare care avea să schimbe total percepția europenilor și nu numai asupra indienilor nord-americani, dar și a tiranului rege George al III-lea al Angliei (1738 – 1820). A cosmetizat-o cu toate ingredientele de succes: o comoară, lucruri de mare preț, grămezi de bani, dar și... scalpuri – trimise în dar regelui de peste Ocean. Ele au fost descoperite la periferia New York-ului de trupele americane aflate într-un raid de recunoaștere – titluri uriașe menite să șocheze au ocupat primele pagini ale unei publicații contrafăcute, dar care a preluat numele și aspectul uneia reale: *The Independent Chronicle* (Gazeta independentă) din Boston. Franklin a împrăștiat ziarul în tot Parisul, prin intermediul prietenilor și cunoscuților. Orașul înmărmurise. Cum își putea cineva chiar și închipui că un rege european ar primi asemenea cadouri: 700 de scalpuri, unele aparținând unor copii! Atrocitate! „Știrea“ lui Benjamin Franklin avea să pună paie pe focul deja serios întesit al animozității nu atât față de exoticii nativi nord-americani, cât, mai ales, de englezi.

Pentru a-i conferi istoriei, care prea părea cusută cu ață albă!, cât de cât un dram de

Pentru a-și sluji patria, Benjamin Franklin a falsificat o ediție a gazetei bostoniene The Independent Chronicle...

JURNALISMUL GALBEN, BENZILE DESENATE ȘI DEZINFORMAREA

THEO STĂNESCU-STANCIU

Fast checker, „De necrezut“, extensii, aplicații, campanii... orice unealtă poate fi utilă în lupta cu poate cel mai important flagel al momentului – dezinformarea, manipularea, lansarea de știri false. Unii se plâng că au pierdut alegeri; pe alții îi învinuim că le-au câștigat; unora le-a adus falimentul; altora îmbogățirea. Ne aflăm în fața unui conflict cu totul și cu totul nou sau unul foarte vechi în haine noi?!

Răspunsul este însă foarte simplu de găsit: din cele mai îndepărtate timpuri a existat o tendință de a lansa informații false, fie în scop politic, fie pentru obținerea unui profit financiar. Și asta, mai ales pentru că, după cum remarcă, destul de caustic, Friedrich Nietzsche, „uneori, oamenii nu vor să audă adevărul, deoarece nu vor să le fie distruse iluziile“.

De la fals la... contrafăcut

Au diferit doar numele cu care am botezat acțiunile de dezinformare. Astăzi conceptul de

fake news – știre contrafăcută în variantă autohtonă – face carieră. Este o noțiune relativ nou intrată în vocabular; și nu numai pentru limba română. Analizele lingviștilor specializați pe spațiul britanic au demonstrat că adjectivul *fake* este cel care îi oferă această aură de noutate, el fiind folosit, sub acest aspect, începând doar cu sfârșitul veacului al XVIII-lea. Dar, înainte de 1800?!

Cel mai adesea s-a utilizat mult mai comunul adjectiv *fals*, adăugat substantivului *știre*, formulă prezentă în aproape toate limbile Europei începând cu primii ani ai secolului al XVI-lea.

Astfel ar fi arătat
locuitorii Lunii,
„descoperiți” de Herschel

mele. Am păstrat totuși o fărâmbă de speranță că s-ar putea să nu fie ceva real și, o jumătate de oră mai târziu, Slavă Domnului, acest lucru nu s-a confirmat și George nu numai că nu a murit, dar starea lui se ameliorează treptat. Cum de îndrăz-

nesc să răspândească asemenea oribile știri false?” (decembrie 1928).

Valeriu Anania, rememorând atmosfera studențească din Clujul anilor 1945-1946, nu putea uita campania de dezinformare lansată de autorități: „Din partea ungurească se lansau tot felul de știri false, cum că, de pildă, cutare student a fost crunt bătut de maghiari și e pe moarte în cutare spital. Trimiteam oameni să verifice și se dovedea provocarea, menită să reînvie întărâțările studenților...”.

America, pământul... copilului galben

Tărâm al pionierilor, Statele Unite ale Americii au reprezentat și o perfectă scenă pentru abilitățile mînuitorilor ai falselor informații. Presa scrisă, aflată la începuturi, câștiga mai ușor cititori prin senzațional și spectaculos. Și până la dezinformare nu a mai fost decât un singur pas.

A făcut carieră aici un alt termen *presa galbenă*. De ce această alegere coloristică?! Au e-

Yellow Kid și „părinții” lui:
Richard Felton Outcault (stînga)
și George Benjamin Luks

xistat, de-a lungul timpului, mai multe interpretări. Unii dintre analiști au considerat că totul a plecat de la culoarea care era folosită uneori pentru a scoate în evidență o pagină sau alta. Cei mai mulți însă au înclinat spre varianta că un personaj de benzi desenate Hogan Alley, mai cunoscut după porecla „Yellow Kid” (Copilul galben) i-ar fi la origine.

Creație a caricaturistului Richard Felton Outcault (1863 - 1928), Hogan a rămas în mintea contemporanilor prin figura sa comică, fața rotundă, dominată de chelie și cămașa lungă de noapte cu care apărea peste tot. În plus, lucru ușor de reținut - era o apariție cu totul și cu totul... galbenă, rapid îndrăgită de cititori. Mai ales că Outcault a devenit un nume vînat de cele mai importante publicații. Până în 1896 el a lucrat pentru *New York World*, în echipa lui Joseph Pulitzer (1847 - 1911), apoi a fost atras de un salariu extrem de motivant la concurență *New York Journal*, deținut de William Randolph Hearst (1863 - 1951). Și, astfel, Yellow Kid s-a transformat în cel mai urmărit personaj, prezent concomitent în ambele publicații (*New York World* fiind nevoit

să-l angajeze pe ilustratorul George Benjamin Luks, 1867 - 1933, pentru a da viață îndrăgîtitului copil!).

În căutarea obținerii tirajului cel mai ridicat, între *New York World* și *New York Journal* a început o adevărată bătălie. Iar, la război, ca la război orice era permis. Reprezentativă rămîne, pentru observatorul de astăzi, perioada războiului hispano-american, conflict

militar declanșat în aprilie 1898, după intervenția diplomatică a Statelor Unite pe lângă Spania în favoarea cubanezilor ce-și visau in-

veridicitate, ambasadorul american a creat și o scrisoare, paremi-se trimisă de un erou de război, din nou personaj real – John Paul Jones –, în care Independența coloniilor trebuia imediat decisă, căci nu se mai putea suporta tirania unui rege care „îi pusese pe sălbatici să ucidă fermieri fără apărare, femei și copii“.

Rapid, vestea a traversat Oceanul și a fost preluată de pagini ale unor gazete reale din New Jersey, Pennsylvania, Connecticut, New York și Rhode Island. Oare și-au dat seama cititorii americani de înșelătorie?! Au realizat că au fost manipulați?! Franklin însă a înțeles și a resimțit pe propria piele puterea presei. A și declarat-o, mai târziu, într-o scrisoare adresată unui prieten: „prin intermediul presei poți să te adresezi națiilor“, cu ajutorul ei, nu numai că „poți bate fierul cât e cald“, dar, mai ales, poți să atâți focul și să-l menții mereu aprins.

Model aproape perfect de creare a unor știri false

Rețeta e simplă: ici un personaj real – dacă, pe deasupra, mai este și o personalitate recunoscută, cu atât mai bine și țesi o istorie. Cu cât e mai senzatională, mai de necrezut, cu atât succesul îți poate fi garantat. Stă mărturie și o întâmplare petrecută în SUA prin 1835. John Herschel (1792 – 1871), matematician, astronom și chimist renumit, a apărut în toată presa americană cu declarații cutremurătoare. Printr-un uriaș telescop, instalat undeva în îndepărtata Africă de Sud, reușise să arunce o privire mai îndeaproape asupra Lunii. Și ce descoperise, stârnea fiori: uriași care își petreceau toa-

... și a lansat o falsă scrisoare a unui erou al Războiului american de independență, John Paul Jones

tă ziua culegând fructe; animale cu patru picioare, asemănătoare caprelor, dar cu blană albastră; un impresionant templu spectaculos ornat cu safire de dimensiuni gigantice... Cititorii *The New York Sun* (Soarele New Yorkului) ajunseseră să își smulgă paginile din mână pentru a fi cât de cât mai aproape de minunățiile Lunii. Nimeni nu mai ținea cont de calitatea știrii, ci de senzational! Publicația a înregistrat creșteri spectaculoase – de la 8.000 de exemplare a urcat rapid la 19.000, devenind, peste noapte, una dintre cele mai bine vândute de pe teritoriul american.

Numai că totul se baza pe un scenariu foarte bine fabricat. Îmbinarea dintre real și fantastic se încadra în cotele... recomandate. Herschel chiar era în Africa de Sud și făcea calcule astronomice. Dar, distanța făcea aproape imposibilă comunicarea așa că, orice ai fi făcut public, până la verificare, trecea o bună bucată de timp, iar negarea nu ar mai fi însemnat nimic. Iar, pentru *The New York Sun*, vânzările cântăreau foarte greu: înființat în 1833, a fost prima publicație modernă care s-a bazat pe publicitate și nu pe subvenții. Astfel că, „afacerea Luna“ i-a adus aproape numai avantaje! Faptul de a fi criticat de concurență, mai că nu a mai contat...

În *Însemnările zilnice*, Regina Maria se arăta indignată, nu numai o dată, de „îndrăzneala“ unora de a răspândi... știri false.

„M-am simțit fericită, aveam o stare bună, dar când m-am întors am fost întâmpinată de Atanasescu ca să-mi spună că orașul este plin de *Extra-blatter*, care anunță moartea lui George [George al V-lea al Marii Britanii n.n.], dar că știrea nu a fost confirmată în străinătate. Vă imaginați care sunt sentimentele

La sfârșitul secolului al XIX-lea știrile false deveniseră deja o problemă, cum sugerează și această caricatură din 1894, semnată de americanul Frederick Burr Opper, un pionier al benzilor desenate

CATARAMA DE CUREA DE LA TĂRTĂRIA - GURA LUNCII

Spondylus gaederopus Linnaeus, 1758 (stânga) și catarama de curea obținută din scoică

SABIN ADRIAN LUCA

(Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Muzeul Național Brukenthal)

Catarama a fost descoperită în cadrul sitului arheologic Tărtăria-Gura Luncii, comuna Săliște, județul Alba. Obiectul este confecționat din valva superioară sau stângă a speciei *Spondylus gaederopus* Linnaeus, 1758, denumită popular midia spinoasă sau cu țepi a Europei, midia roșie (în Spania). Midia cu țepi a Europei este o moluscă bivalvă marină, comestibilă, care preferă zona costieră, fiind întâlnită la adâncime mică (6 – 30 m).

Prima descriere științifică a speciei aparține părintelui taxonomiei suedez Carol von Linné (1707-1778), cunoscut și cu numele Carolus Linnaeus, care menționează Marea Mediterană ca habitat al acestei specii. S-a realizat și un studiu pentru a determina proveniența biogeografică a scoicilor de *Spondylus gaederopus* Linnaeus, 1758 în cazul artefactelor descoperite în siturile arheologice europene. În urma studiului moluștelor miocene din zona Transilvaniei se menționează *Spondylus gaederopus* Linnaeus, 1758 doar pentru zona Lăpugiu (județul Hunedoara).

Zona Mării Negre, ca habitat al speciei în perioada neolitică, a fost larg disputată. Nu există studii biogeografice care să ateste prezența speciei *Spondylus gaederopus* Linnaeus, 1758 în fauna actuală a Mării Negre. În perioada neoliticului Marea Neagră a atins optimul climatic și s-a lansat ipoteza conform căreia atunci,

în acest ecosistem marin, se întâlnea specia discutată. Alți cercetători consideră că Marea Neagră nu a fost o sursă pentru midia cu țepi europeană, cum mai este cunoscută această specie de moluscă.

În concluzie, cea mai probabilă sursă a valvei pentru teritoriul nostru a fost Marea Egee sau Marea Adriatică, dar, având în vedere că specia este nativă și prezentă și astăzi în Marea Marmara, nu putem elimina această posibilitate – cea a unei eventuale extinderi și în Marea Neagră.

Caracterele taxonomice ale valvei analizate au fost modificate prin intervenția omului și posibil din cauza uzurii funcționale. Valva își păstrează forma circulară. Factorii naturali au contribuit, de asemenea, la aspectul actual al artefactului. Valva de *Spondylus gaederopus* Linnaeus, 1758 este compusă din două minerale cu conținut de carbon: stratul exterior este realizat din calcit, iar cel interior din aragonit. Țâțana este for-

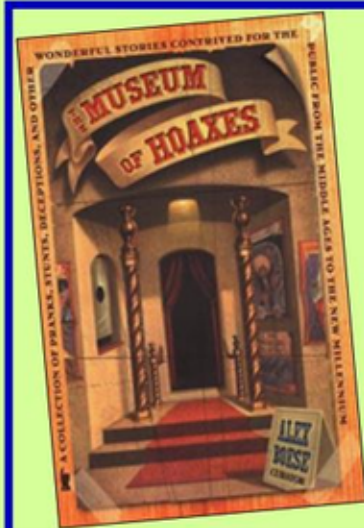
mată în totalitate din aragonit, pe când marginile valvelor sunt din calcit.

Lungimea valvei studiate de noi este de 8,5 cm, iar înălțimea de 10 cm. La speciile actuale, dimensiunile valvelor au fost înregistrate între 5,1 și 13,3 cm, iar arheomalacologii (cei care se ocupă de istoria speciilor în sine) menționează că speciile actuale sunt mai mici decât cele cunoscute din preistorie. Valva artefactu-

Carol von Linné

În 1997, un american și-a văzut îndeplinit visul de-o viață: deschiderea unui muzeu virtual dedicat falsurilor și așa-numitelor legende urbane. Alex Boese, născut în Glenside, Pennsylvania, dar și cu o vastă experiență europeană (în special londoneză), și-a legat numele de un extrem de interesant Muzeu al farselor, găzduit de orașul San Diego. Arhiva fotografică, secțiunile departajate cronologic, dar și tematic (monștri marini, creaturi ciudate, răpitori...), complexa tratare a subiectului 1 aprilie pe tot mapamondul au reprezentat tot atâtea motive pentru a atrage vizitatori. Să mai spunem că ineditul muzeu este deschis 24 ore din 24, 365 zile. Un singur click ne desparte! Iar de la farsă la știre falsă sau contrafăcută distanța este infimă... ■

dependența. Ambele ziare și-au trimis corespondenți la fața locului, ambele au alocat spații importante pentru publicarea de știri, care mai de care mai senzaționale și foarte

Pulitzer (stânga) și Hearst, înfățișați precum „copii galbeni” ai războiului și epava navei americane „Maine”

departe... de adevăr! De pildă, un eveniment tragic – explozia, urmată de scufundarea unei nave nord-americane, „USS Maine”, în seara zilei de 15 februarie 1898 în portul Havana – a fost legat de implicarea Spaniei. Fraza „Amintiți-vă de Maine, la naiba cu Spania” a fost transformată într-un adevărat strigăt de război extrem de populist și a cântărit destul de greu în conflictul ce avea să înceapă cu adevărat doar o lună și jumătate mai târziu (Peste mulți ani, în 2002, în încercarea de a găsi cauzele dezastrului, în urma căruia au pierit mai bine de două treimi din echipaj, o echipă de investigatori *Discovery Channel* a ajuns la concluzia că totul s-a datorat unui incendiu produs în magazia cu cărbune, deci nici urmă de mână criminală!).

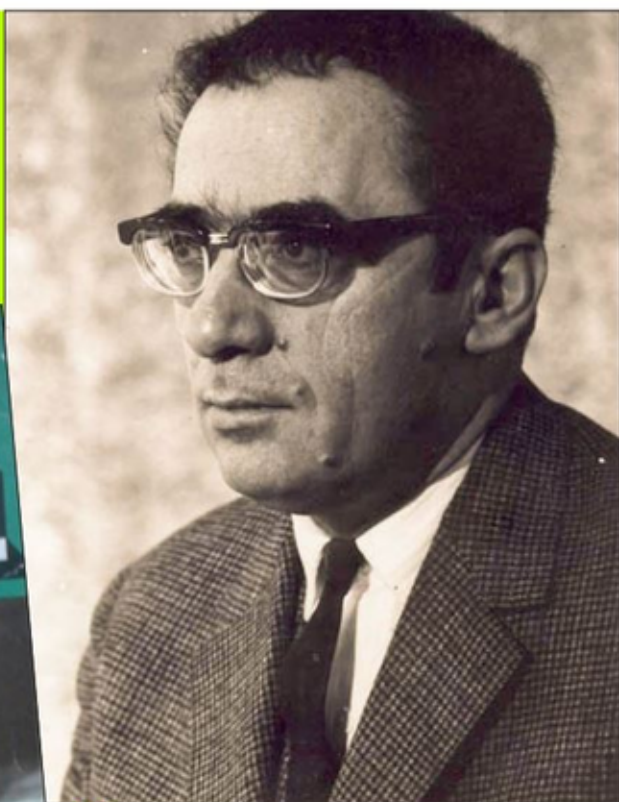
Încetul cu încetul, de-a dreptul supra-saturate de explozia senzaționalului și a dezinformării, multe publicații americane, și nu numai, au început să critice prestațiile considerate neprofesioniste ale echipelor lui Pulitzer și Hearst, botezându-le „jurnalism galben”. S-au făcut auzite multe voci dure. Printre ele, editorul de la *Florida Daily Citizen* (Gazeta Floridei) s-a ridicat împotriva acestui adevărat flagel, a acestei presei care consideră că „marele public chiar preferă vulgaritatea împotriva adevărului” (1889). Era o realitate a sfârșitului de veac XIX sau...?! ■

**Studentii
scriu istorie**

ROMANUL „DELIRUL” ÎN DOSARELE SECURITĂȚII

THEODORA ENACHE

● Antonescu merge să-i ceară iertare mamei ● Romanul, o acțiune de stat ● O documentare temeinică, dar ce a citit autorul? ● Complotul lui Marin Preda și George Ivașcu ● Ceaușescu intră în literatură ● Moscova critică romanul

Autorul și coperta uneia dintre ediții

Delirul, publicat în anul 1975, a fost și rămâne un roman controversat, fiind una dintre cărțile cu cel mai mare tiraj din istoria literaturii române. Motivul este apariția unui personaj pe care literatura română nu îl mai exploatare până atunci: mareșalul Ion Antonescu.

Arestat în urma loviturii de stat de la 23 august 1944 și executat la 1 iunie 1946, mareșalul Antonescu a rămas *persona non grata* în mentalul colectiv comunist. De

aici venea reticența inițială a breslei scriitoricești. Tocmai acest embargou asupra personajului a făcut ca romanul să aibă priză la public, perpetuând ideea patriotismului mare-

lui analizat a fost șlefuită, deoarece dentiția izodontă (dentiție din același tip de dinți) lipsește complet, ceea ce nu se întâmplă natural. În Colecția Paleontologică a Societății Ardelene, Muzeul de Istorie Naturală din Sibiu, avem exemplare cu o vechime de 15 milioane de ani aparținând genului *Spondylus sp.*, colectate din zona Lăpușiu de Sus, județul Hunedoara, cu dentiția prezentă.

Podoaba studiată păstrează forma inițială a valvei scoicii, partea superioară este convexă, iar cea inferioară concavă. Ea poate fi încadrată la categoria podoabă, grupa pandantiv/cataramă, subtipul pandantiv/cataramă din *Spondylus sp.* cu patru orificii.

Carnea de *Spondylus sp.* consumată necorespunzător sau în perioada greșită a anului are efect halucinogen. Acest efect, precum și aspectul ieșit din comun al scoicii (culoare, țepi) au făcut ca *Spondylus sp.* să devină o „comoditate halucinogenă” în culturile din zona Anzilor, fiind numită și „hrana zeilor”. Valva măcinată și amestecată cu făină de porumb, sângele animalelor sacrificate și bere de porumb era băută în cadrul ritualurilor păgâne. Carnea era rezervată zeilor. Putem considera că obiectele realizate din *Spondylus sp.* ofereau celor care le purtau un statut social, dar și religios. Ne întrebăm dacă cei care consumau și purtau *Spondylus sp.* erau văzuți ca zei sau muritori de rând.

Se menționează în studiile etnoarheologice că doar contactul cu aerosolii produși prin fierberea scoicilor expuse la toxină, indiferent de specie, poate cauza intoxicații severe, cu efecte neurologice (paralizie). Unele alge marine, filtrate de bi-

valve, produc acid domoic, toxină ce induce la ingerarea cărnii de scoică intoxicația amnezică (vomă, pierderea temporară a memoriei, dezorientare, crampe musculare, aritmii, chiar moartea). Prin bioacumulare aceste toxine pot intra și în compoziția valvelor scoicii. Dacă în vechime se consumau carnea și praful de la valvele scoicii infestate cu aceste toxine, cel mai probabil se manifestau simptomele mai sus enumerate. Efectele neurotoxice și cele de pierdere a memoriei puteau fi asociate ritualurilor religioase și puse pe seama așa-zisei legături cu zeitățile a celor care ingerau toxina.

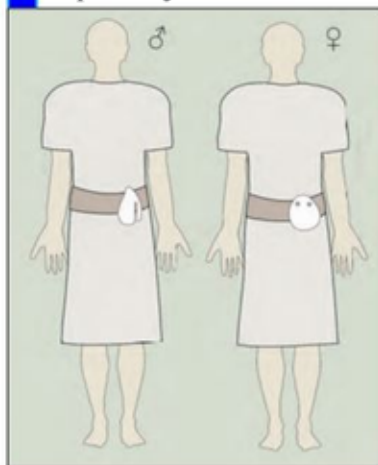
Artefactele obținute din scoica *Spondylus sp.* au jucat un rol important social, simbolic și ritualic în neolitic. Accesoriile realizate din *Spondylus sp.* în acea perioadă erau pandantive, medalioane, cataramă, obținute din valva întregă a scoicii, brățările masive și mărgelile mari (găsite, în special, în morminte). Familii rivale sau chiar clanuri din neolitic își exprimau apartenența și statutul social prin purtarea acestor artefacte. Ele au fost alese datorită culorii

albe. Cu timpul, au fost înlocuite de marmura albă. Culoarea albă era preponderantă în culturile neolitice în ceea ce privește bijuteriile, podoabele și accesoriile.

Descoperim o separație clară a sexelor, în cazul cataramelor/medalioanelor: pentru bărbați se folosea valva superioară sau stângă, de culoare purpurie până la burgund, pe care se află țepii caracteristici genului *Spondylus sp.*, iar la femei cea inferioară, de culoare alburie, fără țepi, cu creste numeroase și neregulate, fiind cea cu care scoica se fixează de substratul dur. Trebuie să precizăm că valvele sunt de asemenea inegale ca dimensiune, cea inferioară sau dreaptă este mai mare.

Artefactul descris, fiind o valvă superioară sau stângă, a fost probabil purtat de un bărbat de clasă socială înaltă, dar forma și perforația artefactului (patru găuri de dimensiuni variate) coincide cu accesoriile utilizate de femei. Mai mult, în partea superioară, artefactul prezintă două perforații similare medalioanelor/cataramă/ornamente pentru haine, feminine. Artefactul analizat poate fi un nou model de bijuterie purtat de bărbați (chiar dacă, în acest caz, practica tipologico-stilistică arată faptul că descoperirile de această formă sunt specifice femeilor!) sau o excepție de la regula mai sus prezentată; deci poate a aparținut unei femei. Considerând că artefactul specific feminin a fost manufacturat din valva superioară sau stângă (din care se făceau artefacte specific masculine), putem presupune că această femeie era membra unei clase sociale înalte sau chiar cu rol de conducere în societatea vremii. ■

Reconstituire a modelului de cataramă purtat de bărbat, respectiv de femeie

pentru criticii literari sau jurnaliști. Paralela dintre tânărul ilegalist și Ceaușescu nu a apărut din neant. În prima ediție a romanului, faimoasa scenă a ilegalistului nu exista, fiind adăugată la o a doua publicare a cărții.

Nu a scăpat de sub lupa recenziilor negative nici tiparul epic al romanului sau punerea în scenă a evenimentelor. Marin Preda era acuzat că a eșuat lamentabil în îmbinarea istoriei cu ficțiunea și că talentul său literar era în suferință. În schimb, scriitorul Mircea Ciobanu afirma că toate aceste atacuri vin nu din ura față de fascism, ci din prejudecățile inerente comunismului românesc.

Marin Preda a făcut o documentare temeinică înainte de a scrie *Delirul*, așa cum susțin mulți dintre apropiații săi. Decizia de a studia documentele a fost luată, susținea Marin Preda, tocmai pentru a nu perpetua stereotipurile create în jurul acestui personaj, mitizat practic, și pentru a nu distorsiona adevărul istoric al unei perioade recente, totuși. Ceea ce nu menționează nimeni este ce fel de documente a studiat prozatorul și mai ales cum, ținând cont că accesul la astfel de documente se putea realiza doar în condiții speciale.

Organele Securității au considerat relevantă acida părere a criticului literar Nicolae Manolescu, așa cum reiese din dosarul aflat la fondul documentar. Conform organelor Securității, acesta considera *Delirul* „ratat din punct de vedere estetic”. Acuzațiile încep să se diversifice. Potrivit notelor informative strânse în dosar, Manolescu ar fi fost de părere că publicarea romanului și a părerilor critice legate de el este doar parte a unui complot al lui Marin Preda și George Ivașcu. Cel de-al doilea a luat parte la complot dintr-un accentuat sentiment de vanitate, crezând că personajul Paul Ștefan este inspirat de el. Aceasta, credea

Nicolae Ceaușescu primește însemnul de președinte din mâinile lui Ștefan Voitec

Manolescu, era și motivația pentru care articolul lui nu a fost acceptat de revista *România literară*. Toate recenziile bune pe care romanul le-a primit ar fi fost simple aranjamente.

Articolul său ar fi adus prejudicii imaginii prozatorului, după cum susținea o notă nesemnata din dosarul lui Marin Preda, și prin urmare

a fost respins. Totuși, recenziile negative n-au lipsit, ci din contră. Unii scriitori erau de părere că *Delirul* a văzut lumina tiparului din ordinul conducerii superioare de partid. Această ipoteză nu poate fi exclusă, întrucât într-o notă nedată este susținută ideea că „Ceaușescu, prin romanul lui Preda, intră în literatură; el însuși apare în carte – codificat”.

În orice caz, după întrevederea dintre Marin Preda și un consilier al Ambasadei sovietice din luna aprilie 1975, Mihai Gafița, redactor șef la editura „Cartea Românească”, și-a exprimat părerea că romanul *Delirul* a suscitat îngrijorare la Moscova. Această îngrijorare ar fi avut ca substrat suspiciunea că Marin Preda ar fi putut scoate la iveală în continuare amănuntele oculte ale pactului Ribbentrop-Molotov. De altfel, într-un articol apărut la Moscova, în *Literaturnaia gazeta*, Marin Preda era acuzat de „încercarea de reabilitare a lui Antonescu”. Ovid S. Crohmălniceanu a atacat acest articol sovietic în revista *România literară*, catalogându-l drept o încercare a rușilor de control asupra treburilor interne din România.

Implicarea politicului în viața literară a fost o constantă a regimului comunist. Nu se poate ști cu exactitate când și dacă a avut girul lui Ceaușescu. Ce se poate ști este faptul că toate treceau prin cenzură, iar o operă ce ar fi lezat interesele regimului nu ar fi fost publicată, nici măcar după desființarea cenzurii, în 1977. În plus, nu mulți ar fi fost dispuși să își pericliteze poziția socială. ■

George Ivașcu

șalului, care ar fi luat chiar și deciziile greșite, paradoxal, pentru binele României. Dar ce înregistrează dosarul de Securitate al autorului despre receptarea romanului *Delirul* în mediile scriitoricești interne și din străinătate,

precum și în cele diplomatice?

Delirul nu a făcut vâlvă doar în plan intern, ci l-a adus pe Marin Preda în atenția presei străine, însă într-o manieră negativă. În numărul din 30 iunie al revistei *Der Spiegel*, care apare la Hamburg, a fost publicat un articol intitulat *Dictatorul de război și prietenul lui Hitler, Antonescu, este reabilitat pe cale epică pentru că a luptat contra rușilor*. Prin notele informative din dosarul de la Securitate se pretindea că la scrierea articolului ar fi ajutat și câțiva scriitori români: Nicolae Breban, Nicolae Manolescu, Alexandru Ivasiuc și Dana Dumitriu.

În analiza Securității, articolul din revista germană afirma că romanul îi pune pe Ceaușescu și pe Antonescu pe aceeași linie. Se identifica un alt complot capitalist: „Ideea de paralelă între Antonescu și conducerea actuală a statului se înăsprește în articol, dând caracterul senzațional și de scandal al acestuia”. Se poate observa o caracteristică nu doar importantă, ci și specifică relației literatură regim comunist: intruziunea politicului în operă, uneori subtil, alteori mult mai flagrant. Nu ne referim la tema politică a romanului, ci la cum servește el intereselor precise ale regimului în momentul publicării.

Portretul lui Antonescu este schițat destul de vag, singura încercare de salvare a umanității sale venind în episodul în care merge la mama sa pentru sfat și mai ales pentru iertarea care nu i se acordă. Scena sugerează faptul că deși deciziile luate ar fi fost doar pentru „binele suprem”, istoria nu l-a

iertat. Și atunci de unde vine reticența la adresa personajului? Căci păreriile colegilor de breaslă ai prozatorului și ale criticii literare au fost împărțite. Romanul venea într-o perioadă de afirmare a național-comunismului, după desființarea

funcției de președinte al Consiliului de Stat și înlocuirea acesteia cu cea de președinte al Republicii Socialiste România, în urma Congresului al XI-lea al P.C.R.

Ovid S.
Crohmălniceanu

Exploatarea figurilor istorice românești era parte integrantă a discursului propagandistic al lui Ceaușescu, ce pretindea a se alinia marilor personalități, începând cu Burebista.

Acesta a fost și motivul pentru care mulți au crezut că romanul reprezenta o altă strategie politică în distanțarea de Moscova, prin încercarea de reabilitare a mareșalului Antonescu, considerat dușmanul rușilor, așa cum menționează într-o notă din 10 iulie 1975 sursa „Fălticeanu”: „Romanul *Delirul* e discutat ca o carte de reabilitare, ca o carte politică folosind mijloacele epice și ca o acțiune de stat, dirijată sau ordonată de conducerea de stat”.

Figura mareșalului nu joacă un rol crucial în firul epic al poveștii. Și atunci de ce el reprezintă principalul aspect ce i s-a imputat lui Marin Preda? Poate și pentru că distanțarea definitivă de Moscova nu putea fi totuși una prea evidentă, așa că trebuia acceptate criticile la adresa temei romanului. Părea că regimul comunist român nu salută neapărat o astfel de inițiativă. În orice caz, scenele în care apar personajele comuniste nu numai că nu au fost criticate, ci nu au fost nici măcar discutate. Un exemplu elocvent în acest caz era fragmentul ce prezintă un tânăr ilegalist. Ce-i drept, portretul lui pare inspirat din biografia lui Nicolae Ceaușescu, ceea ce îl face de necriticat

Alexandru Marghiloman

ține, făcea o mențiune specială în legătură cu sora Marthe Schwander, „a cărei bunătate, pricepere și devotament întrec orice așteptare“.

În același raport se preciza că, în spitalul S.O.N.F.R., unul dintre cele mai mari spitale de chirurgie din

țară, au fost îngrijiți și salvați de la moarte 3.550 de răniți, toți români, înregistrându-se numai 64 de decese. Aici s-au efectuat cele mai grele operații – trepanații, laparotomii, amputări, extrageri de gloanțe și schije, precum și de eschile osoase, suturi de nervi, grefe, autoplastii, plastii osoase ș.a. – executate de somități recunoscute ale lumii medicale de la acea dată, precum prof. dr. Benedetto Cimino, deja menționat, dr. Alexandru Koslinsky, dr. Ștefania Stoianov, dr. I. Ghidionescu, dr. Alex. Cobilovici, dr. Matilda Marinescu, dr. H. Höenig, dr. P. Nasta sau dr. Alexandru Obregia.

Printre dotările sale cât se poate de moderne pentru acele vremuri, în aparatură și instrumentar medical, se număra „o secțiune de radiografie și [...] o secțiune mică de mecanoterapie, pe care și în timp de pace nu am avut-o în Capitală, aducând servicii neprețuite pentru reeducațiunea fizică a membrilor atinse de ankyloză“, ca și o secțiune de electroterapie. Mulțumind Băncii Naționale pentru sprijinul acordat, dar și Crucii Roșii din România care preluase Spitalul nr. 113 în aprilie 1917, până la rechiziționarea lui de către ocupanții germani, la 20 septembrie 1917, Alexandrina Cantacuzino menționa că stabilimentul „n-a încetat o zi de a adăposti și îngriji ostași români, ofițeri și civili răniți de bombe aeriene“.

În raportul amănunțit întocmit era precizat și faptul că spitalul era compus din trei servicii de chirurgie, două săli de operații, patru săli de pansament, o farmacie model, care a deservit și alte spitale din Capitală,

celule de izolare pentru bolile contagioase, autoclav, etuvă, băi, lavabouri cu apă caldă și rece, servicii de deparazitare, spălătorie, capelă și sală de serbări, aceasta din urmă fiind folosită mai ales înainte de instalarea ocupației străine.

Doctorul
Alexandru Obregia

Mulțumiri Băncii Naționale

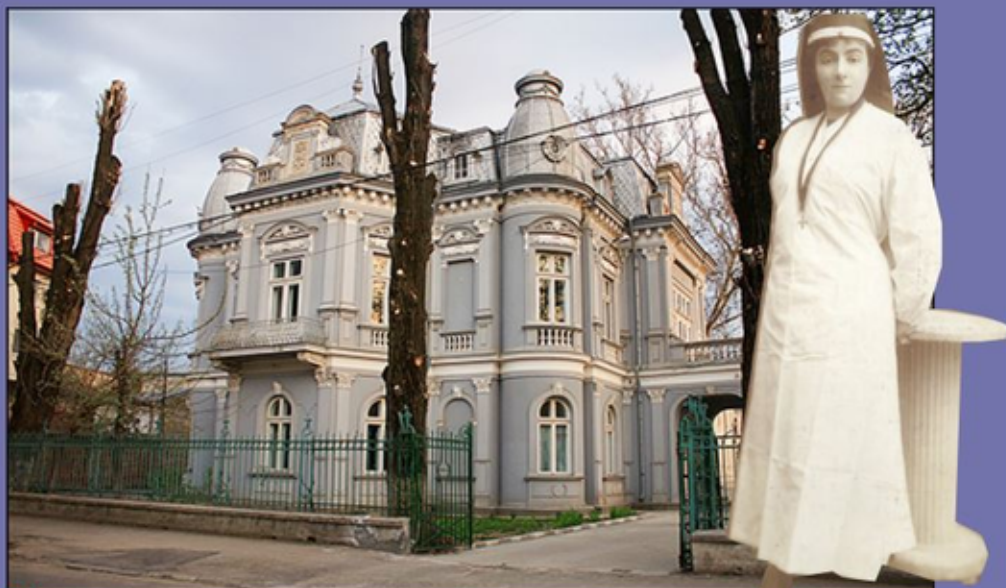
În spital a funcționat un atelier de obiecte din mărgelă, unde bolnavii convalescenți puteau să-și petreacă timpul în mod instructiv, dar și productiv, pentru că obiectele pe care le confecționau – în majoritatea cazurilor era vorba de cruciulițe –, le puteau aduce fiecăruia un câștig de 200-300 lei. Ceva mai târziu, în spital a început să funcționeze și un atelier de confecționat rogojini și coșuri de nuiele de diferite mărimi.

Din aprilie 1917 în spital a fost organizat „un curs de adulți pentru soldați analfabeți, precum și pentru aceia cari mai știau puțin a scrie, a ceti și a socoti“, sub conducerea pricepută a institutorului Ștefan Negulescu, membru al Societății Ortodoxe, ajutat de câteva inimoase doamne din aceeași societate. Nici cei care știau carte nu erau uitați, punându-li-se la dispoziție cărți de citit din biblioteca populară înființată în spital de Gr.G. Cantacuzino, care donase inițial 500 de volume prin Institutul tipografic „Minerva“, al cărui proprietar era.

Grație existenței unei capele – cea a Institutului de Domnișoare al S.O.N.F.R. – în incinta sa, Spitalul nr. 113 a putut asigura și hrana sufletească celor aflați în suferință fizică, bolnavi sau răniți. Astfel au putut fi celebrate, după datină, Sărbătorile Nașterii și Învierii Domnului, împărțindu-se și modeste daruri, precum cozonaci, bomboane, tabachere cu tutun la Crăciun sau ouă roșii, cozonaci, vin și

SPITALUL NR. 113

Clădirea spitalului, așa cum arată astăzi, și Alexandrina Cantacuzino

Dr. MIOARA IONIȚĂ

În momentul în care România a intrat în război, în august 1916, deja Institutul de Domnișoare al Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române (Magazin istoric, nr. 5, 6/2017), situat în București, pe strada Principatele Unite la nr. 63 (astăzi în clădirea respectivă funcționează Liceul de muzică „Dinu Lipatti”), se transformase în spital, purtând numele de „Spitalul nr. 113 al S.O.N.F.R. și al Băncii Naționale”, aceasta din urmă reprezentând sponsorul principal – cu un termen ultramodern – al activităților ce se desfășurau acolo.

Chiar și după ocuparea sudului țării și deci și a Bucureștilor de către armatele de ocupație germană și bulgară, Spitalul nr. 113 și-a continuat activitatea, alături de îngrijirea soldaților și ofițerilor răniți sau bolnavi, desfășurându-se și alte operațiuni. Între 23 august 1916 și 1 ianuarie 1918 Banca Națională a României a contribuit la întreținerea Spitalului nr. 113, potrivit unei înțelegeri încheiate între Alexandrina Cantacuzino și principele Știrbey, avansând suma de 80.000 de lei din totalul de 251.794,07 lei (lunar se cheltuia suma de 17.985,29 lei, pentru întreținerea și îngrijirea bolnavilor).

Cum nici pe timp de pace n-am avut

Prin respectiva înțelegere, Banca Națională își luase sarcina, pe care și-a dus-o cu conștiinciozitate la bun sfârșit, de a întreține lunar 350 de bolnavi, un medic – prof.dr. Benedetto Cimino –, trei surori elvețiene și o parte dintre celelalte surori strict necesare celor 350 de răniți. În raportul său adresat, în octombrie 1917, președintelui Societății de Cruce Roșie din România, Alexandru Marghiloman, Alexandrina Cantacuzino, evidențind râvna surorilor de caritate elve-

CU INIMA ZDROBITĂ

În anul 1932 se înființează „clasa palatină” – alcătuită din elevi de liceu aleși din toată țara și din diverse categorii sociale –, în cadrul căreia Marele Voievod de Alba-Iulia Mihai își continuă studiile. Peste cinci ani, premiantul clasei, Dan Mavrus, fiul juristului Ion Mavrus, murea răpus de cancer.

Notațiile reginei Maria (care ortografia numele Mavros) pe care le pregătesc pentru tipar la Editura Corint, cu titlul Însemnări din ultima parte a vieții stau mărturie dramei prin care a trecut atunci viitorul rege.

Sorin CRISTESCU

Pe pârtia de la Sinaia, (de la stânga la dreapta): locotenentul Timco, Popescu, Dușa, Kovacs, Heltmann, voievodul Mihai (mai înalt decât ei), colonelul Pălăngăanu, Chiaburu, Mavrus, Dinulescu, Ionnițiu, Grămadă, Jurchescu, Cernovodeanu

Sâmbătă, 29 mai 1937, Cotroceni

Am obosit să văd oameni pentru că mereu trebuie să le dau explicații despre cum mă simt etc. și să rezist la toate sfaturile stupide și bine intenționate pe care le primesc de la fiecare [regina era și ea bolnavă de cancer].

Cam pe la ora unu m-a sunat Mihai cu inima zdrobită și mi-a spus că bunul său coleg și camarad Dan Mavros a murit azi noapte, că se va duce la cimitirul Bellu ca să-și ia rămas bun, că ar vrea ca pe urmă să vină la mine să mă vadă și mai târziu se va duce și el la Sinaia. Sigur că i-am spus că este binevenit și că o să-l trimit pe Brătescu cu buchet mare de trandafiri care să-l însoțească pe prietenul său și că vor fi flori de la mine.

Când a venit la mine inexpressivul nostru Micky era într-un hal de nedescris, care putea însă să exprime toată oroarea și durerea primei sale întâlniri cu [moartea] și a fost ceva atât de trist pentru că prima moarte pe care soarta l-a făcut să o vadă a fost a celui mai bun prieten. Am regretat cu furie faptul că nu am putut să fiu alături de el pentru această tragică confruntare cu una dintre cele mai triste realități ale vieții: moartea.

Aș fi făcut să-i fie mai ușor dacă aș fi fost în stare să mă duc cu el. Eu m-am obișnuit cu aceste triste despărțiri și aș fi putut să-l ajut.

Mi-a spus că de fapt nu a fost în stare să îndure așa ceva. S-a simțit strangulat în gât și s-a aflat undeva între plâns în hohote și leșin.

Sigur că băiețelul acesta singuratic nu a avut pe nimeni care să-l susțină în asemenea momente dureroase, nicio femeie lângă el, tatăl lui este el însuși *inexpressive* [lipsit de sentimente], cei din jurul lui reprezintă o suită, nu prieteni. În cele din urmă, după ce s-a terminat totul, a putut să vină la mine și în felul lui lent și ezitant mi-a descris acele lucruri care i-au rănit inima și sufletul. Sper că am fost un sprijin pentru el. I-am oferit o ceașcă de ceai și lucruri bune să mănânce și în cele din urmă a plecat la Sinaia cu mașina.

Mi-a povestit cu duioșie și emoție: Am făcut mereu aceleași lucruri împreună, când el se tunde, mă tundeam și eu, când își comanda pantofi, îmi comandam și eu pantofi de același gen și obișnuiam să ne alegem batiste de același fel. Naivitatea înduioșătoare a unei prietenii de adolescenți. Am simțit că avea nevoie de cineva cu care să vorbească, *à qui deverser son cœur* [să spună ce avea pe inimă].

La scurtă vreme după ce a plecat Mihai s-a pornit cea mai cumplită furtună. Ziua s-a făcut noapte și o vijelie înspăimântătoare a distrus florile și plantele mai mici din iubita mea grădină. A fost ceva aproape înspăimântător. Am avut cea mai deprimantă senzație. ■

câte 1 leu, la Paști, iar de Sf. Maria 1917 „Sf. Sa Arhiereul Meletie a săvârșit un mare parastas pentru soldații noștri căzuți în cursul anului de război“.

Faptul că, timp de 13 luni (august 1916 – septembrie 1917) cele aproape 700 de persoane existente în spital, depășindu-i cu mult capacitatea, n-au dus lipsă de căldură și hrană, dar și dotările excepționale de care acesta dispunea, au determinat evacuarea aici, începând din decembrie 1916, a bolnavilor în stare foarte gravă de la alte spitale din București: Spitalul 111, găzduit în Școala Centrală de fete, Spitalul „Sf. Andrei“, Spitalul „Caritas“, Spitalul Militar, închis în ajunul Crăciunului, apoi bolnavi de la Azilul de Bătrâni, „Școala Ungară“, Spitalul „Sf. Ecaterina“ (nr. 117 – Școala Normală) și Spitalul nr. 143 (Școala de Poduri și Șosele).

În finalul raportului său din octombrie 1917, Alexandrina Cantacuzino mulțumea atât Societății de Cruce Roșie pentru sprijinul acordat, dar în aceeași măsură și guvernatorului Băncii Naționale și Consiliului de Administrație al acesteia, pentru colaborarea oferită S.O.N.F.R.-ului, „căreia i-au dat puțința de a înfăptui în localul său acest spital care, o putem spune cu mândrie, a stat strajă neadormită în mijlocul furtunii îngrozitoare ce ne-a cuprins“.

Percheziționat vreme de cinci ceasuri

La rândul său, într-un discurs rostit, ca invitat, la adunarea generală a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, de la începutul lunii iunie 1919, guvernatorul Băncii Naționale, Ion Bibicescu, făcând precizarea că instituția pe care o conducea a dat bani pentru „întocmirea unui spital model, cum a fost cel organizat de dumneavoastră și care, după o mărturie a ofițerilor îngrijiiți aci, n-a dus lipsă

de nimic, a avut căldură în iarna cea mai grozavă, pe când la altele au lipsit chiar medicamentele“, le adresa, în numele Băncii Naționale, mulțumiri membrilor Societății „pentru tot ce ați făcut pentru cauza națională prin îngrijirea, stăruința, devotamentul și munca ce ați depus cu atâta cald patriotism“.

Cu același prilej, ca dirigintă a Spitalului nr. 113 și din partea răniților care au fost îngrijiiți acolo, Alexandrina Cantacuzino îi înmânează un pergament, în semn de mulțumire, guvernatorului Băncii Naționale, „care a sprijinit cu fonduri Spitalul Societății Ortodoxe în timpul războiului“.

Interesant de semnalat este faptul că, în tot timpul războiului, la subsolul Spitalului nr.

Clădirea spitalului, în epocă

113 a fost instalat și a funcționat un post telegrafic, care, între altele, „a adus mari servicii comandamentului român în timpul luptelor de la Mărășești“. El a provocat însă și destul de mari neplăceri personalului spitalului. La 6 septembrie 1917, Comandatura germană din București ocupată

a primit un denunț din partea unui anume sublocotenent Paul Dobrescu, care, pe lângă faptul că semnală prezența postului telegrafic de la spital, aducea și grave acuze personalului, dar mai ales dirigintei spitalului, precum că de acolo ar conduce „serviciul de spionaj din țară“. Drept urmare, „Spitalul nr. 113 [...] a fost percheziționat timp de cinci ceasuri“ și pus sub comandă germană, la 19 septembrie 1917 fiind numit ca medic-șef profesorul doctor german Ramsteatt.

Spitalul nr. 113 nu a fost singura unitate medicală în care au activat membre ale S.O.N.F.R. Șase echipe sanitare – cinci de zi și una de noapte –, formate din și conduse de membre ale societății, respectiv de Zoe Gr. Romniceanu, Maria I. Glogoveanu, Esmeralda I. Manu, Ana Florescu, Elena Goleșcu și Olga Catargi –, au funcționat la Spitalul Colțea, îngrijind soldații și ofițerii francezi internați acolo. ■

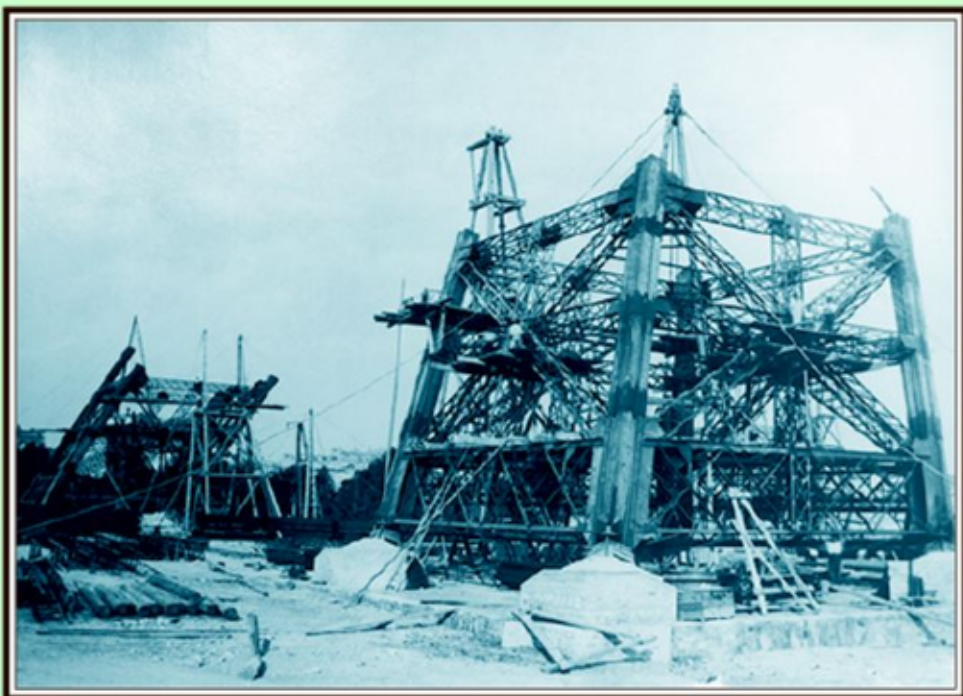

*Poetul Rainer Maria Rilke (stânga)
și sculptorul Auguste Rodin
la Paris, 3 septembrie 1902*

*Theodore Roosevelt
în turneul electoral din 1900,
care i-a adus primul mandat
de președinte al S.U.A.*

La 1 septembrie 1887 începe construcția Turnului Eiffel

ALBUM ISTORIC

Imaginile pe care vi le propunem în acest album istoric au în comun faptul că surprind evenimente care s-au petrecut în luna septembrie, dar în ani diferiți.

În Statele Unite, în prima zi de duminică a lunii septembrie, este marcată Labor Day (Ziua Muncii; nu are legătură cu sărbătoarea din 1 mai); iată cum s-a desfășurat pentru prima oară, la New York, la 5 septembrie 1882

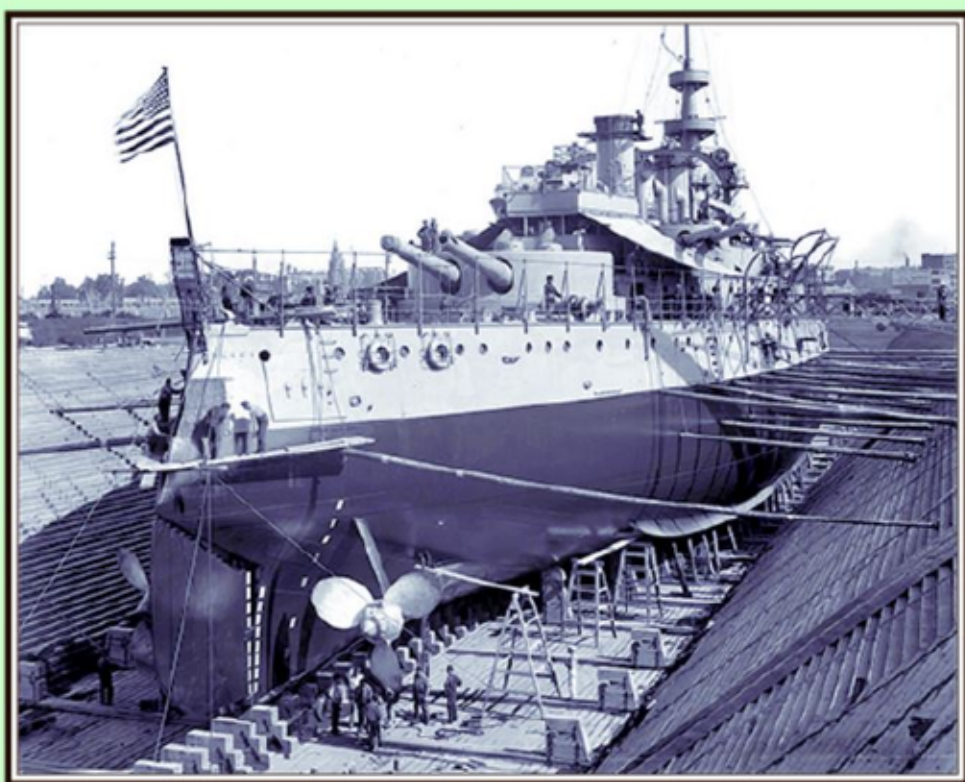
Astfel a fost împodobită Poarta Brandenburg din Berlin pentru a marca, în 1895, cei 25 ani de la victoria obținută contra Franței împăratului Napoleon al III-lea, la Sedan

Accident al metroului new-yorkez, 11 septembrie 1905

*Nava de război americană „USS Oregon“
în șantierul naval Brooklyn, septembrie 1898*

Încoronarea reginei Wilhelmina, Amsterdam, 5 septembrie 1898...

... și înmormântarea împărătesei Elisabeta, Viena, 17 septembrie 1898

se formeze o grupare de reformatori capabili nu numai să întreprindă reforme progresiste în filigran, de obicei pe fondul unei situații sociale degradate, ci și să învingă egoismul celor de la conducere.

Inflexibilitatea duce la revoluție

La începutul secolului al XX-lea trecerea spre societatea industrializată a furnizat combustibilul unei explozii sociale, iar elita conducătoare nu era pregătită pentru transformări serioase, de profunzime. Așa că, într-o formă sau alta, la începutul veacului al XX-lea, revoluția a fost de neevitat. În Rusia reformele, chiar și cele ce au urmat revoluției din 1905-1907, au pornit de la necesitatea păstrării și a autocrației, și a pământului de către moșieri. În 1905 sistemul „nu a înțeles aluzia istoriei”. Obstrucțiile din calea modernizării Rusiei

nouă revoluție era predeterminată. Dar formele și rezultatele ei ar fi putut fi complet diferite. Se impunea la ordinea zilei revoluția „concluzivă”, să-i spunem așa, cea care trebuia să oblige regimul monarhic să meargă mai departe pe calea cedărilor în problemele ridicate de Prima revoluție rusă. Această alternativă se putea modela în stilul revoluțiilor de mică intensitate, cum au fost „revoluția glorioasă” din Anglia și revoluțiile din prima jumătate a veacului al XIX-lea din Franța. De fapt, asta și era ordinea de zi a opoziției liberale în februarie 1917.

Dar revoluția rusă nu s-a oprit. Ea s-a adâncit. Din două motive: primul – procesul de modernizare industrială a pus încă din 1905 pe ordinea de zi „problema muncitorească”; al doilea – războiul mondial a ascuțit crizele sociale din orașe, adăugând caracterului revoluției elementul soldătesc. Importanța „problemei muncitorești”, strânsa

legătură a mișcării muncitorești cu cea socialistă și tendința lor de a acționa de sine

stătător, independent de elita liberală, sunt un motiv ce ne face să considerăm că revoluția, în orice circumstanțe, chiar fără război, ar fi avut o componentă socială puternică. Dacă ne oprim la modelele franțuzești, ne putem referi la revoluțiile din 1848 – 1849 și 1870 – 1871. Aceste paralele au fost analizate de socialiști și în 1905, dar ordinea de zi nu a fost schimbată.

Așadar, în opinia noastră, încă din 1914 în Rusia era inevitabilă o revoluție socială profundă în anii imediat următori, totuși o revoluție nu atât de distrugătoare cum a fost cea din 1917. În cazul alternativei „revoluție fără război” s-ar fi păstrat posibilitatea de a evita prăbușirea puterii, ar fi fost localizate focarele de rebeliune socială, schimbările s-ar fi cantonat în cadrul unor reforme social-liberale moderate. Totuși, trebuie să remarcăm că o revoluție, chiar de mică amploare, ar fi fost asigurată numai printr-o politică flexibilă a autorităților, prin dispoziția lor de a combina măsurile represive și reformele sociale profunde. Or, experiența anului 1917 dovedește că acțiunile păturilor conducătoare ale Imperiului

și-au păstrat locul. Potențialul exploziv social la sate și orașe a continuat să existe. O stare de conflict, de nemulțumire, generată de caracterul birocratic al autorității, s-a acumulat și în categoriile de elită, în cea a raznocinților, intelectualitatea lipsită de avere.

După revoluția din 1905-1907, vizibil neterminată, o

Industrializarea Rusiei și problemele sociale ale muncitorilor, două dintre revendicările proletariatului, în vreme ce înalta societate este încă departe de a ști pe ce vulcan se mișcă

ALTERNATIVELE ANULUI 1917

Manifestație în timpul Revoluției din 1905, prolog al celei din 1917;
„Jos autocrația!“, „Proletari din toate țările, uniți-vă!“, cere strada

ALEKSANDR VL. ȘUBIN
(Moscova)

Este foarte răspândită opinia că istoria „nu cunoaște condiționalul optativ“. Propoziția aceasta este o lozincă a fataliștilor, iar eu sunt gata să o combat exact cu contrariul ei: „Istoria cunoaște subjonctivul, altfel se transformă într-o cronică fatalistă“. Istoricul nu poate ignora posibilitatea ca evenimentele să se fi derulat și altfel, nu poate aprecia adecvat evenimentul ca atare și consecințele lui dacă nu ia în calcul și posibilele lui alternative.

Dar analiza științifică a alternativelor trebuie curățată de pospaiul publicistic, de linearitatea ideologică, în care literații alungă cu nonșalanță orice legitate istorică, orice cauzalitate socială, pentru a conduce evenimentele reale exact spre ce și-au propus sau spre un tablou sinistru-catastrofic.

De regulă, alternativele istorice nu sunt ceva uniform. Se are în vedere o evoluție posibilă, iar posibilitatea respectivă trebuie demonstrată. Personalitățile istorice, partidele, „oamenii mărunti“ acționează sub presiunea legilor sociale și a împrejurărilor geo-istorice. De aceea legile istorice seamănă nu cu drumuri ce se răsfră spre diferite direcții, ci mai degrabă cu un mănunchi răsucit de nuiile în care sunt strânse aceleași probleme, fiecare cu altă rezolvare.

Înainte de toate să ne înțelegăm dacă se putea evita revoluția din Rusia. Într-adevăr, unele țări au reușit să

se descurce fără zguduiri revoluționare la trecerea de la societatea agrară tradițională la cea industrial-urbanizată,

dar ele sunt mai degrabă excepții, nu o regulă. Ca să poți evita o revoluție trebuie ca în clasele conducătoare să

„unei rebeliuni rusești, absurde și necruțătoare“. „Opinia publică“ ar fi putut fi manevrată spre două perspective, spre o reacție absolutistă oarbă și spre tulburări. Misiunea liberalilor consta, în aceste condiții, să obțină de la împărat, gradual, concesiile constituționale până ce regimul ajungea la revoluție socială. Dar Nicolae al II-lea a refuzat cu încăpățănare

Această influență a „progresiștilor“ a permis punerea pe tapet a problemei unei „schimbări preventive“, care să ducă la liberalizare până la revoluție și astfel o parte a contradicțiilor să fie eliminată.

În același timp nu putem omite că într-o situație socială atât de încordată asemenea schimbări puteau marca un start pentru o revoluție (un scenariu de acest fel s-a desfășurat în Portugalia, în 1974 - 1975).

La începutul revoluției (nu cea „dorită“ de liberali, de palat, ci cea adevărată, socială) și-a adus obolul ofensiva pentru

să fie imposibilă, iar „Revoluția după război“ (și nu în timpul războiului) să fie puțin probabilă.

Dar dacă în Rusia a existat șansa de a evita revoluția din 1917 - 1918, atunci Nicolae al II-lea, cu obstinarea lui conservatoare, este acela care a redus-o la zero.

Liberalism și centrism

concesiile, s-a ținut departe de schimbări, înlocuind acțiunile cu îndoilele.

Această dispunere a forțelor politice, stilul politic al suveranului s-au plămădit până să înceapă războiul, iar

Etapa februarie a Marii revoluții ruse (1917 - 1922) a generat deja prima alternativă strategică a evoluției ei, calea liberală sau calea socialistă. Guvernul era aproape în

Fiecele protipendadei țariste își urmează încă lecțiile de educație muzicală, la Institutul Smolnii (sus stânga); corpul de pași la lecțiile de dans (sus dreapta)

În vreme ce marinarii vor „moartea burjuilor“ (în mijloc); în 1905, în fața unei biserici, unde se adună nevoiașii și cerșetorii (jos stânga); familie de raznocinți

în timpul războiului ele n-au făcut decât să se agraveze. Dacă un monarh nu este dispus la colaborare, „opinia publică“ începe să activeze în regim de „cabinet din umbră“, să caute căi de aplicare în viață a ideilor ei, în ciuda voinței unei autorități „incompetente“ și egoiste. Ceea ce a făcut aripa liberală a Dumei, centru al nemulțumirii generale, a cărei popularitate a crescut semnificativ și în rândurile corpului generalilor.

drepturi sociale a muncitorilor, care au organizat greve. În februarie 1917 a fost de ajuns apelul unor mici grupuri de revoluționari pentru ca populația Petrogradului să iasă pe străzi. Politica autocratice era de asemenea natură, încât a asigurat sciziunea elitelor înaintea începerii tulburărilor sociale. Criza sistemului social a pus stăpânire pe marile orașe.

Toate acestea fac ca alternativa „Rusia fără revoluție“

totalitate liberal. Dar după crearea Sovietelor n-a fost vorba nici despre rebeliune și nici despre schimbare politică, ci despre lupta unor largi categorii sociale pentru putere, cu scopul de a înlocui înseși principiile de constituire a sistemului social-politic al țării, adică despre o revoluție social-politică.

Revoluția, văzută de elita politică drept o răsturnare liberală, a avut încă de la în-

învingători, ca Italia, de pildă. După război și în Italia a avut loc o destabilizare a sistemului social, nu însă atât de gravă ca în Rusia, Germania și moște-

1917 rezultatul unor factori obiectivi sau subiectivi, înaintea de toate? Și în ce măsură era de neevitat acest aspect?

Războiul a destabilizat sistemul financiar, au apărut greutăți de transport, prăbușirea producției în industria grea. Agricultură și-a redus și ea producția de hrană, în condițiile în care trebuia aprovizionate nu numai orașele, ci și frontul. S-a deteriorat nivelul de viață al muncitorilor, până aproape de semi-foamete în iarna lui 1917. Birocrația țaristă nu a putut rezolva aceste sarcini complicate, dar a avut inițiativele ei în materie de corupție și alte abuzuri de putere, opinia publică considerând însă Curtea imperială ca fiind chiar ea în mijlocul acestor probleme. Cercurile întreprinzătorilor nu se situau nici ele de partea bună.

Războiul a activat societatea, iar cursul nefericit al luptelor (condiționat de starea armatei ruse) a discreditat puterea.

Vărfurile liberale au folosit înrăutățirea situației pentru a transpune în viață visul lor monarhia constituțională, dezvoltarea țării „pe calea englezească”. Dar situația continua să se degradeze vizibil, înrăutățit încăpăruse pericolul

1911. O reverență în fața țarinei Aleksandra Feodorovna, la o reuniune a nobililor; țărani ruși împletesc coșuri, într-o înlesnire a traiului de zi cu zi

Rus, fie ele conservatoare sau liberale, au contribuit prin inflexibilitatea lor la escaladarea revoluției.

Alegerea momentului

Din cele spuse până acum reiese că de o mare importanță a fost „alegerea” momentului declanșării revoluției. Și aici apar două alternative. Prima, amintită deja, o revoluție în condiții de pace, adică evoluția unei Rusii care a reușit să evite participarea la războiul mondial, în orice caz înainte de revoluție (ideea se poate formula cam așa: „Dacă n-ar fi fost războiul!”). A doua, o revoluție ce începe după încheierea războiului, în condițiile demobilizării de după victoria Antantei.

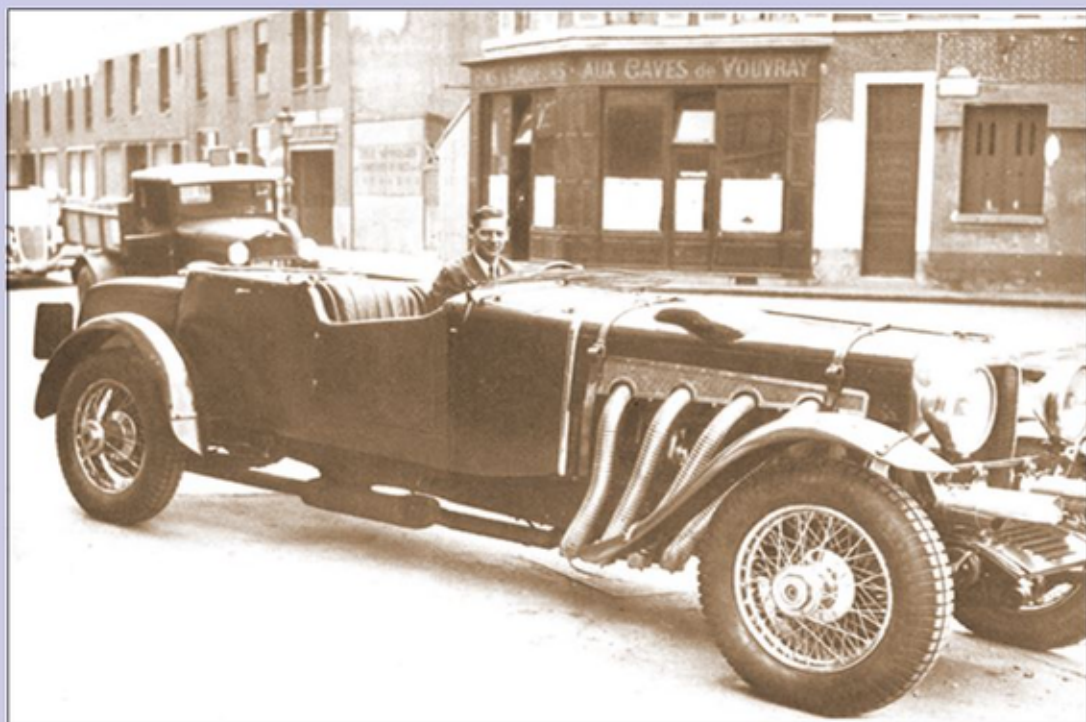
Pentru Germania, Austro-Ungaria și Rusia războiul s-a terminat cu o revoluție. Putem glosa mult și bine pe tema „cauzelor” revoluției, de tipul intrigilor opoziției și uneltirilor spionilor inamicului, dar toate acestea au fost și în Franța, și în Marea Britanie. Or, acolo n-au fost revoluții. Rusia se deosebește totuși de Germania prin aceea că s-a aflat în coaliția potențialilor

nitoarele Austro-Ungariei. Astfel, posibilitatea unei revoluții moderate depindea de faptul dacă putea sau nu Imperiul Rus să se târâie până la sfârșitul războiului, adică încă vreo doi ani în total (luând în calcul că ieșirea separată a Rusiei din război a ușurat oarecum situația Germaniei).

Să fi fost declanșarea revoluției anume la începutul lui

În februarie 1917, armele intră în acțiune

Prințul Nicolae la Le Mans, 1934

PASIUNEA PRINȚULUI NICOLAE PENTRU AUTOMOBILISM

NICOLAE MACOVEI

Prințul Nicolae, fratele regelui Carol al II-lea, a rămas cunoscut în memoria colectivă datorită pasiunii pentru mașini. A participat la curse în România și în străinătate, iar pentru unele competiții își construia singur mașina de concurs. Primele participări au fost în țară, la concursurile de turism ale Automobil Clubului Regal Român (A.C.R.R.) și la cursa de coastă de la Feleac, din apropiere de Cluj. Aceasta din urmă a fost inclusă la început în cadrul concursului de turism, dar prin implicarea filialei din Cluj a A.C.R.R., a devenit un eveniment separat. Concursurile de turism din anii 1920 aveau în primul rând scopul de a contribui la amenajarea și semnalizarea drumurilor din țara noastră.

Prințul Nicolae mărturisea într-un interviu acordat la Palatul Cotroceni, în 1934, că ar fi deținut până atunci peste 60 de mașini, cu care a parcurs peste 516.000 km și a condus peste 500 de tipuri de autoturisme. S-au construit patru mașini după specificațiile lui, iar în toamna aceluiași an urma

să fie finalizată a cincea. „Nu am găsit încă o trăsură la care să nu am nimic de modificat” spunea el. Prima lui mașină a fost un Peugeot Bébé, primită în 1914, pe când avea 11 ani, iar preferata era o mașină americană Chandler. Mai mult, în 1931 a dorit să înființeze o revistă cu temă automobilistică,

dar lipsa de timp și lipsa de implicare a unor colaboratori a făcut ca proiectul să nu se mai realizeze.

Un sportiv disciplinat

În ceea ce privește cursele, spunea că un amator trebuia

ceput un adânc caracter social, pentru că principalele probleme puse încă de revoluția din 1905 nu fuseseră rezolvate.

Inițial părea că revoluția se situează exact la locul de confluență al unor transformări libérale cu unele mai radicale. Curând însă lucrurile s-au lămurit. Proiectul liberal rămăsese în urma situației, iar alternativa radicală se destrămase într-un evantai de căi. Unii activiști liberali, printre primii dezamăgiți de revoluție, regretau acțiunile proprii, care conduseseră la înlăturarea monarhiei.

Un factor important al victoriei Revoluției din februarie a fost și neutralitatea, la început, apoi participarea la alungarea de la putere a lui Nicolae al II-lea a conducerii armatei, generalul Mihail Alekseev și comandanții de fronturi. Curând după prăbușirea autocrației, aceștia au înțeles că nu au apreciat corect împrejurările, ei presupunând că rezultatul înlăturării lui Nicolae al II-lea va fi apariția monarhiei libérale constituționale – nu intuiau rolul Sovietelor. Acolo unde a fost o greșală, putem presupune o

Generalul țarist Mihail V. Alekseev, înconjurat de ofițeri

altă variantă a evenimentelor: dacă generalii luau hotărârea să înăbușe rebeliunea în Capitală, evoluția evenimentelor ar fi fost de principiu alta?

Poate că în Capitală unitățile de pedepsire și-ar fi făcut bine treaba, dar ele nu dispuneau de forțele necesare să „curețe” repede câteva mari orașe. Așadar, scenariul „înăbușirii rapide a revoluției” este de fapt scenariul unui război civil în spatele frontului, de o amploare mai mare decât în 1905. În condițiile date, comportarea generalilor și a liberalilor, „creierii lor”, a avut logica ei.

Nu a existat alternativa înăbușirii rapide a revoluției. A existat alternativa războiului civil din spatele frontului sau a ieșirii din război, a „Păcii de

la Brest” încă de la începutul lui 1917, pentru că revoluția să fie înăbușită. Este o evidență că o ieșire rapidă din război la începutul anului 1917 era puțin probabilă, cercurile conducătoare nefiind pregătite pentru o atare variantă. Prin urmare, o asemenea încercare ar fi însemnat o destabilizare și mai mare a țării în condiții de război, inevitabile eșecuri pe front, război de partizani și răzmerițe în spatele frontului. Februarie 1917 nu este ultima dată când a apărut această alternativă.

„Greșeala” liberalilor în ce privește perspectivele rebeliunii din Petrograd și alte orașe a fost firească. Tumultul straturilor de jos ale societății este cel care a creat condițiile pentru marea schimbare, pe care ei, liberalii, chiar o doreau, dar pe care nu au fost capabili să o administreze. Ca oameni ai timpului lor, având un proiect politic propriu, liberalii ar fi trebuit să acționeze pentru a lichida cât mai repede autocrația (deci, monarhia ca atare).

(Va urma)

În românește de
Florentina DOLGHIN

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 octombrie 2017, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cine a fost sponsorul principal al spitalului nr. 113 al Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, în timpul Primului Război Mondial?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iulie 2017 este:

3 – 3

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Ionel Murar**, din comuna **Tormac**, județul **Timiș**.

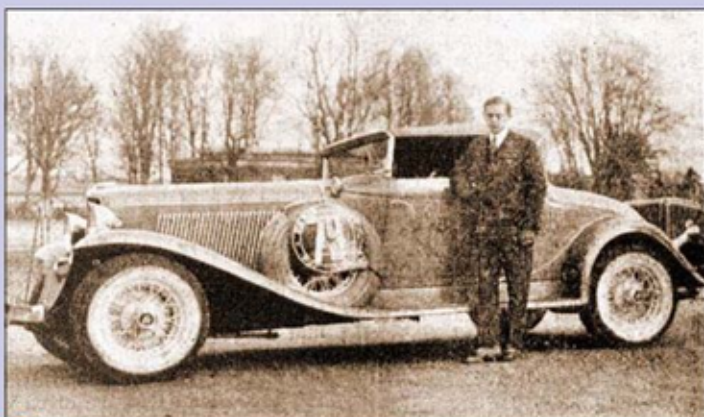
Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2018.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București

de l'Étoile. O relatare corectă era aceea că urma să plece spre Coasta de Azur, unde a participat la raliul Paris-Nisa, cu un autoturism Auburn împrumutat, cel mai probabil, de la reprezentantul din Franța al mărcii, E.Z. Sadovich.

Le Mans, o cursă cu ghinion

După o scurtă revenire la București, în primăvară, s-a întors în Franța, unde a luat lecții de pilotaj aviatic. După o revedere cu principele Mihai, cu ocazia salonului de automobile de la Paris din toamna lui 1932, a obținut un rezultat bun în cursa de coastă de la Gometz-le-Châtel, unde s-a clasat al doilea la clasa motoarelor de 8 l cu un Duesenberg. Următoarea cursă ar fi trebuit să fie cea de la Dieppe, dar nu s-a mai prezentat la start. Nu a fost singurul care a folosit un Duesenberg la Gometz-le-Châtel, primul loc revenind reprezentantului acestei mărcii, E.Z. Sadovich. Cel din urmă promova în acei ani mașinile firmelor Auburn, Cord și Duesenberg, participând cu ele la diverse curse în Franța. Mașinile Duesenberg, construite în unul dintre marile centre al industriei americane de automobile, în statul Indiana, s-au bucurat în perioada interbelică de un interes deosebit din partea unei clientele celebre, cu titluri de noblete și cu largi posibilități financiare. Pe lângă puterea și luxul mașinii, unii proprietari

Lângă un Auburn cu care a participat la raliul Paris - Nisa

doreau și un design unic, apelând la firmele care produceau caroserii la comandă. Pasiunea lui Nicolae pentru marca Duesenberg, echivalentul american al unui Hispano-Suiza sau Bentley, probabil că a început să se dezvolte chiar atunci, ducând la două participări în celebra cursă de 24 de ore de la Le Mans.

La prima participare, în 1933, a pilotat un Duesenberg. Cu toate că a început bine, după patru ore fiind al șaselea, coechipierul său a intrat la boxe cu câteva tururi înainte de termenul permis. Comisarul responsabil nu l-a oprit, ci i-ar fi spus că a parcurs numărul regulamentar de tu-

ruri pentru a putea realimenta. Nicolae a fost astfel descalificat, iar contestația pe care a depus-o nu s-a putut rezolva, comisarul responsabil fiind de negăsit. Eliminarea „a fost dezastruoasă pentru mine din punct de vedere moral și amorpropriu cât și din punct de vedere material“.

Prințul a revenit anul următor, urmând să facă echipă cu un pilot promițător, Whitney Straight, „a cărui impecabilă educație englezească îi dă avântul și spiritul sportiv necesar unui succes“, după cum declara Nicolae. Îl recomanda de altfel și un respectabil loc șapte obținut în Marele Premiu de la Monaco din acel an.

În ciuda declarațiilor în care afirma că „dacă anul trecut mă mulțumeam să fiu plasat printre primii trei, anul acesta vreau să fiu primul“, prințul Nicolae și partenerul său nu au mai putut lua startul din cauza unui gripaj al motorului în ultimul moment.

Ghinionul de la edițiile precedente nu l-a descurajat, așa că în 1935 Nicolae

Prințul Nicolae cu generalul Berthelot

La volanul automobilului Peugeot Bébé

să câștige două-trei curse importante la rând pentru a-și echilibra cheltuielile primei curse și pentru a-și face un nume, altfel sponsorii sau mașinile de împrumut erau greu de obținut. Mai adăuga, probabil referindu-se la participarea la cursa de 24 de ore de la Le Mans din anul precedent, că se antrena fizic cu o lună, două înainte de o cursă, având o planificare zilnică, iar în ultimele cinci săptămâni „întețesc antrenamentul și tai complectamente orice băutură ce conține alcool, chiar și berea”.

Prima competiție la care a participat a fost concursul de turism A.C.R.R. (*Magazin istoric*, nr. 12/2014) din 1926, care avea un traseu de 2.300 km prin țară. A abandonat după nici 100 km. În 1927 a câștigat cursa de coastă de la Feleac din cadrul concursului de turism. Pregătirea mașinii a durat aproape șase luni. În 1927 participa și Lucia-Jana Săveanu, cunoscută ulterior ca Ioana Doletti, femeia pentru care Nicolae a intrat în conflict cu Carol

al II-lea și pentru care a renunțat în cele din urmă și la statutul princiar.

Peste un an avea să revină în concursuri, colaborând cu Automobil Club Regional Cluj pentru raliul din acel an, fiind primul sosit cu un Morris Minor și luând locul secund la Feleac cu un Sunbeam. Se poate ca mașina Morris să fie aceeași cu cea pe care prințul Mihai a primit-o în dar de la unchiul Nicolae, la împlinirea vârstei de 9 ani. La finalul raliului, Nicolae s-a întâlnit și cu generalul Henri Berthelot, aflat în trecere prin România, probabil în vizită la moșia sa din județul Hunedoara.

Primul an mai încărcat în programul sportiv al prințului Nicolae a fost 1930, când a

participat la cursa de coastă de la Feleac, acum inclusă în Campionatul European de Munte, și la cursa pe circuit de la Șag, din apropiere de Timișoara. La prima dintre ele, care s-a bucurat de atenție și datorită prezenței noului rege al României, Carol al II-lea, Nicolae a participat cu o mașină Alfa Romeo, dar nu a reușit o clasare. La cursa de șase ore de la Șag, organizată în colaborare cu Automobil Club Regional Banat-Crișana, a ocupat locul I cu o mașină construită de el. Președintele clubului, care era și rectorul Politehnicii Timișoara, i-a acordat din partea acestei instituții titlul de *Doctor Honoris Causa*.

Ambiția prințului l-a determinat să se îndrepte spre întrecerile din străinătate. De altfel, după 1930 cursele auto din România au încetat pentru o perioadă. În aprilie 1931 a concurat la cursa de viteză în palier de la Tat, Ungaria, cu o mașină construită după planurile sale. Înainte de acest eveniment a participat împreună cu mai mulți oficiali români și maghiari la o audiență găzduită de regentul Miklós Horthy, la Budapesta. După primirea la conducătorul ungar, a oferit și el un dineu la sediul Legației române, în onoarea Automobil Clubului Maghiar.

În ianuarie 1932 se afla la Paris împreună cu Ioana Doletti. Unele articole de presă relatau că trebuia să se cazeze la un hotel din Place de la Concorde, altele notau că, încercând să treacă neobservat, s-ar fi cazat sub alt nume în Place

Conducând un Sunbeam, în cadrul unei curse organizate la Constanța

Elevele clasei a IV-a a Gimnaziului mixt din Săliște, 1938

EDUCAȚIA TINERELOR DE ALTĂDATĂ

CRISTINA SIRCUȚA

Apropierea aniversării centenarului Marii Uniri ne oferă prilejul deschiderii de noi perspective. Deși asemănările au fost mai puternice decât deosebirile, realizarea unității politice, garantată de tratatele de pace de la Versailles (1919), respectiv Trianon (1920) nu a avut ca o consecință directă și imediată o viață omogenă în toate provinciile României Mari. Sisteme legislative și administrative diferite, culturi impregnate de valori uneori chiar opuse au determinat diverse puncte de pornire.

Educația tinerelor fete poate sta ca exemplu. Datele statistice furnizate de Recensământul general al populației din 29 decembrie 1930 arată că femeile reprezentau majoritatea analfabeților în perioada dintre cele două războaie. Distribuția cunoscătorilor de carte nu a fost uniformă, remarcându-se mari decalaje, în funcție de regiunea de proveniență.

Goga sau Coșbuc în topul lecturilor fetișcanelor

În primăvara anului 1906, C. Stere (1865 – 1936), fondator, alături de G. Ibrăileanu, al

prestigioasei reviste *Viața Românească* din Iași, personalitate politică și culturală proeminentă a României interbelice, a întreprins o călătorie de patru zile în Ardeal, pentru a-l întâlni pe O. Goga, poetul „pătimirii noastre”, cel care se bucura de o largă simpatie printre elitele Vechiului Regat. Impresiile sale, comunicate prin intermediul mai multor articole apărute în publicația ieșeană, constituie o diagnoză pertinentă a celei mai mari provincii românești aflate sub ocupație străină. Decupând mai multe scene de viață cotidiană, Stere surprinde, printre altele, și nivelul mai ridicat de educație al fetelor din Transilvania. Mărturia este cu atât mai importantă cu cât peisajul social pe care îl observă cu acuitate

Alături de un Duesenberg

s-a înscris din nou la Le Mans, tot cu un Duesenberg. Din nefericire, a abandonat după 38 de tururi din cauza unei defecțiuni tehnice.

Cu toate acestea, nu a fost ultima cursă de 24 de ore la care a luat parte. În septembrie 1935, participa la cursa Targa Abruzzo, din apropierea orașului Pescara, pe coasta adriatică a Italiei, cu o mașină Alfa Romeo. Între startul de la miezul nopții și trecerea liniei de sosire 24 de ore mai târziu, Nicolae a parcurs 2.365 km, dar performanța nu i-a adus decât locul al patrulea la clasa la care a participat. Poate mai semnificativ este că dintre 47 de concurenți au terminat doar 18. Se pare că startul a fost dat de Vittorio Mussolini, unul dintre fiii dictatorului italian.

Un concurent fair-play

La cursa de coastă de la Sinaia, din august 1934, Nicolae a participat la două clase diferite. A concurat cu un Bugatti, fiind primul la categoria mașinilor sport, și cu o mașină construită de el, numită

Ealokin, nume care reprezenta citirea inversă a numelui său. În anul 1935 s-a consumat una dintre puținele tentative de a alcătui un grup de piloți, după modelul „scuderiiilor” italiene sau „écuries” franceze, ambii termeni prove-

nind de la grajdurile cailor de curse. Nicolae a fost de acord să ia sub protecția sa grupul Pencar, alcătuit din mai mulți piloți români. Cum mașinile de curse erau foarte puține în România și se dorea ca evenimentele să aibă mai mult de patru-cinci concurenți, primul obiectiv al grupului era cumpărarea de noi mașini. În aceea perioadă s-a încercat împrumutarea a șase mașini engleze MG. Pentru a le livra, MG ar fi cerut ca ele să participe neapărat la toate cursele din Balcani, promovarea imaginii unei firme în acest mod fiind un lucru obișnuit în acea perioadă. Conform unei alte surse, negocierii se purtau și cu germanii de la Auto Union, iar mașinile MG ar fi fost deja comandate, împreună cu o

Alfa Romeo. Cert este că proiectul nu s-a realizat.

Ultima participare la curse pe care o cunoaștem momentan a fost cea de la Marele Premiu al Bucureștiului din 1936. La categoria sport s-a prezentat din nou cu mașina Ealokin, dar cum aceasta era destul de lentă, a obținut doar locul al cincilea. A contribuit și faptul că în turul al 13-lea s-a oprit pentru a-și recupera de pe traseu o apărătoare de noroi desprinsă, ceea ce nu l-a ajutat. Primul loc i-a revenit lui Petre Cristea (*Magazin istoric*, 7/2015), cel care a rămas în istoria automobilismului drept unul dintre cei mai buni piloți români. În al doilea eveniment al zilei, la categoria curse, s-a aliniat cu una dintre mașinile sale Duesenberg. Deși zgomoasă mașină părea să îi ofere garanția primului loc, un *tête-à-queue* în al nouălea tur și oprirea îndelungată pentru a regla frânele au dus la abandonul prințului Nicolae. Păstrând spiritul sportiv, a înmănat personal premiile pentru cursa care – potrivit unei afirmații a lui Aurel Persu, președintele Grupului Sportiv Motor, principalul organizator al Marelui Premiu – ar fi fost chiar ideea lui.

O relativă consolare a fost poate pentru prinț faptul că Jean Calciuanu, mecanicul care punea la punct mașinile multora dintre sportivi, a câștigat cursa de la Feleac din acel an cu mașina Duesenberg cu care Nicolae alergase la București. După acest moment, se pare că Nicolae și-a înțetat activitatea sportivă. ■

Nicolae la volanul unei mașini de concepție proprie

Locuitori din Săliște la sfârșitul secolului al XIX-lea

dincolo de munți, cu copile de țăran, despre Vlăhuță, Coșbuc, Goga?...“.

Potrivit documentelor consultate, Z. Ornea a indicat faptul că Stere a fost foarte activ în primele numere ale revistei, iar C. Șărcăleanu era unul dintre pseudonimele folosite de el. Biograful mai aduce în prim-plan informația că, în același an, 1906, C. Stere întreprindea o a doua călătorie la Sibiu, pentru a participa la oficierea căsătoriei dintre Octavian Goga și Hortensia Cosma, fiica directorului Băncii „Albina” din localitate.

Societăți de lectură, lecții de pian și școală de menaj

Nivelul mai ridicat de educație al fetelor din Săliște îi apare fondatorului *Vieții Românești* și din comportamentul și manierele participanților la horă. Dar mai bine să-l lăsăm, din nou, să evoce un episod, considerăm noi, extrem de sugestiv.

„Înainte noastră sunt numai fete și feciori de țărani, dar când vezi cum un flăcău salută invitând o fată la joc, cum – după joc – o duce la braț la locul ei, cum fata, cu un zâmbet discret, mlădiindu-și trupul, s’apleacă ușor spre a-i mulțumi –, pierzi simțul realității, ți se pare că prin o viziune profetică întrezărești în viitorul

îndepărtat cum poate să fie toată țărâtimea noastră, în împrejurări fericite...”.

C. Stere face o analiză comparativă cu situația țăranilor din Regatul României. Ce fel de „împrejurări fericite” aveau comunitățile rurale din Transilvania înainte de Primul Război Mondial? Și nu lipsit de importanță este contextul în care se petrec evenimentele, cu doar un an înainte de declanșarea sângeroasei răscoale din 1907. C. Stere explică, în continuare, situația economică și culturală înfloritoare din acea localitate rurală, știut fiind faptul că principalii cititori ai articolele sale erau conașionalii din Moldova și

Muntenia. Săliștenii nu au fost bogați, din contră, pământul sărac nu fusese deloc prielnic lucrărilor agricole. S-au ocupat cu creșterea oilor, după care s-au specializat ca negustori și meșteșugari. Au înființat, în 1884, o societate cooperativă de credit și economic, care i-a ajutat să prospere, de la an la an. Cu banii de la asociație au înființat o școală, un spital, o lăptărie. Îndestularea s-a răsfrânt și în plan cultural. Sătenii au pus bazele și altor asociații, precum: Reuniunea meseriașilor din Săliște, Societatea de lectură sau Societatea de înfrumusețare a Săliștei.

C. Stere sublinia buna rânduială a ardelenilor, care a contribuit la dezvoltarea comunității, fără a apela la ajutoare de la stat. În

Hortensia și Octavian Goga

Constantin Stere

este perceput comparativ atât cu ȋnutul natal, Basarabia (Stere s-a născut ȋn satul Cerepcău-Soroca, dintr-o familie provenită din Botoșani), de unde emigrase ȋn 1892, cât și cu Vechiul Regat, ȋn principal Moldova.

Vizita ȋncepea la Sibiu, la 6 mai 1906. Deși nu se

ȋntâlniseră niciodată, C. Stere ȋl cunoștea și ȋl aprecia pe Octavian Goga din poeziile sale. Doar cu un an ȋn urmă, acesta debutase editorial, la Budapesta, cu volumul *Poezii*, reeditat ulterior și ȋn România. Ȋn monografia *Viața lui C. Stere*, Z. Ornea arată că Stere venise ȋn Ardeal pentru a-l convinge pe poet să scrie pentru revista ieșeană. La acea vreme, *Viața Românească* era una dintre cele mai citite reviste culturale nu doar ȋn țară, ci și ȋn provinciile subjugate. Dovadă ȋn acest sens pot sta rubricile: „Scrisori din Basarabia“, „Scrisori din Bucovina“ și „Scrisori din Ardeal“.

Viața culturală a orașului, ȋmbogățită de existența a șase librării, ȋn limbile germană, ungară și română, a trezit admirația profesorului de Drept constituțional C. Stere, cel care avea să devină, peste câțiva ani, rector al Universității din Iași. La Librăria arhidiecezană, unde se vindeau și cărți ȋn limba română, a rămas plăcut surprins să găsească și revista pe care o conducea.

La propunerea lui O. Goga, următorul punct al călătoriei a fost satul Săliște, considerat, pe atunci, „mărgăritarul Ardealului“. Era o zi de duminică, iar ȋntreaga comunitate se adunase la horă. Acolo, alături de „domnul din România“ și de Octavian Goga, printre invitați se mai afla și părintele Miron

Cristea, asesor consistorial la acea vreme, viitorul patriarh.

Dar nu neapărat frumusețea – de altfel, vestită! – a fetelor din Săliște l-a impresionat pe Stere. Fără a rămâne complet indiferent la aspectele exterioare, călătorul observa și alte nuanțe, mult mai importante. Problema analfabetismului, preocuparea de decenii a autorităților și a intelectualilor din Regatul României, fusese acolo depășită. Și chiar mai mult decât atât, nu era vorba doar despre o simplă aptitudine de a citi și a scrie; lectura deschidea cu totul alte perspective. Considerăm că episodul merită a fi reprodus, așa cum a fost notat de C. Stere.

„Mă ridic și mă amestec ȋn mulțime. Tre-când pe lângă un grup de fete ȋn vârstă de școală, aud cum o fetișcană oacheșă de vro 14 – 15 ani, cu nasul mic ȋn vânt și dinții albi, șoptește alteia: «Asta-i profesorul de la *Viața românească* din Iași». Au și aflat micile fiice ale Evei!... Mă ȋntorc repede:

– Ai citit *Viața Românească* domnișoară? (simt, fără voce, că nu mă pot adresa alt-fel, la această copilă de țaran...).

– Am citit, domnule! Și ochii negri mă privesc vesel drept ȋn față, fără sfială.

– Și ce ȋi-a plăcut mai mult domnișoară?

– Ce scrie domnu Șărcăleanu...

– Și pentru ce ȋi-a plăcut Șărcăleanu...?

– Pentru că vorbește bine de domnu Goga...

– Dar ȋți place mult Goga?

– Ȋmi place... (Și o privire pe furiș ȋnspre colțul ȋn care stă nesimțitorul Goga...).

Se ȋncepe o discuție literară ȋn toată regula.

– Mie ȋmi place mai mult domnu Coșbuc, – spune o blondinetă, un cheruvim cu părul bălaiu buclat și cu seninul din zare ȋn ochi-i visători.

– Mă rog, și după Coșbuc?

– Domnu Iosif...

– Și după Iosif?

– Vlăhuță...

A, micelor patrioate de clopotniță, ȋn sfârșit, v'am smuls și numele unuia din ai noștri...

Dar când voi putea sta de vorbă,

Pavilionul de joc din Săliște

Ruth Benedict

cele cu un număr redus, ponderea celor secundare aproape că se dubla.

O altă cauză poate fi reprezentată și de intensă activitate a instituțiilor culturale, dintre care se evidențiază contribuția Asociației pentru literatură și cultura

poporului român (ASTRA) cu numeroasele sale filiale, dar și rolul reuniunilor de femei. Brașovul, important centru cultural al românilor, a avut parte de timpuriu de binefacerile școlii. Învățământul pentru fete este atestat în Transilvania încă din 1544, când Johannes Honterus întemeiează o școală de fete. Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Reuniunea Femeilor Române din Brașov (1850) a inclus în program și învățarea limbii române de către fete. La Sibiu, funcționa instituția patronată de călugărițele ursuline (cunoscută și sub numele de „Cloașterul”, de la nemțescul *kloster*, mănăstire), ridicată de Maria Tereza în 1765. Prestigiul instituției de învățământ a depășit și granițele Ardealului, după cum o atestă și faptul că, în 1802, era înscrisă și fiica lui Constantin Varlaam (? – 1830), adjutantul lui Vodă Alexandru Suțu (1758 – 1821), iar, din 1807, și fiica boierului craiovean Constantin Otetelișanu. Programa școlii prevedea învățarea limbilor franceză și germană, alături de clavir (pian), jocuri și cusături.

În pensionatele particulare din Muntenia și Moldova din prima jumătate a secolului al XIX-lea, elevele se recrutau mai ales din cercurile fetelor de familie bună. Până în 1918, învățământul în limba română din Transilvania era subordonat celor două biserici: unită (cu sediul la Blaj) și ortodoxă (Sibiu). În general, în școlile din Ardeal învățau fete aparținând unor categorii sociale mai largi, în principal fiice de preoți și dascăli. Spre exemplu, în 1816, la Blaj se deschidea o școală pentru fetele meseriașilor și negustorilor.

Într-un studiu despre România finalizat în noiembrie 1943, *Rumanian Culture and Behavior* (Cultura și comportamentul la

români, publicat în limba română de abia în anul 2000), antropologul american Ruth Benedict (1887 – 1948), eleva lui Franz Boas, considerat de mulți „părintele antropologiei mondiale”, afirma că doar în zonele urbane din România școala reprezenta mijlocul de „a ajunge departe”, în mediul rural fiind generală opinia „dacă nu ești boier, școala nu-ți este de niciun folos”. Excepție făceau satele din Transilvania, unde copiii români de țărani „mergeau la școală exact ca și cei ai sașilor”.

Dar Săliștea, această mică localitate transilvană din Mărginimea Sibiului, devenită în anul 2003 oraș, se mai distinge și prin cei 11 academicieni pe care i-a dat României: Dionisie Romano, episcop, Ioan Lupaș, istoric, Onisifor Ghibu, pedagog, D.D. Roșca, filosof, Axente Banciu, filolog, Ionel Pavel, medic, Andrei Oțetea, istoric, G. Topîrceanu, poet, Ioan Sava Nanu, Mircea Banciu, chimist, Valentin Săndulescu, geolog.

Educația fetelor de altădată, care a făcut obiectul acestui articol, este și un prilej să ne întrebăm, privind înapoi, câte tinere din zilele noastre, din satele, dar și din orașele României, sunt familiarizate cu opera scriitorilor contemporani lor și câte citesc reviste literare, istorice, cele mai în măsură să surprindă la zi desfășurarea vieții culturale? ■

Știința în cuvinte potrivite

La Radio România Cultural
Cu Corina Negrea și Dan Manolache
Luni-vineri, de la ora 13.20

**Frumusețea săliștenelor
era vestită**

acel fel, școala lor dispunea de zece profesori și șase clase, având și un curs de învățământ secundar sau, cum spunea chiar Stere, „sat de bacalaureați și bacalaureate!”, unde fetele învățau să cânte la pian. Apoi, modul în care a funcționat AS-TRA sau Institutul de credit și economie „Al-

bina“ ilustrează, încă o dată, dacă mai era nevoie, capacitățile organizatorice ale ardelenilor. De pildă, pe lângă „Albina“, era susținută financiar și o școală de menaj. Acolo tinerele își exersau aptitudinile într-o cantină destinată săracilor din localitate, spre deosebire de corespondenta sa din Iași, unde, într-o clădire imensă, după mărturia lui Stere, învățau doar... șase eleve, fără a aplica niciodată în practică cunoștințele dobândite.

Este, în fond, reflectarea – mai poetică! – a datelor oferite și de Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, și anume situația mai bună din punctul de vedere al nivelului de culturalizare al populației din Banat și din Transilvania, față de celelalte provincii ale statului român.

Sistemele de educație și tradițiile culturale și-au pus amprenta în mod diferit asupra nivelului de educație. În consecință, apar mari discrepanțe în funcție de regiune. Deși existau reticente în ceea ce privea accesul la învățătură al fetelor în toate zonele, se remarcă, din datele statistice, că, în regiunile în care se întâlneau cei mai mulți băieți școlarizați – Banat (80,1%), Transilvania (73,8%) și Bucovina (72,2%) – erau și cele mai multe fete alfabetizate: Banat (64,45%), Transilvania (62,9%), Bucovina (59,75%). Inferioritatea ca

nivel de pregătire a femeilor, comparativ cu bărbații, așa după cum se poate observa din datele statistice, este mai accentuată în special în Oltenia (70,4% bărbați, 31% femei), Muntenia (74,2% bărbați, 41,9% femei) și Basarabia (51,4% bărbați, 25,1% femei).

„Dacă nu ești boier...”

Cum se explică aceste diferențe?! În primul rând, trebuie să subliniem că experiențele școlare diferite până în 1918 în aceste regiuni s-au resimțit și după mai bine de un deceniu de la Unire. Unificarea învățământului s-a realizat abia în 1923, până atunci Transilvania funcționând după legislația școlară maghiară, Basarabia – după cea rusească, iar Bucovina – după regulamentele austriece. În 1924 s-a pus în aplicare în România Mare Legea învățământului primar și normal primar, însă efectele pozitive ale măsurii au fost vizibile doar la copiii de vârstă școlară. Cei mai mulți analfabeți figurau în rândul categoriilor vârstnice. Ca urmare, efectele pozitive ale legii din 1924 nu puteau să se facă resimțite în Recensământul din 1930.

Potrivit datelor statistice, după primul deceniu interbelic, județele cu cel mai mare procent de femei știutoare de carte erau: Brașov (Transilvania) – 84,1%, urmat de Timiș (Banat) – 75,3%, Câmpulung (Bucovina) – 67,2% și Arad (Crișana-Maramureș) – 61,9%, toate făcând parte din provinciile recent reunite. Ele se deosebeau de celelalte printr-o mai bună rețea de școli de stat și particulare. Dacă numărul unităților primare este apropiat, atât în județele cu mulți știutori de carte, cât și în

În Săliște exista și un Fond de teatru român

Hans și Margarethe Luther, asprii părinți ai lui Martin
(portrete de Cranach cel Bătrân)

Ce se întâmplă în 1525 cu „ereticul“ Luther, care, de fapt, a considerat că l-a slujit întotdeauna pe Dumnezeu cu toată ființa sa? Putem socoti oare că decizia lui de a coborî în lumea laică, cu zvârcolirile ei joase, îi decredibilizează cunoscuta smerenie, convingerile, certitudinile? Reformatorul citește mult, bea câte un pahar de vin, uneori chiar mai multe, își trăiește pur și simplu ziua, bucurându-se de mărunțișurile ei, alături de soție, are în jurul lui un fel de falanster întru cultură, tineri studenți pe care îi invită la masă pentru a-i asculta demonstrațiile riguroase, mănâncă mult, prea condimentat, și suferă de ficat. Uneori îl încearcă teama de moarte. Scrie mult, tălmăcește Noul

Testament. Vorbește numai în germană, nu mai vrea deloc să folosească latina Papei de la Roma, pe care o stăpânește excelent. „M-am născut pentru nemții mei. Pe ei doresc a-i sluji“, scrie el. Este fericit că își servește semenii, că face ceva bun pentru ei. Într-un cuvânt, rămâne fidel misiunii sale, fidel lui însuși, credințelor lui.

Predică la Wittenberg în fiecare zi a săptămânii și se depășește pe sine în aceste predici. Oamenii vin cu bucurie să-l asculte și pleacă luminați. Noul Testament, pe care l-a publicat la 25 septembrie 1522, în germană, este citit și recitat cu lacrimă de toți cei ce știu a citi. Are mari dificultăți financiare, de trai. Biografia lui spun însă că între anii 1525 și 1546 Luther este obosit, vlăguit, dezabuzat.

Interesant ce crede el însuși despre căsătoria lui. Aflăm dintr-o scrisoare către un alt călugăr, care și el s-a căsătorit. „Și eu m-am căsătorit, și chiar cu o călugăriță. Aș fi putut să mă abțin, căci nu aveam motive speciale să mă hotărâsc. Am făcut-o ca să-l sfidez pe diavol cu toți solzii de pe el, pe cei care-mi făceau dificultăți, pe principii și episcopii care-s destul de nebuni

pentru a interzice clericilor să se căsătorească. Și aș fi foarte bucuros să provoc un scandal și mai mare, dacă aș găsi ceva care să-i placă foarte mult lui Dumnezeu, iar pe ei să-i scoată din sărite!“

Opțiunea lui pare, așadar, actul unui răzvrătit. Tinerețea lui Martin Luther a avut, de fapt, un aer dezordonat, de care s-a făcut vinovat în primul rând tatăl lui, care nu i-a aprobat aplecarea spre religie. L-a vrut om al legii. Meserie sigură, îndestulătoare, cu care și-ar fi putut ajuta părinții strămtorați, și nu călugăria, rezervată îndeobște leneșilor, socotea Hans Luther. Iar Martin a încercat la început să nu iasă din cuvântul tatălui.

Atunci, la vârsta de 15 ani, a cunoscut la Eisenach, orașul studiilor, o femeie bună, blândă, frumoasă și bogată. L-a remarcat ea, impresionată de chipul inteligent și înduioșat de tristețea acestui copil, pe care îl vedea zilnic pe stradă, în drum spre biserică. Era Ursula Cotta, soția unui însemnat negustor italian. A fost pentru

Luther, tânăr călugăr augustin

O, Doamne, dă-ne din nou un om ca acesta, care, pătruns de spiritul Tău, să adune ce-a mai rămas din sfânta Ta Biserică și să ne învețe să trăim creștinește! O, Doamne, dacă Luther a murit, cine ne va mai explica Sfânta Evanghelie cu aceeași claritate?

Albrecht Dürer, în 1521, după ce a circulat un zvon despre moartea lui Luther

MARTIN LUTHER ȘI KATHARINA VON BORA

FLORENTINA DOLGHIN

Portretele celor doi, pictate de prietenul lui Luther, Lucas Cranach cel Bătrân (1472 – 1553), un susținător entuziast al Reformei

„Sunt mai bogat decât toți teologii Papei din întreaga lume: am o soție și șase copii, pe care mi i-a dat Dumnezeu și oamenii Papei sunt indignați să vadă că posed o asemenea comoară“. Afirmatia îi aparține lui Martin Luther (1483 – 1546), reformatorul Bisericii catolice (Magazin istoric, nr. 2/1976, 11/1983, 8/2017). Traseul vieții lui suferă aparent o ruptură în anul 1525. A trăit ani buni între zidurile mănăstirii, într-o societate închisă, fără un contact adevărat cu oamenii, a făcut legământ de castitate, iar atunci, în iunie 1525, la 42 de ani, hotărăște să se însoare.

Gestul va contraria. Pentru un cunoscut biograf, Lucien Febvre (Martin Luther, un destin, Paris, 1928, lucrare reeditată de multe ori), momentul marchează „Retragerea“. Așa denumește autorul francez perioada 1525 – 1546 din viața acestui gânditor antipapal, foarte vocal din 1517, când și-a expus renumitele 95 de teze. Așadar, ar fi existat un Luther de până în 1525, autorul tezilor de la Wittenberg, „atentatorul“ la pacea Bisericii, și un altul după această dată – spune Lucien Febvre –, amândoi fiind însă unul și același om, viu, nuanțat, făcut din contraste și opoziții, un Luther orgolios, altul senzual, retras în sine.

● Întru sfidarea diavolului ● Ursula Cotta, prima femeie blajină din viața lui ● Împărăteasa Ketha ține casa ● Evadare de la mănăstire în putina căruței de pește ● O bătaie soră cu moartea pentru o nucă ● De ce să tremurăm în fața lui Dumnezeu? ● Papa de la Roma, vechiul dușman

Katharina provine dintr-o familie sărăcită, așa că de la cinci ani ajunge într-o mănăstire. Învăță acolo să scrie, să citească, noțiuni de latină. În 1523, de Paști, reușește să fugă, împreună cu alte șapte călugărițe, profitând de intrarea pe poarta mănăstirii a unui negustor de pește cu căruța lui voluminoasă și cu putinele lui, în care fetele se ascund. Afară au complici, care le ajută să-și găsească temporar locuri unde să se acuizeze.

Katharina ajunge la Wittenberg, la Barbara Brengel, o femeie cumsecade, soția, din 1512, a pictorului Lucas Cranach cel Bătrân. Cranach este bun prieten cu Luther. Așa își va cunoaște călugărița viitorul soț.

Katharina nu este o frumusețe, are însă un ten proaspăt și alb, niște obraji largi, bine conturați, este același om dinamic, energic, așa cum a învățat să fie la mănăstire. Crește păsări, albine, face piscicul-

Încă nu știm tot ceea ce-i datorăm lui Luther și Reformei [...] Ne-am regăsit curajul de a sta fermi pe pământul lui Dumnezeu și de a ne simți natura umană ca pe un dar al lui Dumnezeu.

Goethe

tură, cultivă pământul, este o gazdă excelentă a studenților soțului ei, care găsesc mereu casa deschisă pentru a-și asculta profesorul, doctor în teologie și exeget al Bibliei. Mulți nepoți sau alți copii din cerul familiei lor sunt hrăniți, îmbrăcați și educați prin eforturile generoase și muncitoare Katharina. Ne-au rămas două portrete ale ei, ambele făcute de Lucas Cranach, în 1526 și 1529.

„Convorbiri la masă“,
ce conțin gândurile lui Luther

În casa lui Luther, aminteam, există mereu studenți, iar unii dintre ei încep să noteze conversațiile lui Luther la masă sau monologurile lui, publicate mai târziu sub titlul de *Tischreden* (Convorbiri la masă). Ele ne dezvăluie un Luther țaran german, superstițios, cu un umor frust, dar un geniu religios.

„Katharina, îi spune el, cea mai mare fericire este să ai copii de la un bărbat care te iubește. Tu ești femeia unui bărbat pios; ești mai măreață decât o împărăteasă“. „N-aș da-o pe Käthe a mea nici

pentru Franța, nici pentru Venetia, în primul rând pentru că Dumnezeu mi-a dat-o mie și pe mine ei; apoi, pentru că aud adesea că alte femei au mai multe defecte decât Käthe a mea; chiar dacă are și ea unele dintre ele, are calități mult mai mari; în sfârșit, pentru că își respectă cuvântul dat prin căsătorie, adică onoarea și fidelitatea“. Soția citește și ea Psalmii și îi comentează adesea cu Martin, alteori se declară depășită, nu le înțelege tâlcurile și cere ajutor bărbatului ei.

Pentru adversarii profesorii această căsătorie hrănește ironiile. Ei încearcă să coboare în ridicol imaginea noului cuplu. Afirmă chiar că tânăra – o face și Erasmus din Rotterdam – era însărcinată cu Martin Luther înainte de ceremonia nunții. Ce-i drept, afirmă Dmitri S. Merejkovski, în monografia *Luther*, pare că vorbim de un alt Luther, foarte departe de călugărul pios. Acum, în 1525, la numai opt ani distanță, vedem un Luther lumesc, învinuit de gurile slobode de imoralitate.

Cuplul are trei băieți și trei fete, născuți între 1526 și 1534, cu care Luther se poartă total diferit decât s-au purtat

Casa Reformatului din Wittenberg, azi

Copiii, între care Martin, o încântă
cu vocile lor pe blânda doamnă Ursula Cotta

el ca a doua mamă. L-a invitat să vină zilnic acasă la ea, la căldură, și să stea la masă. A fost prima femeie care a crezut în el și de la care a învățat ce însemnau mila și blândețea unei femei.

La 17 ani Martin Luther va părăsi Eisenachul, „orașul meu iubit“, și casa Ursulei Cotta. A intrat la Universitatea din Erfurt, cea mai bună din Germania. Va deveni peste trei ani maestru în filosofie. Dar Ursula Cotta l-a făcut să nu uite ce înseamnă să ai alături în viață o femeie blajină, care să te iubească.

Si totuși, Martin Luther se căsătorește mai mult din convingere decât din dragoste. Sau poate, cum spune el, ca să-l sfideze pe diavol. Este metoda lui de a lupta împotriva diavolului: „Sunt momente când trebuie să bei un pahar în plus și să te distrezi, pe scurt, să comiți vreun păcat din ură și dispreț pentru diavol, ca să nu-i lași destul loc pentru prostiile mărunte din care să facă un caz de conștiință... Deci, dacă diavolul vine în fața ta și-ți spune: «Să nu bei!», răspunde-i imediat: «Ba chiar o să beau, pentru că tu

nu-mi dai voie, și-o să beau zdravăn!». Trebuie întotdeauna să faci ceea ce Satana îți interzice!“

Și Luther mai adaugă, tot în 1530, într-o scrisoare către un prieten, menționată, de asemenea, de Lucien Febvre: „Ce alt motiv crezi că am ca să beau din ce în ce mai mult

din vinul meu curat, să spun tot mai multe vorbe fără nicio reținere și să iau parte din ce în ce mai des la mese bogate? Ca să-mi bat joc de diavol și să-l supăr, așa cum el își bătea joc de mine și mă supăra odinioară!“ „Oh, dacă aș putea să-mi imaginez un păcat enorm ca să-l decepționez pe diavol și să înțeleagă odată că nu recunosc niciun păcat și conștiința mea nu-mi reproșează niciunul!“

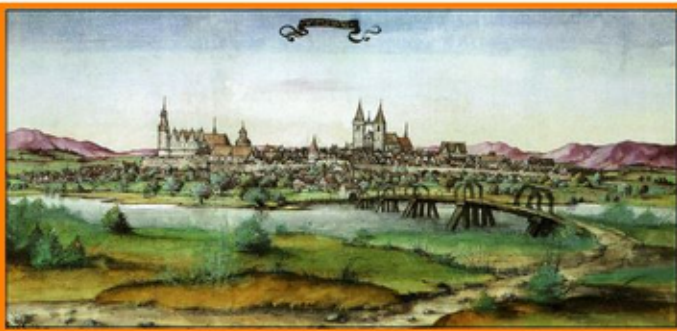
Până în 1525 Martin Luther a apărut o doctrină, a atacat Roma Papei cea lacomă, acum este însă un om, un bărbat, cu trăirile lui. În fața unui coleg își va defini astfel căsnicia: „nici dragoste, nici pasiune, ci o profundă afecțiune pentru o femeie!“ De fapt, deși este un ciufut, își adoră soția, căreia îi admiră în fiecare dimineață coștele bălaie.

Cine este călugărița, de fapt, fosta călugăriță? Este Katharina von Bora, „coasta mea iubită“, „împărăteasa Ketha“, cum o alintă teologul. Ea îi asigură confortul domestic și viața așezată de familie, ea este marele lui refugiu, odgonul salvator în vremuri de restriște. Umilă, tandră, grijulie, o bună gospodină, calități ce lipsesc soțului ei – singur recunoaște că nu înțelege nimic din ce se cheamă a ține o casă –, Katharina este mai tânără decât el cu 16 ani și are origine vag nobilă. Ea aduce tandrețea în căminul întemeiat pe rațiune al lui Martin Luther.

Martin o tratează cu afecțiune și condescendență, adeseori tachinând-o. Face glume de soț vulgar și greoi. O strânge în brațe în fața oaspeților. De fapt, păcatul vine de la suflet, gândește el, nu de la trup. Iubirea și uniunea căsătoriei, unirea dintre doi oameni dăruți unul altuia până la moarte este la fel de pură ca fecioria. E decizia celor doi, a femeii și bărbatului, de a suporta împreună binele și răul.

A mânca, a bea, a dormi – nimic condamnat, urâte sunt numai lăcomia și lenea. Trupul nu este josnic; se poate vorbi despre frumusețea trupului așa cum vorbim despre frumusețea unei statui, a unui tablou, a arhitecturii. Necurătenia nu vine în general din trup, ci din spirit, dintr-un spirit slab și stricat.

Wittenbergul, la 1536

Parfumul Capitalei de altădată

CASA ARHITECTULUI IACOB MELIK

LELIA ZAMANI

Pe Strada Spătarului, la nr. 22, se află casa Melik, una dintre cele mai vechi case din București. Clădirea a fost construită, după unele surse, pe la 1760, ne spune George Potra, iar în secolul al XIX-lea, a aparținut arhitectului Iacob Melik, de unde i se trage și numele. Fără a-și arăta vârsta,

casa se dezvăluie cu discretă eleganță în mijlocul unei grădini multicolore. Acolo veghează, înconjurată de flori și plante decorative, statuia pictorului Theodor Pallady, o lucrare a lui Gheorghe Anghel. Spre intrarea principală se coboară câteva trepte de piatră.

Aflată în Mahalaua Armenească – mahala cuprinsă între Calca Moșilor și Strada Armenească –, casa se pare că a fost mai întâi a unui mare boier, cu rang de spătar, de unde și denumirea străzii. Boierul neavând

copii, moștenitorii indirecti au vândut casa unui negustor armean. Acest lucru este întărit și de documente, care atestă că la începutul secolului al XIX-lea, casa se afla în proprietatea bogatului negustor Hagi Chevoc (Kevorc) Nazaretoglu, care a renovat-o, aducându-i o serie de modificări, în 1822.

Nazaretoglu cumpără prin soția sa, Hagica Mariam, în aprilie 1824, și casa vestitului neguțator brașovean Theodor

O casă veche, ce și-a păstrat frumusețea și poveștile ei

Cincu, una dintre cele mai mari și mai frumoase clădiri din mahalaua Curtea Veche, cu parter, etaj și trei prăvălii, plătind pentru ea peste 50.000 de taleri, aflăm tot de la George Potra. După moartea celor doi, casa din Strada Spătarului a fost moștenită de unul dintre băieții lor, Agop Nazaretoglu.

Hagi Agop Nazaretoglu s-a născut în 1811, la București, și tot aici s-a și căsătorit, în 1831, cu Zanazan (Ziba), fiica maiorului Babic. Împreună au

avut o singură fiică, pe Ana, viitoarea soție a lui Iacob Melik.

Arhitectul Iacob Melik s-a născut și el tot la București, în anul 1817, într-o veche familie armeană refugiată din Imperiul Otoman, la începutul secolului al XIX-

lea. După terminarea școlii armenesti, Iacob a fost trimis la Paris pentru a studia arhitectura, unde l-a avut ca profesor pe renumitul arhitect Henri Labrouste și unde a fost foarte apreciat.

După ce a primit diploma de arhitect, Iacob a mai rămas o vreme în capitala Franței, revenind în țară în anul 1844, la invitația viitorului domnitor Barbu Dimitrie Știrbei, care, la

cu el părinții, severi, duri, brutali. Martin nu a cunoscut în copilărie afecțiunea, ci strictețea din căminele germane ale vremii. „Cu sudoarea lui m-a hrănit și m-a făcut ceea ce sunt“, va scrie despre tatăl lui, dar, ca atitudine, nu-l va ierta. Relația fiu – tată va fi o simplă convenție. „Mama mea m-a bătut odată până ce mi-a dat sângele, pentru că furasem o amărâtă de nucă“. „Tatăl meu m-a biciuit odată atât de tare, încât m-am îndepărtat de el și greu i-a fost să mă câștige din nou“, citează gândurile călugărului un alt biograf al său, Michael Mullett.

Un psihanalist american a subliniat că teologia lui Luther exprimă nevoia de a îmblânzi mânia unui Dumnezeu aspru și susține că Luther îl identifică în mod inconștient pe acest Dumnezeu cu punitivul său tată. Oricum, Martin a crescut în frică. La școală îi zăpăceau în bătai. „Într-o dimineață, am primit fără vreo pricină 15 lovituri de noia“.

Îl ura pe Dumnezeu ca pe un călău. „Noi, copiii, păleam numai auzind numele lui Dumnezeu, căci noi ni-l închipuam ca pe un judecător fără milă, pururea mâniat pe noi.“ „Slujiți-l pe Domnul tremurând“ (verset din psalm), or, „eu nu izbuteam să înțeleg de ce trebuia să tremurăm în fața lui Dumnezeu“. De aici, din această copilărie chinuită, provin revolta și erezia lui Luther.

Ca tată fericit, Martin Luther îl ține pe micul Martin, de

trei ani, pe genunchi, îl dezmiardă și se joacă cu el, iar Elisabeth, o fetiță, îi moare în brațe la numai opt luni. Ca și Magdalena, la 13 ani. Doliul îl va afecta profund. Iar Katharina este distrusă. „Trebuie să fiu răbdător: cu soția mea, Katharina, cu Papa, cu prinții, cu discipolii mei, cu adversarii mei, cu toți cei care mă înconjoară. Viața mea nu este decât o perpetuă răbdare. Sunt ca omul despre care vorbește profetul Isaia și a cărui forță rezidă tocmai în răbdarea lui și în speranța lui, dar pentru asta trebuie să știi să suferi“.

Uneori se simte vinovat că a adus schisma în unitatea creștinătății. Ar fi vrut să câștige întreaga creștinătate de partea reformei lui, adică o Biserică Catolică unită, fără Papă. Este consultat în multe probleme ale Germaniei, deși, în general, e naiv în ce privește problemele politice.

Viața mea nu este decât o perpetuă răbdare.

Martin Luther

Sănătatea reformatorului este însă tot mai precară. Obişnuiește să scrie prietenilor în detaliu despre toate durerile lui. Are dureri mari abdominale, cele mai acute fiind însă de pe urma pietrelor la rinichi. Probabil că de aceea este și foarte iritabil. La jumătatea anilor 1540 Luther este furios contra vechiului lui dușman, Papa de la Roma, ce nu pare deloc învins. Scrie

O altă pictură de Lucas Cranach cel Bătrân, înfățișând-o, într-un grup, pe Katharina cu micuțul Hans

atunci acestei papalități create de Diavol, rapace și mercantilă, un pamflet plin de cruzime față de un „papă sodomist“.

Moartea lui Martin Luther survine, în 1546, în timpul unei călătorii. Deși era grav bolnav, pornește la drum pentru a aplană o dispută între conții de Mansfeld. Are 63 de ani.

Käthe, văduvă fiind, are o existență plină de lipsuri, fiind nevoită să apeleze la ajutorul unor principii care îmbrățișaseră Reforma soțului ei. Regele Danemarcei este singurul care îi acordă pentru o vreme sprijin. Îi va supraviețui șase ani lui Martin și va muri la Torgau, la 53 de ani (22 decembrie 1552), în urma unui accident de căruță și a unei fracturi de sold. ■

**Radio
România
București fm**

[98,3 FM]

cinat cu arestarea lui, nu a putut afla de la niciun armean unde este casa acestuia, așa încât lesne a putut Agop să-și ia fata, pe Ana, și să părăsească țara, alăturându-se în pribegie gine-relui său (*Amin-tirile colonelu-lui Locusteanu*, Editura Porto-Franco Galați, Muzeul Literaturii Române).

Iacob Melik a pendulat între Istanbul și Paris, unde a publicat lucrarea *L'Orient devant L'Occident* (Orientul în fața Occidentului), reîntorcându-se cu familia în

Muzeul Theodor Pallady de astăzi, cu statuia picturului în curte, o armonie desăvârșită între artă și parfumul unei epoci

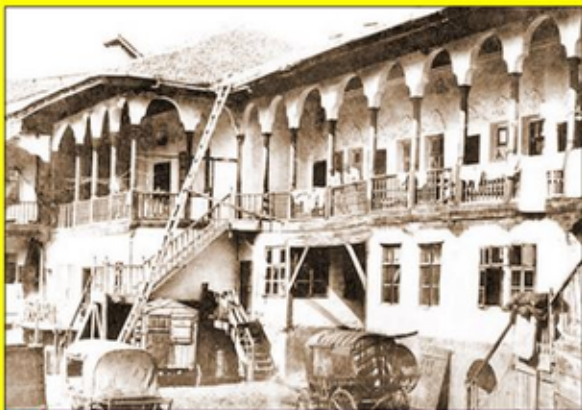
București la 1857, odată cu toți ceilalți exilați. Casa, după nouă ani de părăsire, și-a găsit-o destul de ruinată de unitățile militare străine ce și-au avut un adăpost temporar în ea. A reparat-o, chiar în acel an, păstrându-i stilul origi-

mobile, comunității armenesti din Capitală, pentru a face din el „un azil de văduve sărace” (George Potra). În 1913, la patru ani după ce și-a făcut testamentul, Ana Melik are parte de un sfârșit îngrozitor, arzând de vie în propria casă.

nar, și acolo și-a trăit liniștit restul zilelor.

După în-cetarea lui din viață, în 1887, Ana a ră-mas singura pro-prietară a acestei case. Testamen-tul Anei mențio-nează că imobi-lul din Strada Spătarului nr. 22 este lăsat moște-nire, cu tot cu

de București, e alcătuit din palate și cocioabe. E mai degrabă o adunătură de sate mai mari. Ici vezi grădini minunate, cu alei și flori aranjate cu mult gust, iar colo, smârcuri care se inundă în fiecare primăvară și unde broaștele și gușterii țin necon-

Hanul lui Manuc bei

tenite concerte. Străzile prăpădite, pavate cu piatră sau cu bușteni dispuși transversal, sunt înecate iarna în noroi adânc și acoperite vara cu praf gros.

La București mersul pe jos este un lux, iar trăsura, dimpotrivă, o necesitate. Cine și-

o poate permite se deplasează călare; servitorul ia trăsura când are de îndeplinit un comision. Trăsura este, de fapt, un simbol al respectabilității, căci a merge pe jos la București e ca și cum ai merge desculț în altă parte a lumii. Străzile sunt mereu pline de ve-

hicule care gonesc cu dușmănie prin noroi sau colb. Mania pentru aceste atelaje este atât de puternică, încât vezi adesea un boier călătorind într-o caleașcă stridentă adusă de la Viena, trasă de cele mai amărâte gloabe de sânge pur valah, cu vizitii țigani în zdrențe.

acea dată, era ministru de Interne.

Munca sa creatoare s-a făcut tot mai simțită în perimetrul bucureștean. Astfel, printre alte clădiri, Iacob Melik a construit cazarma Malmaison de pe Calea Plevnei, iar pentru marele clucer Barbu Catargi a ridicat o seră franțuzească la casele pe care acesta le avea pe Calea Victoriei.

La anul 1847, Melik era unul dintre membrii de frunte ai comunității armenesti și tot atunci s-a căsătorit cu Ana, fiica lui Agop Nazaretoglu, alături de care a trăit în casa socrului său, casă care avea să-i poarte numele până astăzi. Cu ocazia sosirii lui Suleiman Pașa, în vara anului 1848, Melik a fost însărcinat

Profesorul Ioan Melik

să ridice două arcuri de triumf în Capitală.

Participant la evenimentele revoluționare din Capitală din

aceiași an, arhitectul Melik a fost nevoit să ia drumul exilului. Numele lui, la fel ca și al socrului său, fusese înscris pe o listă cuprinzând 69 de persoane care sprijiniseră acțiunile revoluționare și care, în baza unui decret, urma să fie arestate.

Iacob Melik nu se afla în țară, el călătorind ca tălmăci alături de Ștefan Golescu, Dumitru Brătianu și Nicolae Bălcescu, într-o delegație ce avea misiunea să prezinte la Istanbul doleanțele țării. Cum toți cei plecați erau în aceeași situație, aflați fiind în fruntea listei și auzind ce îi așteaptă, niciunul dintre ei nu s-a mai întors.

S-a încercat și arestarea lui Agop, tentativă eșuată, căci maiorul Locusteanu, însărcinat

BUCUREȘTI FRUMUSEȚE ȘI SLUȚENIE

JAMES O. NOYES

Între străinii care au trecut prin București, lăsându-ne impresiile mai favorabile sau mai puțin plăcute, în funcție și de zona din care veneau s-a numărat și acest chirurg în armata otomană, american de origine, care a participat la Războiul Crimeii. Reproducem un scurt fragment din lucrarea lui România, țară de hotar între creștini și turci, cu aventuri din călătoria mea prin Europa răsăriteană și Asia apuseană, 1854, traducere din engleză și note de Eugen Popa, ed. Humanitas, 2016.

Bucureștii au devenit capitala Valahiei în secolul al XVII-lea. Orașul acoperă o suprafață aproape la fel de mare ca Parisul. Este așezat pe Dâmbovița, un mic râu care izvorăște din Carpați și se varsă în Argeș la mică distanță de oraș [...]

Singurele clădiri din București care merită amintite sunt Hanul lui Manuc bei, Spitalul Brâncovenesc și Spitalul Colțea, cu turnul său ciudat, construit în 1715 de soldații lui Carol XII, căzut astăzi în ruină. „Orașul Păcii”, după cum sugerează numele

1-8 mai 1908

CĂLĂTORIA PE DUNĂRE A SUVERANILOR ROMÂNIEI

Iahtul „Ștefan cel Mare”, desen din presa vremii

STELUȚA CHEFANI-PĂTRAȘCU

Excursia regelui Carol I și a reginei Elisabeta pe Dunăre în perioada 1-8 mai 1908 a fost descrisă de o manieră amplă în presa vremii. Articolele urmăresc pregătirile dinaintea plecării și desfășurarea secvențială a fiecărui moment, în care monarhii au interacționat cu supușii. Relatările erau însoțite de ilustrații ale vaselor și porturilor unde s-a făcut popas.

Traseul ales de familia regală a cuprins toate porturile aflate pe ruta Turnu Severin – Sulina și s-a efectuat cu iahtul „Ștefan cel Mare”, însoțit pe tot parcursul excursiei de vapoarele „Vasile Lupu” și „Domnul Tudor”. La comanda iahtului regal s-au aflat inspectorul Șerban, alături de comandor de marină militară Barbieri și căpitanul Păiuș.

Presa vremii insista că excursia regelui Carol și a reginei Elisabeta avea un cadru

privat, dar citind cu atenție toate relatările corespondenților, se poate observa cu ușurință faptul că pentru regele Carol I era, de fapt, o încercare de a se apropia de popor și, totodată, de a cunoaște și înțelege problemele societății românești. Pentru suveran, era cu atât mai important obiectivul acesta, cu cât impresiile răscălei din primăvara anului 1907 nu fuseseră date uitării, iar problemele privind integrarea Dobrogei în cadrul

statului român nu fuseseră încă depășite.

În suita familiei regale

În această călătorie regele a fost însoțit și de principele Carol, viitorul rege, născut și crescut în România. Pentru regina Elisabeta excursia a fost una de plăcere, ea fiind însoțită de principesa Elisabeta și de o prietenă a acesteia din urmă, domnișoara Bengescu.

După moartea Anei, casa rămâne motiv de dispută între comunitatea armenescă, căreia Ana o lăsase prin testament, și profesorul Ioan Melik, fiul unui frate mai mare al lui Iacob Melik, acțiune continuată de fiul acestuia, Eugen Melik, profesor de Drept internațional la Universitatea din Iași. Nepotul lui Iacob Melik a locuit mult timp în casa Anei, atât în timpul vieții acesteia, cât și după. El a fost cel care a comandat restaurarea clădirii arhitectului Paul Smărăndescu, lucrare realizată în 1920 și 1921. După proces, tribunalul a acordat câștig de cauză comunității armenesti, casei dându-i-se în 1921 destinația prevăzută în testamentul Anei, acela de azil pentru bătrâne.

În 1969, parohia bisericii armenesti a donat casa Melik Consiliului Popular al Municipiului București, împreună cu terenul din jur. După o nouă renovare, mai mult interioară, casa a renăscut, în decembrie 1971, ca Muzeul Theodor Pallady, patronat de Muzeul Național de Artă al României, fiind expuse acolo colecția soților Serafina și Gheorghe Răut și cele mai de seamă tablouri ale marelui pictor Theodor Pallady.

Ca stil, clădirea respectă liniile arhitecturii tradiționale românești. În forma ei inițială, avea parterul înălțat deasupra pivniței, care a devenit ulterior spațiu de locuit. Clădirea cuprinde o mare sală centrală, împăr-

țită în două camere, în jurul cărora sunt dispuse celelalte încăperi.

Unică prin vechimea ei, clădirea are o originalitate deosebită prin cerdacul așezat pe colț, închis cu un geamlâc, la etajul întâi, cu o scară de lemn interioară, cu fațade decorate cu pilaștri clasici în stil doric, cu cornișa bogată, cu streșina lată, iar în interior cu un tavan de lemn cioplit, decorând sufrageria.

Casa Melik este nu numai un prețios monument de arhitectură ce adăpostește opere de artă valoroase, ci și un loc încărcat de istorie, de bucurii și frământări, care, învingând timpul, te îmbie să-i treci pragul. ■

Ici vezi niște țărani îmbrăcați în blăni de oaie ducându-și teleaga cu lemne sau fân, dincolo trec magnifice echipaje cu cai superbi și lachei înfiredați, în pitoreștile costume ungurești sau albaneze. Ba ne apropiem de palatul unui boier, palat care se dovedește a fi, de fapt, o surpătură văruiată care stă să se prăbușească, ba traversăm locuri largi în care țigani pe jumătate goi își înalță corturile ori locuiesc în cea mai cruntă mizerie pe sub niște scânduri rezemate de vreun zid. N-am mai văzut niciodată luxul și sărăcia, frumusețea și slujenia alăturate într-un contrast atât de izbitor. E un adevărat carnaval al civilizației, așa cum se întâmplă atunci când libertatea și sclavia viețuiesc alături. Boierii sunt dornici să se bucure de libertate constituțională, dar casele lor sunt pline de sclavi. Intriga ia locul politicii; partidele înlocuiesc naționalitatea. În București răsună un concert neîncetat de

serbări, distracții, nechezat de cai, urlete de câini și suspine de sclavi. Aici poți vedea cel mai ciudat amestec de costume asiatice și maniere europene. Mulți dintre boierii bătrâni se îmbracă în bogatul costum turcesc, cu excepția *calpacului* înalt, în formă de pară, care a luat locul grațiosului turban. Doamnele se găsesc după ultima modă de la Paris, iar servitorii lor poartă veșminte largi și culorile strălucitoare ale albanezilor.

Mulți boieri au fizionomie specific grecească. Educația fanariotă îi face fuduli, bănuitori, risipitori la vorbă, trufași când sunt bogați și slabi când se găsesc la nevoie. Sunt de o precocitate remarcabilă, fiind bărbați la 15 ani și politicieni la 20. Deși dornici de civilizație și de a-și dezvolta nația, bucureștenii sunt lipsiți de adevărata pasiune pentru principii. ■

Portul Turnu-Măgurele

Portul Turnu-Severin

Portul Corabia

Presa însoțea relatările despre călătoria suveranilor cu desene ale principalelor locuri de popas: porturile Turnu Măgurele, Turnu Severin, Corabia...

magazine și cofetăria de acolo. La catedrală [este vorba de biserica ortodoxă cu hramul Sfântul Alexandru, ridicată între anii 1869-1898 și pictată de Ștefan Luchian, Constantin Artachino și Constantin Pascali - n.a.], pe care a voit să o viziteze, nu li s-a permis accesul pe motiv că azi nu se face slujbă. A.S.R. a făcut mare haz de acest lucru.

De la Alexandria a sosit la Giurgiu cu o viteză de 104 km pe oră și apoi a plecat pe șosea întâmpinând pe regele Carol la Călugăreni, cu care apoi a venit la Giurgiu, îmbarcându-se pe iahtul «Ștefan cel Mare».

Preceptorul său Möhrlin, care îl urma în automobil spre Giurgiu, a rămas în drum la 10 km de oraș, din cauza unei defecțiuni a mașinii cu care se deplasa, astfel că n-a putut pleca cu iahtul regal de aici. După ce a luat dejunul la prefectură, a pornit cu domnul Leonida la Turnu Măgurele în automobil pentru a întâmpina acolo iahtul regal, nota ziarul *Universul*, din 2 mai 1908. Pregătirile pentru întâmpinarea suveranilor în orașul

Turnu Măgurele au început la 29 aprilie 1908.

Primirea în orașul Giurgiu a fost una specială având în vedere faptul că suveranii a trebuit să traverseze orașul, astfel că „automobilul regal, la ora 11 și 30, își face intrarea în oraș. Un ura puternic se aude, care se prelungește pe stradă pe măsură ce automobilele înaintază. E o însuflețire și un entuziasm cum rar se vede. Buchete de flori și porumbei se aruncă asupra suveranilor, care mulțumesc plini de voce și bună dispoziție. În special M.S. regina salută cu grațiosu-i zâmbet agitând mereu voaleta ce poartă la șapca de voiaj. Cortegiul regal mergând aproape la pas, înaintează pe str. București, Piața Carol, unde publicul e și mai numeros, str. Al. Lahovary, îndreptându-se către Ramadan. Pretutindeni buchete de flori și entuziasm“, scria *Universul*.

Problemele discutate de rege cu ocazia festivităților desfășurate în fiecare localitate vizitată au variat: despre starea vremii – luna mai a

anului 1908 fiind una secetoasă –, starea semănăturilor (în articolele din ziarul *Universul* erau făcute referiri la seceta care se instalase și la faptul că, dacă se menținea căldura și nu ploua, culturile urma a fi compromise), situația financiară a cazărmilor, situația școlilor, situația sanitară și în special problemele legate de pământ și de terenul alocat izlazurilor. Singura lege aprobată după răscola din 1907 a fost legea izlazurilor comunale, dar și aceasta era doar un surrogat. Prin această lege țărani primeau pământ de pășune prin vânzarea de bună voie a unei părți din pământul proprietate personală al boierilor.

De-a lungul traseului regelui i-au fost înmânate mai multe petiții, atât de la reprezentanți ai autorității statului, cât și de la veterani de război sau oameni simpli. Spre exemplu, primarul orașului Turnu Severin „a prezentat o petiție din partea severinienilor, care roagă pe suveran să intervină ca să tranșeze chestia podului peste Dunăre,

... Călărași, Cernavodă, Brăila...

Portul Călărași

Portul Cernavodă

Portul Brăila

O regulă de la care suita regală nu s-a abătut pe tot traseul excursiei a fost aceea că regina nu a coborât niciodată la țarm, primind doamnele, oficialii și artiștii pe vas. De exemplu, în portul Turnu Severin „regina s-a întreținut cu Eliza Constantinescu asupra secției «Vatra Luminoasă» (Magazin istoric, nr. 8/2011) din localitate și cu sculptorul Franasovici (Magazin istoric, nr. 7/2014), căruia i-a mulțumit pentru mai multe busturi ce i-a oferit”. Corresponzenții de presă au remarcat de fiecare dată faptul că regina era indispusă.

Regele a stabilit, după tipicul prusac, durata fiecărei opriri și a făcut o selecție riguroasă a oamenilor cu care urma să se întâlnească. Regula de bază era punctualitatea și respectarea orarului stabilit. Toate întâlnirile aveau alocate nu mai mult de 45-50 de minute, rare fiind cazurile când acestea se prelungeau pe durata unei ore.

Cel care va avea grijă ca întreaga excursie de pe Dunăre să decurgă în cele mai bune condiții a fost prim-ministrul D.A. Sturdza. El trimitea telegrame prefectilor, pentru a le preciza atât ora sosirii cât și timpul alocat fiecărei opriri.

Din portul Ramadan (portul de la Dunăre al orașului Giurgiu, construit în anul 1900, pe insula Ramadan, situată în fața orașului) au urcat „pe bord prim-ministru D.A. Sturdza, d-nele de onoare, aghiotantul, V.G. Morțun, ministrul Lucrărilor Publice, A. Saligny, directorul comunicației pe ape, N. Ștefănescu, directorul Navigației Fluviale Române [N.F.R., serviciu de navigație pe Dunăre înființat în anul 1890 cu scopul de a transporta mărfuri și persoane, în 1908 a trecut în subordinea Direcției Generale a Porturilor – n.a.] și

Călătoria era pentru suveranul României un prilej de a cunoaște și înțelege problemele societății românești

general dr. Theodori, medicul suveranilor noștri”. Din suita regală au mai făcut parte cei doi nepoți, principele Carol (15 ani) și principesa Elisabeta (14 ani), și mai mulți invitați: general dr. Teodoru, general Coandă, colonel Anastasiade, secretarul particular al reginei, Dall’Orso, doamnele de onoare Bengescu și Poenaru, șeful casei militare, Brociner, și aghiotantul regal, colonel Grațosky.”

De-a lungul traseului parcurs diferiți oficiali au mai urcat pe iahtul regal, miniștri și ofițeri ai statelor riverane, autorități și persoane particu-

De detalii se ocupa prim-ministrul D.A. Sturdza

lare invitate la recepții la bordul vasului regal.

De siguranța suveranilor s-au ocupat ministrul de Interne, Ion I.C. Brătianu, care i-a însoțit în dimineața zilei de 1 mai până în portul orașului Giurgiu, dar și ministrul de Război, generalul Alexandru Averescu, care a verificat fiecare port de pe traseu, pentru a vedea stadiul pregătirilor pentru întâmpinarea familiei regale.

● mică aventură

Traseul ales de rege și regină a inclus plecarea din București în dimineața zilei de 1 mai și imbarcarea acestora în portul Ramadan (Giurgiu), cu opriri în porturile: Zimnicea și Turnu Măgurele, în ziua de 1 mai, Corabia și Turnu Severin (pe data de 2 mai). De aici iahtul regal „Ștefan cel Mare” s-a întors și a oprit în porturile Calafat și Corabia (3 mai), trecând în data de 4 mai prin portul Giurgiu fără a opri și a luat calea Dobrogei, oprind mai întâi în portul Oltenița, apoi în Călărași și Cernavodă (4 mai), Hârșova, Brăila, Galați, Isaccea (5 mai), Tulcea, punctul terminus fiind portul Sulina (6 mai).

Principele Carol a plecat, înainte de a ajunge la Giurgiu, într-o escapadă în orașul Alexandria, județul Teleorman. Datele despre escapada viitorului rege al României le aflăm tot din presă: „A.S.R. Principele Carol, care plecase de la orele 7 și 30 de la Cotroceni în automobil cu domnul Leonida, a trecut pe șoseaua București–Alexandria, urmați de un alt automobil în care se află preceptorul său domnul Möhrlin. Ajungând la Alexandria, a vizitat orașul și cum nu știa nimeni că cel din automobil este principele Carol, A.S.R. a intrat în liniște în

Principesele Elisabeta și Maria și principele Carol

monument". Regina nu a coborât de pe iaht, dar pentru prima dată în excursie s-a fotografiat pe „bordul vasului regal având la dreapta pe părintele Niculescu, proteierul județului, la stânga pe Demirgean Effendi, muftiul județului, iar împrejur pe părintele stareț de la M-reă Cocos cu doi preoți și cu doi popi turcești".

În portul Sulina, conform *Universului*, din 8 mai, după ce regele a trecut în revistă garda de onoare, a intrat în catedrală unde „este primit cu Sfânta Evanghelie și crucea de arhimandritul Crihana, care a oficiat Te-Deum, parohul a ținut o cuvântare în care a spus că românii sulineni, în amintirea mărețelor fapte ale M.S. regelui, care a recâștigat Dobrogea, au hotărât să construiască o nouă și monumentală biserică, care să arate străinilor ce vin de pe mare credința și vrednicia neamului românesc. M.S. regele s-a fotografiat cu corul bisericii catedrale".

Presa vremii a lansat zvonuri privind o eventuală întâlnire a regelui Carol I cu prințul Bulgariei, Ferdinand I,

și cu regele Serbiei, Petru I. De exemplu, corespondentul particular din orașul Giurgiu al ziarului *Universul* menționa la data de 30 aprilie că „se fac mari pregătiri pentru întâlnirea regelui Carol cu prințul Bulgariei", iar sursa „Sahim" trimitea o notă aceluiași ziar precizând: „aflu acum din sursă autorizată că în ziua de 8 mai curent, la înapoierea familiei noastre regale din excursia pe Dunăre în portul Ramadan îi vor ieși în întâmpinare prințul Ferdinand și prințesa Eleonora a Bulgariei cu ministrul de Externe general Papricoff". În portul Sulina, „azi dimineață a sosit din Sevastopol în rada portului cuirasatul rus «Sinope» având pe bordul său pe contra-amiralul [Magnus Gherihovici, - n.a.] Nolken, care are misiunea de a saluta pe M.S. regele, în numele țarului Rusiei [...] fiind aniversarea nașterii țarului Rusiei [Nicolae al II-lea împlinea 40 de ani, - n.a.]; cuirasatul rus «Sinope» din raza portului și canonierele „Donetze" și „Grivița" au tras câte 25 de salve de tun, iar „seara la ora 8 s-a dat un banchet pe bordul

iahtului la care au participat suita regală, contra-amiralul Nolken cu ofițerii superiori ai escadrilei ruse, toți ofițerii superiori ai escadrilei române și toți notabilii din oraș. Portul și toate vasele sunt luminate feeric, de asemenea și orașul, în trei puncte din oraș cântă muzicele Regimentului 11 Siret, 7 Prahova și 32 Tulcea. După banchet familia regală și suitele au ieșit apoi pe puntea vaporului și au admirat splendidul joc de artificii și focuri bengalice din fața Palatului Comisiunii Europene a Dunărei. A plăcut mult suveranilor feericul aspect al cuirasatului rus «Sinope» din raza portului, care era luminat cu mii de becuri electrice".

La 7 mai, iahtul a plecat din portul Sulina și nu a mai oprit până în portul de plecare Ramadan (Giurgiu), la 8 mai. Aici, nota *Universul* din 10 mai 1908, „M.S. Regele e voios și nu pare obosit deloc [...] În acest timp M.S. regina fu scoborâtă după iaht pe un *chaiselongue* de către trei marinari, urmată de principesa Elisabeta și doamnele de onoare. Uralele nu mai conținesc. Domnul primar Parthenescu, primarul orașului, le oferi câte o frumoasă jerbă de flori. M.S. regina, cu tradiționalul zâmbet, mulțumea entuziaștelor urări. După ce își luă rămas bun de la toți, mulțumind d-lui prefect și primar, au luat loc în automobilul Curții dimpreună cu principii Carol și Elisabeta. Întreaga asistență izbucnește în urale. Încet automobilul pornește spre oraș, urmat de alte patru automobile. Orele sunt 11 și 20 minute".

Întoarcerea suitei regale era precipitată de pregătirea serbării zilei naționale din 10 mai. ■

Portul Calafat

Piața Carol din Giurgiu pe unde va trece cel mai mare regal spre portul Oltenița

Portul Oltenița

... Calafat, Piața „Carol” din Giurgiu, pe unde a trecut alaiul regal, porturile Oltenița...

care să ne lege cu Serbia. Regele a răspuns că chestia acestui pod este tranșată în principiu și că rămâne să se aranjeze diferendul între Mehedinți și Dolj”.

Pe tot traseul Dunării românii au așteptat ore întregi momentul în care familia regală avea să treacă. Pentru o zi, oameni simpli au lăsat grijile și au abandonat munca câmpului. „Strigau cu entuziasm ura și cari nu se sfiiesc să vină călare și pe jos cale de kilometri și să piardă o zi întreagă de lucru pentru ca să se bucure de o singură privire! În zilele acestea eu am salutat atât de mult, încât uneori nămi mai simțeam brațele, țineam să trimit de departe, cel puțin, o salutare acolo unde nu era cu putință să acostăm”, avea să-și noteze regina, în publicația cu titlul *Pe Dunăre*, sub pseudonimul de Carmen Sylva.

În portul Cernavodă, în ziua de 4 mai, „sosesc două trenuri care aduc elevii școlilor din Constanța, autoritățile din Constanța și Medgidia. Numărul celor sosiți

trece de 6.000”. La data de 5 mai, din portul Galați „cinci vapoare și 20 de șleपुरi și vapoare comerciale pline de public au plecat spre gura Siretului pentru întâmpinarea iahtului regal”.

Dar și în localități unde iahtul nu a acostat, autoritățile și sătenii au ținut să-i salute pe suverani. De exemplu, în localitatea Pietroșani, actualul județ Teleorman, „erau construite trei arcu de triumf, iar țărmul era împodobit de steaguri și ghirlande, peste 2.000 de săteni [...] au primit iahtul cu urale și cântând *Imnul Regal*”.

Există un tipic după care era primit suveranul la coborârea în port. Acesta este descris în portul Galați: „în pavilion locurile se vor ocupa astfel: în stânga doamnele și în dreapta domni. Aceștia din urmă se vor aranja astfel: în primul loc, prefectul de județ, domnul Atanasie, în al doilea, episcopul Pimen al Dunărei de Jos, apoi consuli care sunt în Comisia Europeană și după aceea magistrații”, consemna ziarul *Adevărul*.

„Trăiască iubiții suverani”

Ziarul *Universul* relatează vizita în portul Tulcea: „Iahtul acostează în uralele delirante la debarcaderul românesc splendid decorat”. „Regele însoțit de prințul Carol și urmat de un cordon [coloană] mare de trăsură în care se aflau persoane oficiale, parcurgând str. Carol, Elisabeta și Sf. Nicolae, în uralele mulțimii au mers la catedrala orașului, unde părintele Niculescu, protecierea județului, a oficiat un Te-Deum. După aceasta, cu același cortegiu, suveranul a mers la monumentul comemorativ al Reanexării, pe care l-a vizitat. Aici se aflau peste 100 de veterani sosiți din județ, iar maiorul Emanoilescu, de asemenea veteran, a ținut suveranului o entuziastă cuvântare. M.S. a vorbit în parte cu mai mulți veterani. Tot aici s-a prezentat comitetul pentru ridicarea monumentului, M.S. s-a fotografiat cu persoanele oficiale și miniștrii și a admirat mult parcul ce s-a construit pe colnicul acestui

... Galați, Tulcea și Sulina

Portul Galați

Portul Tulcea

Portul Sulina

Menelik al II-lea

vărul împăratului Haile Selassie; generalul Merid Mengesha (1912 – 1966), dar și Estelle Sylvia Pankhurst (1882 – 1960). Tot acolo se ridică și un monument dedicat patriarhului Abune Michael, victimă a ocupației mussolinienne.

Mult mai recent, în partea de sud, s-a construit „Memorialul Martirilor“, dar și un mausoleu conținând rămășițele pământești ale celor 60 de oficiali ai guvernului imperial, executați la 23 noiembrie 1974 de forțele Comitetului de Coordonare – așa-numitul Derg –, în frunte cu Mengistu Haile Mariam, viitorul conducător al statului (1977 – 1991).

Catedrala „Sfânta Treime“ prezintă o semnificație aparte și pentru noi, românii. Pe lângă fresca ce îl înfățișează pe Nicolae Titulescu (*Magazin istoric*, nr. 11/2005), printre cei care și-au găsit odihna veșnică acolo se află și Estelle Sylvia Pankhurst, nume venerat la Addis Abeba pentru devotamentul închinat cauzei poporului etiopian.

Născută în Anglia, în familia lui Richard și a Emmelinei Pankhurst (*Magazin istoric*, nr. 7/2008), nume marcante ale mișcării pentru drepturile femeilor, Sylvia s-a dedicat, totodată, și luptei împotriva fascismului, în special împotriva invadării Abisiniei, atitudine ce i-a adus admirația împăratului Haile Selassie, care i-a oferit respectul nemărginit și cele mai mari onoruri.

Catedrala „Sfânta Treime“

Dar Estelle Sylvia Pankhurst este, în același timp, și un nume cunoscut printre eminescologi, fiind primul editor al operei poetului în lumea anglo-saxonă. Este autoarea primei serioase încercări de introducere a geniului eminescian în atenția mediilor intelectuale europene. În 1930, apărea la Londra, la Editura Kegan Paul, un mic – compus din 120 de pagini – și elegant volum, legat în piele roșie, conținând zece poeme ale lui Eminescu. Traducerea a fost făcută de I. Olimpiu Ștefanovici-Svensk, aflat, pe atunci, la studii în Marea Britanie, ulterior profesor de engleză la Cluj, iar versificația i-a aparținut poetei Sylvia Pankhurst. În anul 1977, remarcabila transpunere a unora dintre poeziile lui Eminescu în limba lui Shakespeare a cunoscut o nouă ediție, la editura Gordon Press, din New York, cu un succes notabil.

Cartea a fost însoțită de o scrisoare (în facsimil), adresată de G.B. Shaw celei ce a realizat versificația, precum și de un cuvânt introductiv semnat N. Iorga.

Prin poeziile cizelate din punct de vedere liric de Sylvia Pankhurst, marele scriitor englez mărturisea că a intrat în „rezonanță emoțională“ cu poetul român, care „a ridicat acel *fin de siècle* din agonie“, totodată sugerând viitorului editor să folosească pentru acea „carte uluitoare“ ilustrațiile lui Delacroix pentru Faust, de la British Museum.

Împărăteasa Zewditu cu preotul preferat

În 1934 Sylvia Pankhurst a fost invitată să participe la dezvelirea monumentului dedicat lui Eminescu și ridicat de constănțeni pe malul mării (grupul statuar al sculptorului Oscar Han). A venit însoțită de partener, socialistul italian Sylvio Erasmus Corio (1875 – 1954) și de fiul lor, Richard (1927 – 2017).

Intrigat de acea insolită prezență în îndepărtata Abisinie a unei poete îndrăgostite de versul eminescian, am căutat și alte urme ale legăturii acestuia cu spiritualitatea românească. Ele se găsesc într-un loc în care puțini s-ar

ÎN ETIOPIA PE URMELE LUI EMINESCU

DAN TOMA DULCIU

Tară străveche, cu o istorie fabuloasă, Abisinia a fascinat dintotdeauna și imaginația românilor. Un spațiu aparte, însumând o consistență și conservatoare multime de credincioși monofiziți, dincolo de hotarele tradiționale ale creștinismului, un popor folosind un grai semitic rar – limba amhară –, un alfabet criptic și un calendar cu 13 luni.

Poposind în Etiopia, în anul 1998, am avut ocazia să vizitez și faimoasa Catedrală „Sfânta Treime” din Addis Abeba. Inițial, acolo a fost ridicată o biserică din lemn, cu detalii ornamentale complicate, realizate prin măiestria unor artiști aduși din India de împăratul Menelik al II-lea (1889 – 1913). În 1928, fiica acestuia, împărăteasa Zewditu (1916 – 1930), a hotărât ridicarea unei impunătoare catedrale, care să întregască grandoarea Palatului Imperial din apropiere. Lăcașul de cult (ale cărei lucrări au fost întrerupte în perioada ocupației italiene, 1935 – 1941) a fost sfințită în 1942, după reîntoarcerea din exil a împăratului Haile Selassie.

Fațada este străjuită de statuile celor patru apostoli, perfect integrate stilului clasic. Altarul cel mai înalt este dedicat „Suveranului Suveranilor”, „Sfintei Treimi”, de fapt lui Haile Selassie; cel din dreapta – Sfântului Ioan Botezătorul, iar cel din stânga – Fecioarei Maria.

Catedrala reprezintă atât un lăcaș de cult, cât și un mausoleu al dinastiei imperiale, dar și al unor martiri ai poporului etiopian. În transeptul nordic, într-o capelă specială, se află

Estelle Sylvia Pankhurst

mormintele împăratului Haile Selassie (1930 – 1974) și ale împărătesei Menen Asfaw (1930 – 1962), deschise vizitării publicului abia în anul 2000.

În partea de nord și de sud se găsesc două gropi funerare, care adăpostesc osemintele celor masacrați de ocupanții italieni în urma eșuării tentativei de asasinat din 19 februarie 1937 împotriva mareșalului Rodolfo Graziani (1882 – 1955), viceregele italian al Abisiniei. De asemenea, în față este rezervat un loc special de înhumare pentru personalitățile Etiopiei, depunerea fiind posibilă numai cu permisiunea Patriarhului Bisericii Copte naționale. Acolo se odihnesc: patriarhul Abune Tekle Haimanot (1918 – 1988); regentul din vremea ocupației italiene Ras Imru Haile Selassie (1892 – 1980),

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

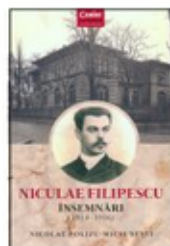
● **Valentina Sturza – BASARABIA DECAPITATĂ. MONOGRAFIE** (ediție îngrijită de arh. Alexandru Budișteanu, prefață de Tudor Palladi)

Editura Vremea, București, 2017, 279 pp.

● **ROMÂNIA ȘI NEGOCIEREA TRATATULUI DE NEPROLIFERARE A ARMELOR NUCLEARE** (sub egida Fundației Europene Titulescu; coordonator ambasador Nicolae Ecobescu)

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016, vol. 8, 880 pp.

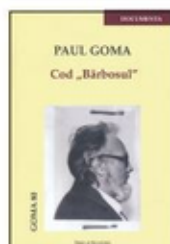
● **Nicolae Polizu-Micșunești – NICOLAE FILIPESCU. ÎNSEMNĂRI (1914-1916)**

Editura Corint, București, 2017, 330 pp.

● **CONSTITUȚIA ROMÂNIEI. OPINII ESENȚIALE PENTRU LEGEA FUNDAMENTALĂ** (coordonator Sorin Bocancea)

Editura Institutul European, Iași, 2013, 314 pp.

● **Paul Goma – COD „BĂRBOSUL”**

Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2015, 351 pp.

● **Ștefan Popa Popa's, Constantin C. Gomboș – NU TE-AM UITAT, RANDY! VOLUM DEDICAT MEMORIEI CARICATURISTULUI EUGEN HANDELSMANN (1912-1989). „UN HIDALGO AL CARICATURII ROMÂNEȘTI”**

Editura Eurostampa, Timișoara, 2017, 83 pp.

● **Sorin Cristescu – QUEEN MARIE OF ROMANIA AND COLONEL BOYLE. CONFESSIONS**

Editura Tritonic, București, 2016, 406 pp.

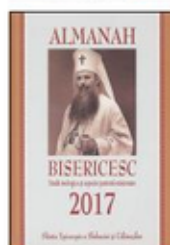
● **ÎNSUFLEȚIȚI DE IDEALUL INDEPENDENȚEI UCRAINEI** (editor: Olga Porohivska-Andrici)

București, 2016, 252 pp.

● **Feliks Ciuev, Viaceslav Molotov – CONVERSAȚII CU MOLOTOV. ÎN CERCUL PUTERII COMUNISTE** (traducere din limba rusă și note de Antoaneta Olteanu; prefață de Armand Goșu)

Editura Corint, București, 2017, 666 pp.

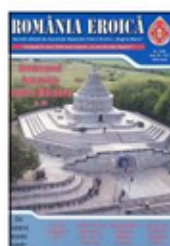
● **ALMANAH BISERICESC 2017. STUDII TEOLOGICE PASTORAL – MISIIONARE** (tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Vincențiu, Episcopul Sloboziei și Călărașilor)

Editura Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, 2016, 526 pp.

● **Prof. Ilie I. Popescu, prof. Aurelian P. Stoicescu – ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN SATELE COMUNEI MALU CU FLORI (1838-2008)**

Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2015, 525 pp.

● **ROMÂNIA EROICĂ** (Revistă de cultură și educație patriotică, de cinstire a eroilor neamului; editată de Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”)

Nr. 1 (54), Anul XX – 2017, 64 pp.

fi putut aștepta: la Amsterdam, în arhivele Institutului Internațional pentru Istorie Socială, în fondul documentar „Sylvia Pankhurst”.

Amintim doar câteva dintre cele mai interesante documente care considerăm că ar trebui neșit aduse spre cercetare în țară: corespondența autoarei cu diverse personalități din România (1929 – 1936); un caiet cu poeme eminesciene, precum și dactilograma manuscrisului intitulat *Poor Dionis* (Sărmanul Dionis). Fondul mai conține fotografiile ale unor personalități românești, precum: V. Alecsandri, M. Eminescu, G. Ghica, N. Iorga, regina Maria, Savel Rădulescu, G. Tatarescu, N. Titulescu, Carol al II-lea, C. Brâncoveanu...

Foarte interesante sunt și manuscrisele referitoare la legăturile cu profesorul N. Iorga ori cu prințesa Alexandrina Cantacuzino (recunoscută militantă pentru drepturile femeilor, *Magazin istoric*, nr. 5, 6/2017), precum și caietele ce conțin poezii dedicate României sau cele cu cântece românești traduse.

În anul 1934 exploratorul și scriitorul român Mihai Tican-Rumano (1893 – 1967, *Magazin istoric*, nr. 5/1967) poposea în

Împăratul Haile Selassie, liderul comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej și Mihai Tican-Rumano (sursa: <http://soccntr.freesevers.com>)

Djibouti și, apoi, în Abisinia. În acel moment, faima de autor de cărți de călătorie (peste 40 de titluri) era atât de mare pe plan internațional, încât unii nu ezitau să îl numească un Jules Verne al secolului XX, cu diferența că românul descria aventuri și călătorii reale, și nu unele fantastice.

La sfârșitul acelui an, se tipărea la Editura „Cugetarea” lucrarea *Abisinia* (în România au apărut două ediții), cu o prefață de Radu D. Rosetti, imediat tradusă și în limba spaniolă. Ea a reprezentat pentru poporul abisinian ceea ce a însemnat *Istoria Albaniei* (a lui N. Iorga) pentru drepturile națiunii albaneze în cadrul Conferinței de Pace de după sfârșitul Primului Război Mondial.

Recunoscător față de contribuția avută de exploratorul născut lângă Câmpulung la răspândirea cunoștințelor de istorie și civilizație ale poporului său, în contextul agresiunii comise de Mussolini, împăratul Haile Selassie i-a conferit Ordinul „Steaua Etiopiei”, în grad de ofițer.

Peste aproape trei decenii, la 27 septembrie 1964, când a avut loc vizita lui Haile Selassie în România, la dineul oferit a fost invitat și argeșeanul Mihai Tican-Rumano. ■

DIN CULTURA ORIENTALĂ (Criptografie: 6, 5, 3, 5)

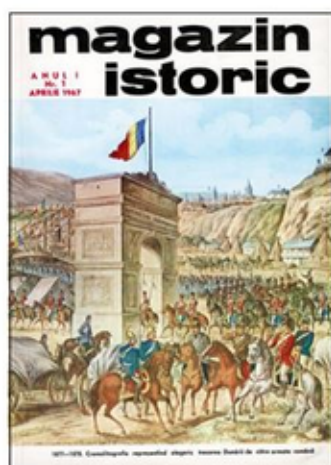
Gh. BRAȘOVEANU

Soluția integralei MĂNĂSTIRI DIN MOLDOVA, din nr. 8/2017

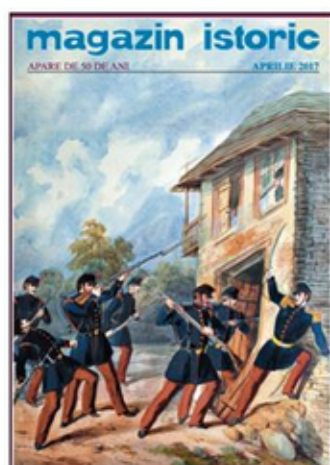
M – BI – SIP – VORONET – UN –
LEGAMINTE – OD – D – EMANA – COSAR
– A – AM – VAN – S – P – T – SIHASTRIA – TI
– GALATA – EA – H – R – NAG – R –
SUCEVITA – EREMIT – N – P – ECOU – IASI
– SCURTAT – VA.

Soluția jocului MITOLOGICĂ, din nr.
8/2017

ALBUNEA E UNA DINTRE SIBILE
(ALB – UN – E / – A – E – UN – A / – D – IN
– T / – R – E – SI – BI – LE)

„MAGAZIN ISTORIC 50 DE ANI“

Răspunsurile corecte pentru concursul dedicat aniversării a 50 de ani de la apariția revistei:

Seria I

1. Constantin Argetoianu
2. Aron Petric, Gheorghe Unc
3. Mihai Viteazul
4. „Așa vă place istoria?”
5. Arnold J. Toynbee
6. Neagoe Basarab
7. Mihail Berza
8. Keith Hitchins
9. Paul Cernovodeanu
10. Academician Ștefan Pascu

Seria a II-a

1. Armand Călinescu
2. Secolul al XVIII-lea
3. R.W. Seton Watson
4. Prof. dr. Aleksander Gieysztor
5. Nr. 7/1981
6. „Care a fost, după părerea dumneavoastră, rolul spionajului științific și al activității științifice, în general, în câștigarea victoriei de către Aliați?”
7. „Tradiția studiilor sud-est europene s-a născut la București”
8. Ing. Constantin Chiru
9. Biblioteca Universității Harvard din Cambridge (Massachusetts)
10. Antonie Plămădeală

Seria a III-a

1. Sebastiano Scinti, Giovanni Gigante
2. Prof. Mihail Guboglu
3. I.V. Stalin
4. Lucrețiu Pătrășcanu

5. Cristian Popișteanu
6. 1791
7. Corneliu Coposu
8. Generalul Gheorghe Avramescu ar fi fost ucis în cursul unui bombardament german și a fost înhumat la Debrețin
9. Emil Bodnăraș
10. La Mănăstirea Tismana

Seria a IV-a

1. Forchtenstein
2. Vârșet
3. Stephen Fischer Galați
4. Nicolae Malaxa
5. În Aula Magna a Universității Catolice din Lublin
6. Maria Zavtoni
7. Aniversarea în anul 2008 a 500 de ani de tipar românesc
8. Vasile Stroescu
9. Nr.5/2005
10. Gheorghe Tătărașcu, Ion Gigurtu, Constantin Sănătescu

Seria a V-a

1. Iulie-august 1963
2. *Historia*
3. *Liturgie*
4. Andreas von Mettenheim
5. „Femeile din spatele bărbaților celebri”
6. Emil Condurachi
7. Anton Golopenția
8. Candela de argint
9. Gheorghe Dabija
10. Dobre Nicolau

RĂPCTURE

2

31 î.H. La Actium, pe coasta grecească a Adriaticii, Agrippa, un general al lui Octavian, obține o victorie decisivă asupra flotei lui Antoniu și a Cleopatrei, care deschide stăpânului său dominația asupra lumii, punând capăt unui conflict pentru putere început cu 13 ani în urmă. Octavian, lider suprem al Romei, își va atașa curând numele de Augustus, va fonda un nou regim, principatul, redenumit la scurt timp imperiu.

7

1689. Țarul rus Petru, care domnește asociat de șapte ani cu fratele lui Ivan sub regența surorii lor, o detronează pe regentă, despre care îi scrie lui Ivan: „N-a fost nicidecum vorba ca o a treia persoană să împartă puterea cu noi. Cu toate acestea, sora noastră, țarevna Sofia Alekseevna, prin voința ei, a luat în mâinile ei frâiele puterii, împotriva dorinței noastre și a norodului [...] Acum, frate țar, pentru că am împlinit vârsta majoratului, a venit vremea să cârmuim prin noi înșine statul pe care Dumnezeu ni l-a încredințat“. Sofia este trimisă două zile mai târziu la Mănăstirea Novodevicii, de la marginea Moscovei, devenind în 1698 călugărița Suzanna, Ivan va muri și Petru va guverna singur, ca Petru I.

8

1200. Regele Franței, Filip August, în vârstă de 35 de ani, urcat pe tron de când avea 15, dar un adevărat cap politic, preocupat de expansiunea teritorială a țării lui, cedează, printre lacrimi, în fața lui Inocențiu al III-lea, un papă cu foarte mare autoritate asupra capetelor încoronate ale vremii. Filip a avut o soție, a doua, după moartea la numai 19 ani a primeia, pe care singur și-a ales-o, în Danemarca, în 1193. Se numea Ingeborg, avea 18 ani și era foarte frumoasă. După ceremonia nunții, desfășurată la Amiens, foarte curând această tânără îi va provoca suveranului o repulsie inexplicabilă, aparent. Se uita la ea cu oroare și dezgust. Așa că a încercat să scape repede de ea. Prelații francezi convocați de rege la Compiègne, sub un pretext, au anulat căsătoria, moment din care Ingeborg n-a înțeles mare lucru, fiindu-i încă străină limba. Dar când a înțeles, a început să strige: „Rea Franța, rea Franța, Roma, Roma!“ Și așa a procedat. A făcut apel la papă.

27

1825. O mică locomotivă, numită *Locomotion*, trăgând după ea 32 de vagoane cu peste 300 de oameni, plus 12 vagoane cu cărbuni, peste care sunt cocoțați alți pasageri, pleacă pe singura cale ferată existentă, cea între mina Shildon și localitatea britanică Darlington. Este primul tren care circulă pe o cale ferată și este condus chiar de inventatorul lui, George Stephenson. Viteza este un pic mai mare decât a mersului pe jos, iar trenul este precedat de un călăreț care agită steaguri pentru a preveni lumea de apropierea „monstrului“. Mai târziu, când trenul va atinge 25 km pe oră, călăreții vor purta vestoane stacojii. Până la această dată cel mai rapid mijloc de transport cunoscut este diligența cu patru cai și rămâne așa o bună bucată de vreme, pentru că trenul merge încă foarte încet. 40.000 de oameni îl așteaptă pe Stephenson la punctul terminus al călătoriei. Ei știu că invenția lui va transforma Anglia. O fanfară intonează imnul național. Cinci ani mai târziu, ca rezultat al muncii inventatorului, ajutat de fiul lui, la o nouă locomotivă, *Rocket*, apoi la alta, *Northumbrian*, se va inaugura calea ferată Liverpool – Manchester.

din însemnările străinilor călători prin Principate.

Cu toate că au trăit în epoci diferite, Samuel Twardowski – secretarul soliei polone la Istanbul din anul 1622 – și Lady Elisabeth Craven – oaspete la Curtea lui Nicolae Mavrogheni în vara anului

von Reimers – membru al soliei extraordinare trimise la Poartă în anul 1793 de țarina Ecaterina a II-a – împărtășește părerea lui Lady Craven, socotind și el că muzica românească e „plină de voie bună” și că melodiile au „ceva foarte atrăgător auzului”.

Nobilul ardelean Ioan Kemény a descris în *Memoriile* sale o horă, așa cum a văzut el că au dansat-o boieroaicele moldovence prezente la nunta Mariei, fiica lui Vasile Lupu. Aflăm, așadar, că „s-au încins la dans valah 50 sau 60 de doamne nobile, de fete, prinzându-se de mână, [și dansau] când în cerc, când în lung; [...] dar printre ele nu era niciun bărbat; totuși, în fața de tot era un bătrân maestru de ceremonii care și-a scos pălăria și, cu bastonul său, se încingea la dans cum putea de bine”.

Heinrich von Reimers amintește, la rândul lui, de un „dans național [...] variat și mai vioi” și de un altul „uniform și solemn”, adăugând că „ținuta doamnelor [...] – remarcată de el cu prilejul balurilor cu care s-au onorat reciproc, în capitala Moldovei, Mihail vodă Suțu și conducătorul ambasadei ruse, prințul Mihail Kutuzov – este frumoasă, mișcările grațioase și potrivite cu îmbrăcămintea dansatoarelor”, deloc în ton, totuși, cu moda franceză sau engleză care-i erau cunoscute. Pe de altă parte, aspectul bărbaților nu l-a impresionat de-

loc. „Asemenea unor călugări, cu barba lungă atârând în jos”, aceștia i s-au părut „greoi și bătărași” cu îmbrăcămintea lor orientală nepotrivită dansurilor săltărețe. Mai ales ritmul acestor cântece a plăcut mult membrilor soliei rusești, așa încât motivul le-a fost suficient, chiar dacă le lipsea priceperea, ca să se amestece printre moldoveni și să danseze împreună cu ei.

Zece mâini într-un castron

Johann Christian von Struve, component al aceleiași solii, a făcut observații asemănătoare. El confirmă faptul că frumusețea și luxul doamnelor moldovence „au atras admirația musafirilor ruși”, totodată, că ele au acceptat „cu amabilă complezență” să-i învețe pe aceștia „jocurile naționale

Lady Elisabeth Craven
a apreciat voioșia muzicii locului

1786 – s-au arătat aproape la fel de deranjați de ceea ce le-a fost dat să audă. Dacă secretarul polon pomenește ceva mai reținut de sunetele „discordante” ale melodiei interpretate de muzicanții domnești, nobila englezoaică se plânge de-a dreptul de „înfricoșătoare muzică turcească”, pe care a trebuit să o suporte atât cât a durat cina la care fusese poftită de doamna Marioara Mavrogheni. În schimb, tot pentru ea, cântecele lăutarilor țigani au fost „absolut fermecătoare”, într-atât încât și-a exprimat convingerea că ele „ar fi dat chef să joace chiar și celui mai greoi bulgăre de țărăna”. Diplomatul Heinrich

„David cântând din cobză sau lăută”, pictură din biserica Mănăstirii Sucevița (circa 1585); imagine din cartea lui Constantin Bobulescu „Lăutari și hori în pictura bisericilor noastre” (ca și fotografia din p. 70)

A LUA MASA

OLIVIA SENCIUC

Am prezentat deja (Magazin istoric, nr. 7/2017) cum se anunța – la Curte, cu precădere – că ospățul e pe cale să înceapă, cine erau cei care se îngrijeau de buna desfășurare a unui astfel de eveniment și cum se serveau felurile mâncăruri și băuturi, în această privință obiceiurile dovedindu-se schimbătoare în timp. Deopotrivă, ne-am aplecat cu ceva mai multă atenție asupra câtorva momente care aveau o însemnătate aparte pe parcursul desfășurării mesei: spălarea mâinilor, rugăciunea de binecuvântare a bucatelor și a celor prezenți, luarea „credinței”. Acestea reprezintă doar o parte a aspectelor legate de subiectul nostru; de restul ne vom ocupa în rândurile ce urmează.

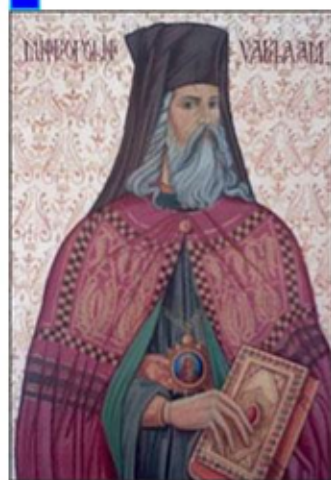

Taraful lui Ochi Albi, pe la 1860

Masa nu era luată în tăcere, mai ales atunci când era vorba de petrecerile de logodnă sau de nuntă. Puțini trebuie să fi fost cei care, la fel ca banul Constantin Caragea, își vor fi celebrat căsătoria alături de rude și prieteni, „fără sgomot și instrumente muzicale, numai cu bucuria și veselia sufletească comună”. Am crede că moldovenii și muntenii erau chiar prea dornici să chefuliască. Altfel, de ce s-ar fi străduit Biserica să le mai tempereze entuziasmul? De pildă, mitropolitul Varlaam repeta întruna în predicile sale că dacă e vreo sărbătoare sfântă, la masă nu se cheamă „cimpoi și alăute și măscărici” și nu se saltă „în jocuri și în danțuri”, precum obișnuiau păgânii de

demult. „Ce cinste facem svenților cu praznicul nostru sau cum va priimi Dumnedzău praznicul și truda noastră?”, îi era spre mirare înaltului ierarh.

Mitropolitul Varlaam

Muzica românească apreciată

Bunăoară, diverse erau ocaziile în care, mai întotdeauna, lăutarii țigani autohtoni – cu vioară și cobză, cântând uneori și din gură hore, doine ori cântece „de inimă albastră” – și tabulhanaua – adică fanfara otomană formată din surle, trâmbețe, fluiere, tumbelêchiuri (tumbelêchi = tobă mai mică din aramă), dairale (daira = tamburină), tobe și talgere – înviorau atmosfera. S-ar părea, totuși, că muzica românească și milităroasele acorduri otomane nu-i emoționau în aceeași măsură pe ascultători. Este ceea ce reiese cel puțin

de mâncare destinate domnului.

„Pentru sănătățile prietenilor și-a împăraților“

Nu același lucru putem afirma despre pastorul german Conrad Jacob Hildebrandt care, cam în aceeași vreme, a călătorit și el prin Țările Române. Pastorul, evident contrariat, povestește totuși cu mult haz pățania trăită de solii pe care îi însoțea, la masa unui nobil ardelean. Atunci „când trebuia schimbate farfuriile – scrie Hildebrandt – servitorul [...] apuca farfuriile domnilor soli, arunca oasele înapoi peste cap, ștergea puțin farfuriile fie cu haina sa, fie cu o cârpă veche și le înfățișa din nou domnilor“. Și ca și cum aceasta nu era de ajuns, „un servitor ungur trebuia să alunge muștele de pe masă și de pe bucate. El avea un mătaș lung și mare de pene de păun – adică un băț având un smoc de pene la un capăt –, pe care îl băga cu coada între picioare și-l purta cu amândouă mâinile tot timpul prânzului încoace și încolo“.

Pe de altă parte, Anton Maria del Chiaro, secretarul florentin al lui Constantin Brâncoveanu, ține să menționeze cât de greu îi era unui străin „deprins cu altă igienă“ să se acomodeze cu obiceiul localnicilor de a bea la masă din același pahar, trecut din mână în mână, cum la fel de mirat

Pictură din pridvorul Bisericii Mântuleasa din București, de după anul 1733 (Psalmul 150, scenă cu horă)

este baronul François de Tott să constate că lingurița pentru dulcelețurile cu care a fost servit, după întrevederea sa cu vodă Grigore Callimachi, „nu se schimbă niciodată“. Este limpede că manifestările descrise erau percepute total diferit. Dacă unui apusean ele îi stârneau dezgustul, dimpotrivă, pentru moldovenii, muntenii și ardelenii implicați ele țineau de firescul lucrurilor.

A mai existat un moment – ce se petrecea spre sfârșitul ospetelor domnești, îndeosebi – la care străinii au asistat cu surprindere de fiecare dată. Ne referim la așa-zisul moment al închinărilor. Potrivit cronicarului Miron Costin, obiceiul de „a închina păhar pentru sănătățile prietenilor și-a împăraților“ ar fi fost moștenit de moldovenii – dar și de germanii, ungurii și ardelenii – de la romani. Totuși, unii oaspeți au înclinat să creadă că gazdele încercau în felul acesta să-și justifice

bețiile. Se vede că ei nu pricepeau altceva din întregul ceremonial decât că localnicii se bucurau să golească întruna cupe: pentru Dumnezeu, în sănătatea sultanului, a principilor creștini – depinde ai cui trimiși erau oaspeții ospătați, pentru care se bea deopotrivă – și pentru sănătatea cine mai știe cui, nicidecum că închinările erau un mod de a-i onora pe prea puternicii timpului, precum și o formă de

manifestare a ospitalității. Fiecare ridicare a pocalelor era însoțită de salve de puști și de tunuri care făceau ca sala ospățului să se cutremure, ferestrele să se zdruncine, iar vasele de pe masă să zornăie de cât se ciocneau între ele și bineînțeles de muzică. Un adevărat vacarm! Atunci când venea vremea să i se facă urări și domnului, boierii i se înfățișau pe rând, îngenuncheau, goleau paharul și-i sărutau mâna în semn de supunere și devotament. Pe parcursul secolului al XVIII-lea însă, obiceiul acesta a trecut în uitare. O dovadă avem de la Franz-Josef Sulzer, care susține că n-a mai văzut să se întâmple așa ceva nici la mesele lui Grigore al III-lea Ghica, nici la cele ale lui Alexandru Ipsilanti.

Cu aceasta, petrecerea se încheia, iar mesenii, după ce-și mai spălau o dată mâinile, se îndreptau – fiecare cum era în stare și-l țineau picioarele – către casele lor. ■

moldovenești“. În plus, von Struve ne dezvăluie că, prin bunăvoința oaspeților ruși, boieroaicele, la rândul lor, „au fost inițiate în arta dansurilor *Anglaise* și *Polonaise*“.

Dimpotrivă, relatările călătorilor nu mai sunt la fel de entuziaște în ce privește comportamentul la masă al moldovenilor și muntenilor. Informațiile în cauză lasă impresia că până și purtările multora dintre cei mai de seamă boieri erau departe de a fi conforme standardelor din Apusul Europei, cu care străinii ajunși în spațiul românesc erau deja obișnuiți. În acest sens, însemnările conținute în darea de seamă a trupei de gentilomi toscani – trimisă pe cheltuiala marelui duce Ferdinand de Medici, unul dintre primii membri ai Ligii Sfinte, să se alăture creștinilor care se luptau cu otomanii în Țara Românească, în toamna anului 1595 – sunt grăitoare. Transilvănenii îi apar autorului acestei scrieri ca fiind „cu spiritul necio-

Maria, fiica lui Vasile Lupu

plit, străin de deprinderile civilizate, pentru că ei mănâncă, se îmbracă și dorm ca țărani“, lor fiindu-le „asemănători la fire și la obiceiuri“ locuitorii Țării Românești.

Nici măcar după aproape două secole deprinderile moldovenilor și muntenilor nu par a se încadra în ceea ce însemna pentru occidentali obiceiuri civilizate. Elvețianul Franz-Josef Sulzer – care a trăit în Principate în intervalul 1774–1782 – ne face părtașii unei întâmplări ce s-ar fi petrecut la o masă de sărbătoare dată de Grigore al III-lea Ghica, la care el a fost martor. Cu acel prilej, Sulzer ar fi observat cum „un cavaler de Curte împarte cu amândouă mâinile o găină fiartă sau un curcan fript și le bagă din nou în castron, mai departe o doamnă moaie cu degetele ei delicate o bucată de pâine într-un blid și scoate totodată o bucată dintr-un miel, și aici vezi zece mâini de bărbați și de femei, grăbindu-se fără furculițe, spre un castron care se află în aer

sau în mâinile celui ce servește la masă, așa că ajunge gol pe masă...“.

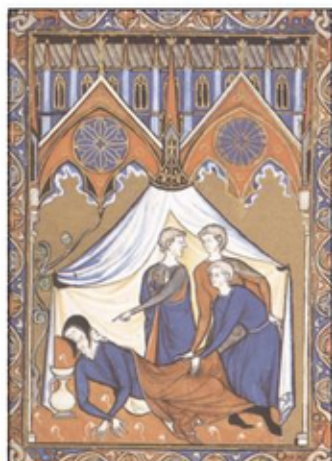
Câțiva ani mai târziu, călătorului englez William Hunter îi este dat să vadă același gen de purtare la masa boierului muntean la care fusese poftit. De altfel, el a și catalogat obiceiul de a servi pe cineva, rupând carnea cu degetele, ca fiind un „procedeu necivilizat“. Mai mult, englezul mărturisește, fără sfială, că la acea masă „toate lucrurile [...] aveau un aer așa de murdar și neîngrijit că, în ciuda belșugului de bucate, mi-am pierdut pofta de mâncare fără a fi mâncat“.

Este evident că, până la finele veacului al XVIII-lea, deși unii dintre membrii elitei din Moldova și Țara Românească învățaseră deja să utilizeze furculița și să mănânce „cuvincios“, procesul civilizării – numit astfel și explicat în detaliu de sociologul german Norbert Elias – nu înregistrase în spațiul românesc, nici pe departe, același ritm de evoluție ca în Europa Apuseană.

Avem și alte exemple care dovedesc că pragul de aversiune era situat simțitor mai jos pentru locuitorii celor trei țări românești decât pentru occidentali. De pildă, clericul Paul de Alep (*Magazin istoric*, nr. 3/2015) – om al Orientului, deopotrivă – consemnează firesc, fără să se arate cătuși de puțin deranjat, că talerele deja întrebuințate de Vasile vodă Lupu în timpul ospățului nu sufereau decât o simplă ștergere înainte ca pe ele să fie puse celelalte feluri

Ioan Kemény
a fost încântat de hore

Un exemplu biblic de comportament greșit: Noe surprins de fiii săi după ce a băut prea mult vin

tratat, trebuie să se închine lui Dumnezeu, făcând semnul crucii și rostind rugăciunile *Pater Noster* (Tatăl nostru) și *Ave Maria*. Acest ritual creștin avea un echivalent: cel al îmbrăcării.

Respectul față de celălalt

Atenția pe care un individ trebuia să o dea modului în care se îmbrăca și felului în care arătau hainele sale era determinată de un soi de spiritualism în care trupul este privit cu responsabilitate și umilință. Într-un îndrumător din secolul al XVI-lea, care relua indicațiile din secolele anterioare, *The book of nurture*, Hugh Rhodes (autorul lucrării) descria modul în care un individ trebuia să se pregătească pentru a începe ziua. Autorul sublinia necesitatea de a se trezi o dată cu răsăritul soarelui, considerând chiar că somnul prelungit reprezenta un semn al unui corp bolnav. Pe de altă parte, Rhodes a menționat acțiuni ca petatul

hainelor, aranjatul patului, spălatul feței și al mâinilor, pieptănatul părului. El vorbea de primele întâlniri ale unei zile pentru un copil, de interacțiunea cu părinții, recomandând o reverență în fața acestora în timp ce li se cere binecuvântarea. Modul de a vorbi trebuie să fie blând, iar persoana trebuie să-și păstreze atitudinea manierată, ce denotă o bună creștere și aduce onoare părinților.

Modul în care un individ vorbea în prezența altora constituia subiectul altor recomandări. În *The book of Courtesy* se recomanda ca, atunci când se află într-un dialog, vorbitorul să se uite la fața celui cu care vorbește. În acest fel poți demonstra interesul și înțelegerea pe care celălalt le caută sau pe care comportamentul manierat te obligă să le manifesti. Pe de altă parte, acest comportament era un dar divin pe care un tânăr îl poate avea. Vorbirea este un indiciu al bunei cuviințe și respectului față de celălalt, astfel încât întreruperea unui interlocutor reprezenta un lucru nepermis, aproape neconfortabil pentru cei în cauză. Ideile spuse de

cel care vorbește trebuie elaborate mai întâi în minte, formulate cu grijă într-o manieră care să denote curtoazia și să respecte conveniențele sociale.

Timpul petrecut la masă era pentru omul medieval un moment în care manierele și sociabilitatea trebuie să se reunească cu

buna cuviință și respectul față de comensali, dar și cu umilința în fața seniorului. Astfel, multe dintre tratatele medievale de conduită menționau numeroase reguli cu privire la comportamentul la masă și stabileau o serie de gesturi ce pot fi făcute sau enumerau mișcările ce s-au dovedit a fi neplăcute sau nepotrivite pentru un asemenea moment. Fra Bonvicino da Riva, călugăr din Legnano, Lombardia, scrie în 1290 un tratat cu titlul *The fifty courtesies for the table* (Cele 50 reguli de eticheta la masă), care conținea indicații cu privire la modul în care un individ trebuie să se poarte la masă, ce trebuie să facă pentru a se putea hrăni pentru a respecta standardul de conduită medievală. Indicațiile erau necesare în acest context, pentru că masa era un loc comun de hrănire, un om mânca din același bol cu un altul sau bea din aceeași cupă vin. Autorul preciza modul în care trebuia tăiată carnea din platoul comun, cum tânărul instruit trebuie să se mulțumească cu bucata aflată la îndemână și să-și șteargă gura atunci când bea din cupa comună.

Un tablou de Pieter Bruegel cel Tânăr având ca temă țărani petrecând în fața tavernei „Lebăda”

EMBLEME GESTUALE ALE EVULUI MEDIU ÎN CONDUITA TINERILOR DE RANG ÎNALT

NICOLETA BĂDILĂ

David McNeill, lingvist american și cercetător în domeniul limbajului non-verbal, definea gestul drept mișcarea membrilor ce depinde de impulsurile psihologice și motrice care acționează ca reflexe umane de supraviețuire, însă se adaptează pe măsură ce conștiința umană cunoaște un regulament de funcționare comportamentală și etică socială.

Unul dintre exemplele cele mai elocvente este cel oferit de Evul Mediu european. În această perioadă, se poate vorbi de un comportament strict creștin. Regulile stabilite erau generate de discursul creștin și înrădăcinate de dogma specifică acestei religii. Mișcărilor membrilor umane și contextualizarea lor într-un complex comportamental definit de o anumită situație au fost tratate cu atenție în manualele de conduită, denumite generic *books of nurture* (cărțile educației).

Indicațiile lor se prezentau în moduri relativ simple: cartea copiilor sau a tinerilor, modul în care o mamă își învăța fiica sau un om înțelept își educa fiul. Recomandările se extindeau de la elementarele mișcări ale copilului în cursul dimineții (spălatul pe față, îmbrăcatul hainelor periate și curățate în prealabil) la comportamentul strict pe care un tânăr trebuie să îl aibă în preajma stăpânului. Aceste tratate se opreau la viața coti-

Maniere bune și maniere rele. Miniatură de Valerius Maximus din Fapte și ziceri memorabile ale romanilor, Bruges, 1475

diană și insistau pe ideea ca tinerii să se comporte într-un mod creștinesc, care să nu-l supere nici pe senior, nici oamenii din jur, dar, în mod special, pe Dumnezeu.

Tehnicile corpului au fost dezbătute în cărțile de curtoazie sau manuale de conduită medievale. Cele mai multe dintre ele se desfășurau pe un plan comun compus din conduita la masă, comportamentul în biserică, igiena personală de dimineață, somnul, hainele și manierele stradale. Aceste tratate se adresa în principal nobililor și

copiilor aflați în formare. Ei erau îndrumați pe parcursul unei zile, de la cele mai mici activități la gesturile precise ale mănuirii cuțitului la masă. Majoritatea autorilor de tratate stabilesc etapele parcursului zilei și indică mișcărilor optime ale unui om de lume. Astfel, într-un tratat reeditat de mai multe ori în decurs de două secole, denumit generic *The Book of Courtesy* (Cartea etichetei), se pot identifica primele momente ale zilei. Dimineața, înainte de oricare alt lucru, cel căruia i se dedica una dintre edițiile acestui

Inedit

TRAIAN GRIGORESCU, PRIZONIER LA TURTUCAIA

Militari români în tranșee la Turtucaia

RALUCA ANDREESCU

În timp ce generalul Eremia Grigorescu se acoperea de glorie în bătăliile anilor 1916-1917 din Dobrogea, de la Oituz și Mărășești, fiul său, căpitanul Traian Grigorescu, zăcea în lagărele de prizonieri din Bulgaria, capturat în prima sa luptă, la Turtucaia (Magazin istoric, nr. 11/2006).

În depozitele Serviciului Județean Prahova al Arhivelor Naționale se află fondul familia Grigorescu. Carnetul de însemnări al tânărului căpitan Traian Grigorescu, din anii 1916-1917, ne permite să-i înfățișăm destinul, aflat în contrast cu strălucirea faptelor de arme ale tatălui.

La proclamarea mobilizării și intrarea României în război – 14/27 august 1916 –, căpitanul Traian Grigorescu se găsea împreună cu bateria de obuziere pe care o comanda în componența Diviziei 15, în Dobrogea. A trăit, împreună cu ostașii, emoțiile momentului. „La ora 10 seara s-a anunțat mobilizarea prin tragerea clopotelor din sat. Soldații se deșteaptă și neștiind ce se anunță vor să pună șeile pe cai. La explicația că-i mobilizarea, mulți strigă: Ura!! Mulți îngenunchează și se roagă“. Bateria pe care o

comanda avea 199 militari, 235 cai, 25 trăsură, 720 proiectile, hrană pentru două zile, explozibili, rachete, săpun și lumânări pentru două luni.

Marele Cartier General a decis ca Divizia 15 să facă parte din rezerva generală a armatei, care a fost concentrată în jurul Bucureștiului. Începând din ziua de 17/30 august 1916, unitatea militară din care făcea parte și căpitanul Traian Grigorescu începe deplasarea către zona ordonată, iar la 21 august/3 septembrie debarcă din tren la Mogoșoaia.

Cuviință și măsură

Mâna reprezenta instrumentul principal al hrănirii, ea fiind ajutată doar de prezența unui cuțit purtat de obicei de fiecare persoană în parte, și nu oferit la masă. Existența tacâmurilor de pe platourile cu mâncare era amintită în treacăt în secolul al XIII-lea. Bonvicino da Riva își sfătuia cititorul să folosească lingura și în cazul în care nu era obligat să o utilizeze. Comoditatea celor din jur împingea autorul să recomande cititorului să nu-și ducă degetele murdare la gură, să-și atingă dinții, să nu vorbească cu gura plină. El cerea moderație și măsură în cantitatea de mâncare consumată, invocând atât motive medicale, cât și buna cuviință. Recomandările erau întregite de sfaturi pentru tinerii aflați în prezența unui personaj important, senior sau episcop. Diferența de statut social impunea ca în timp ce acesta mănca sau bea, cei aflați la masă trebuia să aștepte ca el să termine, ca apoi să se poată bucura de mâncarea din fața lor.

Vorbirea la masă era restricționată. Întrebările puteau fi

puse numai unei persoane care nu mesteca sau bea în momentul respectiv. Cel care punea întrebarea nu trebuia să aibă gura plină, iar comentariile critice sau cele purtătoare de vești proaste trebuia lăsate după terminarea mesei, pentru a nu-i indispuce pe meseni. Astfel, dacă un individ trebuia atenționat cu privire la comportamentul său la masă, obiecțiile nu îi erau făcute decât după încheierea mesei, pentru a nu-i stânjeni pe cei care nu greșiseră cu nimic. Veștile proaste puteau indispuce; din acest motiv se recomanda ca ele să fie date după masă, pentru a nu strica dispoziția celor de față.

Două secole mai târziu, au apărut și o serie de indicații cu privire la mânuirea cuțitului și lingurii, tacâmurile pe care mescanul în curs de inițiere în manierele mesei trebuia să le aibă la îndemână. Tacâmurile trebuia manevrate cu îndemânare, păstrate curate pentru a nu murdări mâncarea din platoul comun.

În același tipar se înscrie și lucrarea *Stans Puer ad Mensam* (Copilul stând la masă), publicată în jur de 1430, de un autor al cărui nume nu-l mai cunoaștem astăzi. Reluată de

mai multe ori în secolul al XV-lea, aceasta completa celelalte tratate de conduită la masă cu câteva recomandări adresate de această dată copiilor. Tonul lucrării era unul plin de sfaturi, fără să aibă caracterul imperativ al celorlalte tratate amintite mai sus.

Un participant la o nuntă regală este alungat de la masă din cauza fetei nepotrivite, o reprezentare din lumea germană, secolul al XV-lea

Prima mențiune pentru copii era că trebuie să țină sub control atât mâinile, cât și degetele. Râsul a fost unul dintre elementele asupra cărora autorul atenționează; asemenea membrilor, el trebuie folosit cu înțelepciune, fără să ofenseze pe cei prezenți la masă.

Tratatele de conduită din secolele XIII-XV reflectau necesitatea societății de a-și controla emoțiile și stările afective, astfel încât să se convertească unui model social dependent de relațiile interpersonale și de caracterul ierarhic al acestora. Acest fenomen a durat în cadrul unor contexte evaluate în parametri morali și etici creștine, dar impunea caracteristica comportamentală, ce va governa natura umană de-a lungul secolelor până în perioada interbelică, când europenii vor renunța la ideea controlului mișcărilor, în avantajul unor ținute naturale și dictate de nevoile de moment ale individului. ■

Petrecere într-o tavernă, Flandra, 1455

lada comandamentului, căci inamicul era în plină ofensivă. Abia la ora 14.00, având „poziția la 2 km spre Antimovo, [...] am reînceput tragerea”. De la Antimovo către centrul de rezistență 11 era direcția secundară a ofensivei inamicului. „Din această poziție am tras până la ora 6.30 p.m. și [muniția] cea de la che-soanele de la coloană, care le luasem și, când prinși de focuri de inf[anterie] și artilerie de trei părți, am văzut că rămăsesem singuri, ne-am retras în bătaie. Infan[ter]ia inamică ajunsese pe o aripă la 7-800 m, ne bătea de anfiladă odată cu art[ileria] din față”.

Incupând o poziție într-o livadă de lângă cazarmă (Șeremet) artileriștii au petrecut noaptea acolo. A doua zi (24 august/6 septembrie), comandantul regimentului „a ordonat reocuparea aceluiași poziții”. Luptele s-au dat pe cea de a treia linie de rezistență.

„Am reocupat poziția din ajun de unde am tras jumătate [de] oră, apoi am schimbat de poziție înainte, unde am tras până când toate bateriile din prejur se retrăseseră, infanteria noastră se retrăgea peste noi și ni se isprăvise complet muniția. Agentul trimis de la trenul de luptă raportează că nici la depozitul cetății nu mai este niciun proiectil.

Bateria am retras-o în bătaie, sub ploaia de proiectile care se părea că ne încadraseră. Se bombardau deja cazarmile și depozitele”.

Bateria comandată de căpitanul Traian Grigorescu „se rupsese de restul bateriilor, care, după spusele adjutant[ului] Reg[imen]tului, primise[ră] ordin de retragere (ordin care s-a uitat să se dea și bateriei noastre)”. Grupându-se cu o baterie din Regimentul 3 Artilerie de 75 mm, au continuat lupta, trăgând „contra trupelor care veneau valuri în valea cu cișmele dinspre Daidâr (pădurea)”.

Comandantul Regimentului 5 Obuziere, colonelul Grigorescu Atanasie, a ordonat întrunirea tuturor bateriilor „la (cazarma) Șeremet, unde se formează ultima rezistență”, luptând alături artileriștii și „câteva resturi de infanterie”.

„Sosind slt. [sublocotenentul rez[ervist] Vitrianu cu știrea că totul e pierdut și cetatea s-a predat, am tras, cu ordinul d[omnu]lui colonel ultimele proiectile, am stricat aparatele de ochire, am luat cheile de siguranță și [am] ordonat retragerea, fiecare cum vrea și poate [...] Necunoscând bine situația, am spus oamenilor, care vor să încalce pe câte un cal și să mă urmeze spre Silistra”.

Legătura dintre Turtucaia și Silistra fusese tăiată însă de bulgari încă de la începutul operațiunii, iar încercarea de restabilire, făcută de generalul Basarabescu la 23 august/5 septembrie, eșuase. Militarii s-au adunat sub malul înalt al Dunării, „pentru a nu-i ajunge gloanțele ce fluierau pe deasupra”. „Implorat de mulți camarazi, ce erau acolo, am încălecat din nou și m-am dus pe drumul ce urca spre pozițiile inamice”. A întâlnit o patrulă. „Cei din cap m-au întâmpinat de departe cu vorbă românească și că ei nu vor să ne facă nimic, însă gata de tras. Le-am spus că sub mal sunt trupe, care vor să se predea.”

Traian Grigorescu a fost prizonier până în 1918. La revenirea în țară a devenit șef de birou la Inspectoratul general al artileriei și șef de cabinet al ministrului de Război (1918-1919). A primit gradul de maior în 1917 și pe cel de locotenent-colonel în 1919. A ajuns general în 1935, adjutant regal în 1930 și a fost, timp de trei ani, directorul clasei palatine, unde a învățat regele Mihai. A demisionat din armată în 1939. Cererile sale de reactivare, din 1940 și 1944, au fost respinse. ■

Generalului Ioan Basarabescu i s-a luat comanda după luptele de la Turtucaia

Prizonieri români în gara Sofia

A doua zi, trupele se îmbarcă în gara Chitila și debarcă în Oltenița. O parte din infanteria Diviziei 15 și două baterii de obuziere trec Dunărea pe ceamuri, ajungând la Turtucaia. Restul trupelor trec în ziua următoare. Era nevoie urgentă de artilerie, dar și de infanterie pentru apărarea poziției.

În capul de pod de la Turtucaia se găsea, la declanșarea războiului, o garnizoană ce număra aproximativ 20.000 militari (Regimentul 36 din Divizia 17, rezerviștii Regimentele 76, 79, trei batalioane din Regimentele 40, 75, 80), sub comanda generalului C. Teodorescu, în subordinea Armatei a III-a, condusă de generalul M. Aslan. Apărarea era organizată pe trei sectoare: I (Staroselo), II (Daidâr) și III (Antimovo), fiecare revenindu-i un regiment și un batalion, ceea ce reprezenta o linie prea subțire pentru cei 30 km de front. În adâncime existau trei linii de apărare, dintre care cea mai puternică era linia a II-a, alcătuită din 15 centre de rezistență, fiecare având forma unei redate în care erau concentrate mijloacele de apărare ale infanteriei. Artileria apărătorilor era constituită din numeroase piese, multe dintre ele bune pentru muzeu, dintre care doar 93 guri de foc utilizabile. Generalul Teodorescu era convins că inamicul va ataca în principal sectorul I și-l întărise corespunzător.

Forțele bulgare conduse de generalul Toșev, sprijinite de militari germani, au atacat Turtucaia în 20 august/2 septembrie 1916, acționând concentric. Trupele române au părăsit ușor prima linie de apărare, retrăgându-se pe linia a II-a.

Divizionul de artilerie din care făcea parte și bateria lui Traian Grigorescu a intrat în luptă la 23 august/5 septembrie 1916. Au ocupat inițial o poziție înapoia centrului de rezistență 4, apoi a centrului 2. Întrucât direcția principală de atac a inamicului viza centrele 6, 7 și 8, obuzierele au „tras asupra lanțului de infanterie ce înainta

Artileria grea bulgară bate pozițiile românești

compact contra infanteriei noastre, prin care începuse panica. În punctele de cadere ale proiectilelor se producea o ruptură a lanțului negru ce înainta încet, dar continuu, și imediat se încheia la loc“.

Pe direcția principală de atac a inamicului, din cauza greșitei orientări a comandamentului român, nu exista artilerie pentru susținerea

infanteriei române. „Nu mai aveam alte baterii acolo“, scrie Traian Grigorescu. Nici obuzierele situate înapoia centrului 2 nu au putut să susțină mult timp focul, întrucât „s-a isprăvit muniția și inamicul era la 1.000 m. La sosirea antetrenelor mai găsim 50 proiectile, am mai rămas cu un obuzier și sublocotenentul Mastero pe poziție pentru a trage și această muniție, apoi ne-am retras cu bateria spre cazarma Șeremet. Coloanele de munițiuni nu sosiseră“.

Lipsită de sprijinul artileriei, infanteria română a cedat și inamicul a pătruns prin centrul liniei a II-a de apărare de la Turtucaia.

„Cercetând la depozitul cetății, am găsit muniție de 100 mm. Am încărcat toate chesoanele în grabă și cu încă patru chesoane în coloană, pe care le-am luat la tren[ul] de luptă, din ordinul d[omnului] general Dragoescu“, relatează Traian Grigorescu, obuzierele au ocupat o nouă poziție de luptă, „în fața cazărmiilor, [...] fără a trage“, ceea ce atestă degringoa-

Generalul Toșev

1917

Arhitectul Ștefan Burcuș

Bucureștii sub ocupație:
Piața Palatului Regal

Proclamarea republicii ruse ca și insubordonarea generalizată a soldaților ei sunt resimțite dureros de români. Prim-ministrul Ionel Brătianu dă un interviu foii *Novoie vremia*, unde dezvăluie ingerințele în politica internă românească, cererile ultimative de aprovizionare și comentariile de-a dreptul calomnioase ale acestor vecini. Astfel, la un moment dat, în spațiul românesc a fost capturată o rețea de spioni în favoarea Germaniei. Dintre cei 100 de trădători, 14 erau evrei. A fost suficient ca presa rusească, când s-a decis executarea acestora, să vorbească de antisemitismul românilor. Ca să aplaneze lucrurile, regele Ferdinand a grațiat 30 dintre ei (între care, pe cei 14). După încercarea nereușită de capturare a regelui de către revoluționarii ruși, regina Maria a dat un interviu în *Le Figaro*, unde, cu desăvârșită diplomatie, a declarat: „România așteaptă ca bravii pe care i-a trimis Franța [misiunea militară] să spună într-o zi ceea ce noi nu putem spune, ca dreptate să ni se facă“.

Pe fondul ineficienței rusești și a luptelor indecise din Flandra, care îndepărtau dramatic nădejdea de pace, papa Benedict al XV-lea lansează un apel beligeranților: „Să înceteze această luptă îngrozitoare, care pe zi ce trece apare ca un măcel inutil“. Răspunsul Puterilor Centrale, ipocrit, retoric și plin de aroganță, era menit, fără îndoială, doar înșelării opiniei publice: acceptau dezarmarea „în viitor“, contau pe prăbușirea Rusiei spre a înclina balanța în favoarea lor, ca și pe strășnicia războiului submarin. În Parlamentul german lucrurile erau mai complicate. Socialiștii se molipsiseră de bolșevism și erau gata – cum aveau de altfel s-o și facă – să arunce țara în haos. Apoi, destui deputați înțelegeau că Franța nu va renunța niciodată la Alsacia și

Lorena și acest măr al discordiei rămânea un bun prilej ca pacea să nu se încheie la un simplu apel al suveranului pontif.

In această lună kaizerul Wilhelm al II-lea face o vizită în România, comentată de presă abia după întoarcerea împăratului la Berlin. S-a înclinat la mormântul regelui Carol I de la Curtea de Argeș, a mers la Giurgiu și la Cernavodă, unde s-a întâlnit cu țarul Ferdinand al Bulgariei. S-a spus că locația a fost aleasă de acesta pentru a sublinia apartenența Dobrogei la Bulgaria. Oricât era Wilhelm al II-lea de trufaș, pretenția i se va fi părut exagerată, încât a dispus un protocol ce excludea orice aluzie deplasată cu privire la statutul provinciei. Vizita împărătească a mai cuprins castelul Peleş și orașul Focșani, unde a ținut un discurs sfiorător împotriva regelui Ferdinand, „apostat și trădător“.

Pe acest fundal al teritoriului divizat între ocupația germană și lupte indecise din cauza alianței păguboase cu rușii, românii sunt siliți să îndure o presiune ce le sleiește puterile, iar perspectiva păcii devine tot mai iluzorie.

Komandatura germană continuă politica de ordine și contra-ordine, dispoziții năucitoare, abrogarea lor ca și încercarea de integrare a bulgarilor în regimul de ocupație a teritoriului nostru, cu menajarea totuși oarecum a localnicilor. În plus, presa, redusă la comunicate tendențioase, izolează publicul românesc de realitatea de pe front.

Lagărul de la Săveni (Ialomița), unde fuseseră închiși sute de intelectuali români, bănuieți a se fi opus Puterilor Centrale ori turnați de binevoitori, urma să se închidă în această lună. „Pensionarii“ lui aveau să fie trimiși în Bulgaria. Între timp, aceștia vin „în concediu“ la București. Între cei afectați este și arhitectul

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

GEORGETA FILITTI

Luna septembrie înregistrează o perioadă de acalmie, atât pe frontul occidental cât și pe cel românesc. Teama tuturor e generată de tulburările revoluționare din Rusia care înseamnă proclamarea republicii și ascensiunea bolșevismului. Ocupația germană în Muntenia și Oltenia, ca și prezența trupelor ruse în descompunere pe pământul Moldovei, îi pun pe români la grele încercări.

Ecoul luptelor de la Mărăști, Mărășești și Oituz, din luna august, mai stăruia încă în Moldova, în vreme ce teritoriul aflat sub ocupație germană era hrănit cu informații false, fanteziste sau tăcere indiferentă din partea presei aservite nemților. Dar pentru toți românii un lucru apărea limpede: alianța cu rușii înceta să fie benefică. Mai mult, aceștia se transformau, de la o zi la alta, în dușmani fățiși. Și conducătorii Antantei constată îngrijorați că Rusia nu mai era un partener eficient. La Petrograd generalul Kornilov și avocatul Kerenski își dispută puterea, iar pe front trupele se află în debandadă. Reproșul că Imperiul Rus „a încurcat popoarele”, formulat la Paris sau la Londra, nu ameliorează lucrurile. Starea

de spirit antirăzboinică cuprinsese întreaga Rusie, odată cu conturarea ideologiei bolșevice de învinovățire a străinilor pentru declanșarea conflictului mondial. Maxim Gorki scria furios că „bandiții internaționali martirizează Rusia sleită”; marina rusească din Marea Neagră și din Marea Baltică cere încheierea imediată a păcii. Ucraina se declară independentă și Siberia e gata să-i calce pe urme. Occidentul începuse să se întrebe dacă Rusia e aliatul sau dușmanul Antantei. Erau și destule voci care începuseră să fabuleze: singura soluție pentru haosul din Rusia, ocupație multinațională, franco-anglo-american-japoneză pentru recuperarea împrumuturilor.

1917

*Casa „Capșa”
devenise popota ofițerilor bulgari*

Eroina Ecaterina Teodoroiu

cota de zarzavat se vinde doar pentru o zi. Apoi Primăria inventează impozite, precum cel pe pâine, plătit la luarea cartelei. Era vorba de cinci parale de pâine, dar banii mărunți dispăruseră cu desăvârșire, încât erai silit să plătești o sumă mai mare, altfel nu obțineai cartela. Procedul era același la timbre și ziare.

În Moldova situația era la fel de îngrijorătoare. După ce, la sfârșitul lunii august, prin lipsa de cooperare a rușilor se produsese înfrângerile de la Irești și Varnița, în prima zi a lunii următoare românii reușesc, singuri, la dealul Porcului, să stăvilească înaintarea germană. Bilanțul: 596 morți, 823 răniți, 253 dispăruți. Acum își pierde viața, în luptele de pe dealul Zăbrăuțiului, la 3 septembrie, cercețașă olteancă Ecaterina Teodoroiu, simbol al sacrificiului românilor în lupta împotriva cotropitorilor. În zilele următoare, luptele de la Coșna – Cireșoia oferă o nouă mărturie a dezintegrării armatei rusești și a ineficienței ei pe câmpul de luptă. Stabilizarea frontului ca și oprirea ofensivei germane în Moldova în această lună sunt opera exclusivă a românilor.

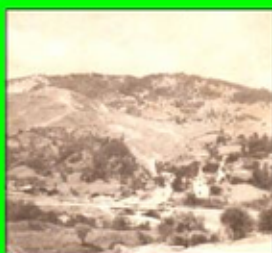
Activitatea guvernului de la Iași, remaniat de curând, stârnea nedumeriri și sugera vendete politice care nici în vreme de restriște nu încetau. Astfel, un tribunal din Iași îi cheamă în instanță pe funcționarii superiori rămași în teritoriul ocupat (între ei, P.P. Carp, C. Stere, Gh. Știrbei). Or, în noiembrie 1916, guvernul condus tot de Ionel Brătianu, pregătindu-se de refugiere la Iași, dispusese ca aceștia să rămână la post, altminteri erau destituiți. Generalul Prezan mersese atunci chiar mai departe amenințând cu împușcarea pe cei care și-ar fi părăsit slujbele. Procesele care au avut loc ulterior în fața curții marțiale de la Bacău arată că societatea românească nu era perfect lămurită dacă lucreai pentru dușman

pur și simplu ori te interpuneai între acesta și masa mare a locuitorilor care aveau nevoie de asistență administrativă, sanitară, juridică etc.

Una dintre figurile politice marcante din acest răstimp este Constantin Stere, profesor de Drept la Universitatea din Iași. Trecut prin pușcării rusești și potrivit funciar oricărei colaborări cu Rusia țarilor, el reproșă în foaia *Lumina* opțiunea românilor pentru Antantă și implicit pentru colosul de la nord. Ca în atâtea împrejurări când cealaltă parte lipsește, Stere evocă momentul Consiliului de Coroană din 1914, când s-a pus problema căii de urmat a României în fața conflictului internațional ce prinsese corp după atentatul de la Sarajevo. Sustinea că regele Carol i-ar fi declarat următoarele: Ionel Brătianu, Take Ionescu și Al. Marghiloman l-au asigurat că România avea să respecte tratatul din 1883 și prin urmare mergea cu Puterile Centrale. Apoi, chiar în ziua consiliului, prim-ministrul s-a dezis, pledând pentru neutralitate. Carol I i-a spus că asemenea atitudine era exclusă, căci tratatul era obligatoriu, iar apropierea de Antantă însemna felonie. Și tot Stere, cam machiavelic, amintește că Emil Costinescu ar fi pomenit de „espectativă”, termen neangajat acceptat de bătrânul rege și transformat mai apoi de Ionel Brătianu în „neutralitate”.

De fapt aceasta era doar o retorică resentimentară. Concret, după trei ani și mai bine de război muriseră șapte milioane de oameni, alte cinci milioane rămăseseră mutilați, iar 12 milioane erau răniți. Acesta era bilanțul făcut de Societatea pentru studierea consecințelor războiului din Copenhaga. Mai mult, se contura un raport nașteri/decese alarmant, cu nouă milioane în favoarea celor din urmă. Iar sfârșitul acestei tragedii universale nu era încă limpede pentru nimeni. ■

Cireșoaia, septembrie 1917

La Curtea de Argeș, Wilhelm al II-lea se întreține cu Alexandru Tzigara-Samurcaș, sub privirile lui Mackensen

1917

Ștefan Burcuș, cel care a proiectat palatul Bursei din capitală.

Bucureștiul e plin de bulgari aflați în permisie și pe care localnicii îi privesc cu reticență. Mai toți vorbesc românește și au ales țara noastră deoarece găsesc aici mâncare mai bună. Majoritatea sunt foști zarzavagii din jurul orașelor care, până la război, asigurau cu producția grădinilor lor aprovizionarea acestora. La începutul ostilităților au fost siliți, după ce unii își aveau înaintași aici încă din 1828, să părăsească România.

Case boierești, restaurante și hoteluri au fost transformate, în mare parte, în cazinouri pentru ocupant. „Capșa”, restaurantul faimos în întreaga Europă, aparține acum bulgarilor, dar e doar o popotă prăpădită; scândurile care acoperă geamurile ferestrelor și străchinile în care mănâncă ciorba de legume nu mai amintesc de strălucirea trecută.

În schimb, în localurile ocupate de germani se petrece din plin. Un observator de bun simț constată cu amărăciune lipsa de rezistență a românilor și insinuarea zilnică a obiceiurilor germane. Lumea pare mai preocupată de schimbarea programului la cinematografe și nu protestează când nemții folosesc în comunicatele lor sintagma „fostul regat român”. Dacă schimbarea orei după anotimpuri, o noutate în cuprinsul țării introdusă de ocupanți e un disconfort minor, aprovizionarea rămâne dramatică. Cartele pentru lemne și zarzavaturi ori prețuri maximale funcționează paralel cu comportamentul deșănțat al ocupanților. Aceștia cumpără mărfurile la jumătate de preț (de pildă, pachetul de unt pentru ei costa 6 lei, iar pentru români 12). Paradoxal, numărul magazinelor crește, dar marfa de pe tarabele lor are „o înfățișare dubioasă”, cum constată

un bucureștean. Așa, brânza „e o compoziție între ceară, săpun și ghips”. Se înmulțesc și înlocuitorii. Cafeaua e de fapt o fiertură de orz prăjit, botezată când riolină, când mocaină sau cafeină. Băutorii de bere ajung să practice un sport nou: goana după o halbă din inofensiva băutură. Cum fiecare restaurant era autorizat să desfacă doar un butoi de bere pe zi, aceștia alergau de la unul la altul ca să-și potolească setea. Norocul era că ora de deschidere a restaurantelor era decalată.

Oamenii mai sobri urmăreau comunicatele furnizate de nemți despre situația frontului cu harta în mână și își dădeau seama de falsitatea lor. Așa, acum, în septembrie, aceștia vorbeau de „grava înfrângere a italienilor” pe râul Isonzo, dar consultarea hărții dovedea că, dimpotrivă, aceștia înaintaseră considerabil în dispozitivul inamic.

Germanizarea agresivă (corespondența oficială, spectacolele, tribunalele) își avea, constată un observator obiectiv, și o parte bună. Era vorba de felul cum se judecau pricinile în tribunalele germane de la noi. Dacă instituția românească rămăsese în continuare doar pentru pricini minore, cu avocați „de categoria a IV-a”, cea germană, cu un orar riguros și cunoașterea desăvârșită a spețelor, funcționa foarte bine.

Tot în ideea eficientizării și exploatării României, nemții aduc prizonieri români din lagărele lor pe care îi îndreaptă spre munca câmpului. Li se cere să jure că nu vor face niciun act ostil Puterilor Centrale. Mulți ofițeri refuză acest aranjament, preferând să se întoarcă în lagăr, căci juraseră credință patriei lor, nu ocupantului vremelnice.

Unele dispoziții sunt de-a dreptul stupide: se recomandă aprovizionarea pentru iarnă, dar

„HMS Royal Oak“ lovit de torpilele trase de U-47...

La 5 septembrie 1918, Karl Dönitz a fost numit căpitanul noului și modernului UB-68, cu care a operat în Marea Mediterană. Dar norocul lui s-a terminat parțial în noaptea de 5 septembrie 1918, pe când își pregătea atacul împotriva unor nave britanice. Submarinul lui a suferit grave avarii și a trebuit să iasă la suprafață, nimerind exact sub focul dușman. Fiind ciuruit, s-a scufundat. Karl Dönitz s-a numărat printre cei pescuiți din apă. Dacă englezii ar fi putut să își prevadă viitorul...

Odată cu venirea la putere a lui Hitler, Dönitz a devenit arhitectul reconstrucției flotei de submarine germane și din 1 ianuarie 1936 comandantul ei.

Când Al Doilea Război Mondial a debutat, Dönitz a întocmit planurile de atac asupra flotei britanice, ancorată în portul Scapa Flow. Și l-a ales să îl execute pe unul dintre cei mai capabili comandanți ai lui, sus-pomenitul Günther Prien.

Cu determinarea care îl caracteriza, având parte și de mult noroc, în noaptea de 14 octombrie 1939 și-a condus submarinul U-47 în rada portului și a lansat primele două torpile spre cea mai importantă navă pe care a văzut-o. Spre neplăcuta lui surpriză, acestea nu au explodat. Așa că, cu un calm pur englezesc, pentru că era în mijlocul portului inamic și la suprafața apei devenea o țintă ușoară, a cerut echipajului să reîncarce tuburile lanstorpilor. Cea de-a doua salvă a provocat scufundarea crucișătorului „HMS

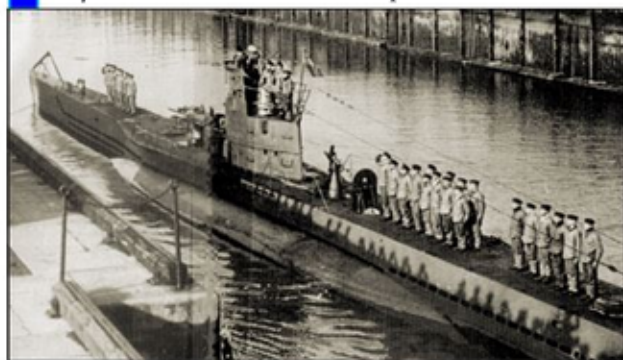
Royal Oak“ și moartea a 833 de suflete. După ce s-a asigurat că nava țintită se scufundă, Prien s-a întors și a plecat spre casă.

Deși s-a comportat cu un fair-play tipic englezesc, elogiind în discursul avut în Camera Comunelor curajul și determinarea căpitanului Günther Prien, este ușor de bănuț că Winston Churchill s-ar fi lipsit bucuros de această demonstrație retorică. Este evident că alte cariere ale militarilor englezi, precum cea a comandatului bazei de la Scapa Flow, s-au terminat brusc.

Ajuns în portul bază, Wilhelmshaven, în ziua de 15 octombrie 1939, Prien a aflat că șeful lui, Karl Dönitz, propusese ca fiecare membru al echipajului să primească „Crucea de Fier“ clasa a II-a, iar lui personal îi fusese destinată „Crucea de Fier“ clasa I.

Intre timp, propaganda engleză a susținut că submarinul U-47 a fost interceptat și distrus împreună cu tot echipajul. În consecință, la 18 octombrie 1939, Hitler și-a trimis avionul și a aranjat o primire triumfală a tuturor celor care participaseră la operațiune. Ocazie cu care i-a și decorat personal. Iar corespondenților de presă li s-a organizat o întâlnire specială cu căpitanul Günther Prien. El l-a făcut mincinos pe Churchill. Populația Berlinului i-a primit cu flori pe membrii echipajului, iar evenimentul a fost filmat. Difuzarea reportajelor în toate cinematografele germane sau ale țărilor aliate, precum și cartea scrisă de Prien (se pare cu ajutorul lui Wolfgang Frank, care era absolvent de Filologie și lucra drept

... și submarinul victorios revenit în portul Wilhelmshaven

Cititorii scriu istorie

Mă numesc Stănescu Florentin, am 53 de ani și de profesie sunt inginer electronist în cadrul TVR.

Când eram copil am crescut cu revista Magazin istoric, la care atât tatăl meu, cât și tatăl lui erau abonați. După moartea bunicului, apoi a tatălui meu, am reunit colecțiile și le-am donat Școlii generale din satul Botești, jud. Argeș, unde ne avem rădăcinile.

Istoria a fost a doua mea pasiune și în clasa a V-a mi-am dorit să devin profesor de istorie. În clasa a VIII-a m-am îmbolnăvit de Electronică și mi-am dorit să ajung inginer. Printre picături mai citeam și istorie, ce îmi pica în mână...

În 2010, când eram în Lisabona, la Muzeul Marinei, și am văzut macheta unui submarin nemțesc, am putut să îi povestesc soției o grămadă despre odiseea Ubooturilor. Una dintre întrebările ei a fost dacă mai există nave capturate. Când a auzit că da, a aranjat o vizită în Germania.

Acolo mi-a pus alte întrebări, dintre care una a fost esențială: „Dacă îți place atât de mult, de ce nu dai la Facultatea de Istorie?”. Am râs de m-a durut burta.

În anul 2012, pistonat de ea, m-am înscris la Facultatea de Istorie a Universității din București, la cursurile de învățământ la distanță. Am absolvit-o în 2015. De o vreme îmi fac curaj să mă înscriu la masterat, evident pe tema Bătăliei Atlanticului și a submarinelor germane, de care sunt fascinat...

De foarte multă vreme mă gândesc să vă scriu. Vă trimit un articol despre atacul submarinului U-47 comandat de Günther Prien asupra bazei navale engleze de la Scapa Flow.

TAURUL DIN SCAPA FLOW

FLORENTIN STĂNESCU

- Mesaj de la BBC: „Poți să fugi, dar nu te poți ascunde!”
- Cum l-au salvat britanicii pe viitorul adversar
- Căpitan german cu calm englezesc
- Churchill, acuzat că a mințit
- O armă modernă, ce nu prea funcționează
- Trei torpile lovesc nava pe care se afla Churchill
- La război, cu săbii de lemn
- Ce au ignorat proiectanții germani
- Spre Walhalla, pe muzica lui Wagner

În noaptea de 14 octombrie 1939, unii dintre cei care ascultau celebrul post de radio BBC au fost mirați să audă cum crainicul a rostit ceva mai puțin uzual: „Înainte să mai ascultăm niște muzică, avem un mesaj de la Amiralitate, adresat domnului căpitan Günther Prien, de pe submarinul german U-47: «You can run, but you can't hide!» (Poți să fugi, dar nu te poți ascunde!). Și acum urmează Beny Goodman și formația lui...”

Departate de insula britanică, la suprafața mării, în submarinul care se îndrepta spre casă, cu motoarele turate la maxim, destinatarul mesajului a zâmbit auzind amenințarea clară, deși deosebit de elegant formulată. Și pentru a arăta echipajului că nu este afectat de cele aflate, a schițat câțiva pași de dans, în ritmul muzicii.

Văzând aceasta, secundului lui, locotenentul Engelbert Endrass, i-a venit o idee. Și cu niște vopsea albă a înlocuit vechea insignă de pe chioșcul submarinului cu un taur în poziție cabrată, gata de atac, ce scotea flăcări pe nas.

puternic, încât Karl Dönitz l-a declarat inapt o vreme pentru comanda unui submarin.

Günther Prien și-a continuat activitatea pe mare, în submarinul U-47, scufundând navă după navă. După nici un an, în timpul campaniei din Norvegia, confruntat cu rateurile frecvente ale torpilelor, care nu numai că nu explodau la contactul cu ținta, dar uneori detonau prematur, alertând dușmanul, a reclamat energic prin radio problema.

Întors la bază, celebra lui replică „nu pot lupta cu săbii de lemn“, spusă răspicat în fața comisiei conduse de șeful submarinelor, Karl Dönitz, „a făcut valuri“.

Deși erau nemți, proiectanții nu realizaseră faptul că fiecare zonă de pe glob are un câmp magnetic propriu, care se combina cu cel al navelor și în final anula declanșarea exploziei. Iar variațiile de presiune mari și buște din timpul atacării submarinului cu grenade de navele de suprafață dereglau în mod curent delicatul mecanism de control al menținerii adâncimii programate la lansarea torpilei. Astfel că acestea plecau prea în jos și treceau la mare distanță de chila navei și evident nu îi mai simțeau câmpul magnetic care să provoace detonarea.

Într-un final, „peștii“ modernizați au fost dotați și cu capete acustice care urmăreau singure sunetul elicelor vaselor inamice, crescând probabilitatea atingerii și evident a distrugerii țintei.

Pentru Prien aceste arme au sosit prea târziu. Deși Dönitz îl rugase, personal, ca de la om la om, ba chiar îi „sugerase“ ca de la viceamiral și comandant șef al submarinelor germane la doar comandant de submarin să accepte o muncă la țarm, evident mai puțin periculoasă, acesta a refuzat și a plecat în a zecea misiune.

Engelbert Endrass

În dimineața zilei de 7 martie 1941 a atacat și avariat nava „MV Terje Viken“, din convoiului OB-293, în timp ce era în vestul Irlandei. Atunci a fost detectat de distrugătoarele „HMS Wolverine“ și „HMS Verity“. Cum U-47 a intrat imediat în imersiune, atacatorii l-au acoperit cu un nor de grenade antisubmarin reglate să explodeze la adâncime medie. Submarinul a fost aruncat la suprafața apei, unde a apărut explodând într-un nor portocaliu. După care a dispărut într-o zonă unde apa are peste 4.000 m adâncime.

Ca să nu se mai facă încă o dată de râs, englezii au ținut inițial secret faptul că au reușit să îl scufunde pe Prien. Scufundase 30 de nave, cu un tonaj total de 162,769 GRT și o navă de război, ceea ce îl plasează pe locul al IX-lea în topul așilor. Abia la 23 mai 1941, adică la peste trei luni, când nu mai putea exista nicio eroare, Churchill a anunțat public în Camera Comunelor moartea celui care bătuse atât de neconvențional la ușa imperiului.

Într-un final, nemții a trebuit să recunoască evidența. Cranicul radioului german a anunțat sec: „Comandorul Prien împreună cu echipajul lui U-47 s-au scufundat pentru ultima dată și se îndreaptă spre Walhalla“. Ca muzică de fundal a fost aleasă bucata *Atacul walkiriilor* a lui Richard Wagner...

In ziua de 21 decembrie 1941, Engelbert Endrass, secundul lui Günther din timpul atacului de la Scapa Flow, care între timp fusese avansat și el la rangul de căpitan de submarin și primise comanda lui U-46, apoi a mai modernului U-567, s-a întâlnit în vestul Azorelor cu vasul „HMS Deptford“. Care l-a acoperit cu un nor de grenade antisubmarine. Endrass a plecat să se reîntâlnească în Walhalla cu fostul lui comandant. ■

Günther Prien primit de Hitler...

corepondent de presă atașat Kriegsmarinei) l-au transformat într-un fel de vedetă.

Pe de altă parte, în portul Scapa Flow, una dintre torpilele lansate de U-47, model G7e, nu explodase nici după trecerea timpului de siguranță, deoarece mecanismul de autode-tonare nu a funcționat. În plus, „peștele“ a eșuat pe o plajă, fiind ușor vizibil. O echipă de genști britanici a încercat să o dezamorseze. Spre norocul lor, au reușit.

Si astfel, britanicii au aflat că, spre deosebire de torpilele clasice, cu explozie la impactul cu ținta, folosite în Primul Război Mondial, nemții inventaseră și foloseau un mecanism deosebit de al englezilor. Ideea era ca „peștele“ să treacă puțin pe sub nava atacată, la maxim 3 m. În acel moment un circuit special îi detecta câmpul magnetic și declanșa explozia. Practic, sub nefericita victimă apărea un fel de bulă de aer. Greutatea navei nu mai era repartizată uniform în apă și măcar o secțiune se rupea. După care apa revenea ca un ciocan, cu o presiune și mai mare, și desăvârșea distrugerea condamnatei. O astfel de torpilă bine trasă putea scufunda o navă cu un deplasament de până la 10.000 t.

Descoperirea acestui fapt după doar șase săptămâni de război a avut ca reacție un amplu program de demagnetizare a navelor. Reducerea „amprentei magnetice“ a avut ca efect faptul că torpilele nu explodau, deși fuseseră lansate corect.

După un timp unii dintre căpitani de submarin au început să reclame nefuncționarea armelor lor. Dar cum inițial nu prea au fost crezuți, unii au ajuns să folosească torpilele în modul clasic, la impact, ceea ce a redus drastic tonajul scufundat.

La 30 octombrie 1939, în timp ce patrula în zona Orkney, la nord de Scapa Flow, locotenentul Wilhelm Zahn, capitanul lui U-56, a localizat un convoi compus din mai multe crucișătoare, escortate de zece distrugătoare. Cu un curaj și o determinare remarcabile și-a introdus submarinul în mijlocul convoiului și a atacat o navă, „HMS Nelson“. Deși toți cei din submarin au auzit zgomotul făcut de cele trei torpile care au lovit ținta, niciunul dintre mecanismele de declanșare nu și-a făcut datoria. Nu aveau de unde să știe că în acel moment la bordul ei se afla Primul Lord Al Amiralității, Winston Churchill.

Când, întors acasă, a aflat pe cine ratase, comandatul a făcut un șoc nervos atât de

... și marinarii echipajului U-47 pe străzile Berlinului

Aspecte de la inaugurarea locuințelor

tea, 40 erau cu două camere și bucatărie (inițial pentru muncitori) și zece locuințe cu patru camere, bucatărie, pivniță și spălătorie, pentru intelectuali.

Punerea pietrei fundamentale a noilor locuințe a avut loc la data de 22 septembrie 1929, iar finalizarea lor a durat până în primăvara anului 1930. În decembrie 1929, primarul a organizat o inaugurare parțială a acestora, iar *Realitatea Ilustrată* prezenta pe larg aspecte de la această recepție. Redactorii articolului plasau construirea acestor case pe fondul crizei locuințelor, în contrast cu inițiativele precedente: „o adevărată minune s-a petrecut la una din periferiile metropolei noastre prin ridicarea rapidă a unui cartier model de locuințe ieftine pentru muncitori, mici funcționari și intelectuali, grație frumoasei inițiative luate de dl. primar Dem Dobrescu [...] Autoritățile chemate a se îngriji cu acest soi de lucrări au ieșit din tradiționala indolență și-au pornit cu temei la lucru“. Mai mult, redactorii subliniau importanța distribuirii acestor case către clasele vulnerabile și elogiau inițiativa primarului, care, „dându-și seama că

există o criză de locuințe numai pentru cei într-adevăr nevoiași, care din diferite motive de natură economică n-au capacitatea de plată corespunzătoare chiriilor exigente, din centru, a purces la construirea de case mici, solid făcute și judicios împărțite, căutând să satisfacă și exigențele de confort și igienă, absolut indispensabile oricărui om civilizat“. De asemenea, articolul sublinia faptul că primarul a fost ajutat de consilierul B. Magder („care într-un timp foarte scurt i-a indicat posibilitățile și soluțiile practice pentru realizarea acestui fericit început“) și consemna și arhitectul care s-a ocupat de proiectarea caselor și supravegherea lucrărilor, I. Bozianu. Primăria a încredințat lucrările antreprizei inginerului G. Marguliu, „care, printr-o organizare desăvârșită tehnică, modernă, a reușit într-un scurt timp să ducă la capăt ridicarea acestui cartier“. Proiectarea de locuințe înconjurate de grădină reprezenta o continuare a idealului de locuire în București, dar și o critică a condițiilor grele de locuire de la acea dată: „o locuință modestă, igienică și ieftină, încă-

drată într-un ansamblu de grădini adevărate izvoare de sănătate și cu mijloace lesnicioase de construcție, iată ce-i lipsește păturii mijlocii și nevoiașe a Capitalei noastre. Aceste cartiere se pot crea în actualele periferii ale Bucureștiului, care constituie tablouri rușinoase și hâde ale capitalei și care au case incomode împrejmuite cu spații libere fără sfârșit, acoperite cu gunoaie“.

Insă elogiile presei nu erau împărtășite de unii reformatori, sceptici față de inițiativa primăriei. De exemplu, consilierul municipal M. Șeinescu dezavua politica lui Dobrescu de a construi locuințele din Ghencea fără sprijinul Societății Comunale pentru Locuințe Ieftine, considerându-le la fel de scumpe precum cele pe care le construia și Societatea. Prețurile caselor din Ghencea variaua între 195.000 și 450.000 lei (fără prețul terenului) și această inițiativă a dus la construirea a doar 60 de locuințe. Calculând și prețul terenului, casele ajungeau la aceleași prețuri pe care le propunea și Societatea pentru propriile case. Mai

PARCELAREA FUNCȚIONARILOR PRIMĂRIEI DIN GHENCEA

ANDREI RĂZVAN VOINEA

(Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București)

Locuință tip parter, cu două camere, una dintre puținele care mai păstrează aspectul original

În 1929, după 20 de ani de la înființarea Societății Comunale pentru Locuințe Eftine, instituțiile publice și municipalitatea bucureșteană își pierduseră încrederea în capacitatea acesteia de a rezolva criza locuințelor din București. Între 1910 și 1929, Societatea construisese doar 2.000 de locuințe, într-un ritm de 100 de locuințe pe an. În același interval, populația Bucureștiului se dublase, ajungând la 600.000 de locuitori. Prin urmare, autoritățile au căutat și alte soluții pentru rezolvarea problemei, precum împroprietărirea funcționarilor cu loturi de case aflate în parcelările de la periferia orașului (Băneasa, Dămăroaia, Chitila) și înființarea Casei Autonome a Construcțiilor.

In acest context, Primăria Municipiului București demara construirea unei parcelări de locuințe tip pentru muncitori și mici funcționari. Această inițiativă aparținea noului primar, Dem Dobrescu, aflat în primul an al celui de-

al doilea mandat (după cel din 1912). Terenul ales de către Consiliul General și de primar se afla în cartierul Ghencea, la intersecția Căii 13 Septembrie cu străzile Drumul Sării și Petre Ispirescu (astăzi, Antiaeriană), lângă cimitirul oto-

man (astăzi, Cimitirul Civil Ghencea). Proiectanții au deschis trei străzi, între strada Antiaeriană și bulevardul Ghencea, astăzi denumite Tămășoia, Panterei și Vâlcele, unde au construit 50 de locuințe „populare”. Dintre aces-

GRĂDINI DE 3,5 MILIOANE DE EURO

Castelul și grădinile sale au beneficiat de sprijinul oferit de Stephen Schwarzman

DORINA MIHALCEA

La mai puțin de două ore de mers cu mașina de Paris, spre sud, unul dintre cele mai impresionante castele de pe Valea Loarei și-a redeschis la începutul acestei primăveri porțile pentru vizitatori. Depart de stresul cotidian, în mijlocul naturii, la propriu, printre cerbi și ape strălucitoare, Chambord – înscris, de altfel, în lista patrimoniului mondial UNESCO ca „peisaj cultural viu” – este cel mai întins și mai cunoscut castel reprezentativ pentru Renașterea franceză.

Ziarele din întreaga Europă din a doua jumătate a lunii iunie prezentau cu litere mari o știre ce avea să stârnească senzație, mai ales datorită sumei anunțate: 3,5 milioane de euro cheltuiți... doar pentru renovarea unei grădini. O operațiune de proporții atât la figurat, cât, mai ales, la propriu: mai bine de 14 ani de cercetări și muncă asiduă; peste 100 de muncitori care au avut ca sarcină plantarea a aproximativ 600 de copaci, 800 de arbuști,

200 de trandafiri, 15.250 de plante și 18.874 metri pătrați de gazon pentru peluză – totul pe o suprafață de 6,5 hectare. De pildă, într-un transport au fost aduse 9.200 de fire de cimbrisor (plantă frumos mirositoare, dar și extrem de rezistentă), operațiunea fiind destul de complicată, căci nu a fost deloc simplu să se găsească atâția puieti dintr-o singură zonă. Fără a mai lua în calcul și restul domeniului, care a fost scos din nou la

lumină: pe lângă castel, mai cuprinde și o biserică, 40 de clădiri, șapte poduri, șase pavilioane, câteva ferme medievale, 32 km de ziduri vechi de mai bine de patru veacuri...

Personajul din spatele operațiunii, care a finanțat-o integral: Stephen Schwarzman. O adevărată poveste de film, cu final fericit...

Dar de ce tocmai Chambord?! Și de ce Stephen Schwarzman?!...

mult, Șeinescu susținea că Societatea Comunală construia 100 de locuințe pe an, în timp ce primăria construise numai 60 în trei ani, demonstrându-i lui Dobrescu dificultatea oricărui proces asemănător. Discuțiile au continuat fără ca vreuna dintre tabere să fie convinsă de argumentele celeilalte. Dobrescu susținea că „atâta timp cât mahalalele sunt pline de șandramale oribile, în care stinge viața copiilor, Municipiul e dator să prevadă în bugetul nou nu 12 milioane [suma prevăzută pentru aceste case], ci 120 milioane pentru această operă“. Fonduri de care Primăria nu dispunea.

Prețurile locuințelor erau fixe, aproximativ 200.000 lei pentru locuințele cu două

în lipsa unei liste cu primii locuitori ai caselor, este dificil de estimat cât de ușor puteau fi ele achitate. În 1930, funcționarii Primăriei aveau salarii lunare care variau

între 1.600 și 11.000 lei, iar ratele lunare păreau a fi avantajoase. Totuși, în 1932, beneficiarii au solicitat recalcularea acestor rate pe o durată de 20 de ani.

Peste 1.000 de cereri de cumpărare au venit pe adresa municipalității după construirea acestor case, iar distribuția lor a stârnit controverse. Unii consilieri au considerat că beneficiarii ar trebui trași la sorți, consilierul V. Serdaru considera că primarul tre-

buia să facă distribuția direct, alții considerau că „judecata poate da naștere la suspiciuni și de aceea sunt de părere ca tot sortii să decidă și că este bine să se facă publicațiuni în care să se arate că la primărie este o comisie care va examina cererile celor ce voiesc să fie împrumutați și să se arate condițiile ce trebuie să înde-

Tâmplăria de lemn, detaliu

plinească solicitatorii“. În ambele cazuri, distribuția urma să se finalizeze până la data de 23 aprilie 1930, de Sf. Gheorghe, data tradițională când se semnau contractele de închiriere în București. În decembrie 1932, Dem Dobrescu numea un delegat pentru această parcelare, în persoana lui Paul Mihăilescu, cu sarcina „de a îngriji de buna ordine în cartierul locuințelor eftine de la Ghencea“. Distribuția inițială din 1930 nu a durat decât până în 1937, când *Monitorul Comunal* consemna că „o parte din locatarii acestor imobile au renunțat la folosirea lor, iar delegațiunea Consiliului General a hotărât ca aceste imobile să fie atribuite numai funcționarilor comunali“.

Conform interviurilor cu locuitorii actuali, parcelarea a fost la un pas de a fi demolată în anii '80 pentru lărgirea străzii Antiaeriene. Astăzi, doar câteva case își mai păstrează arhitectura inițială, cu învelitoarea de țiglă și coșurile de cărămidă, tâmplăria de lemn, restul fiind renovate cu materiale moderne. Parcelarea nu este clasată pe Lista Monumentelor Istorice. ■

Locuință tip parter și etaj, cu patru camere

camere și 400.000 lei pentru cele cu patru camere și puteau fi achiziționate în rate. Mai precis, locuințele puteau fi închiriate pe 15 ani cu o rată de 13.000 pe an pentru cele mici și 27.000 pentru cele mari și intrau în deplina proprietate abia după achitarea integrală a ratelor. Salariile de la acea dată variau destul de mult, iar,

Lui Philibert Delorme i se atribuie, printre alții, desenarea planurilor pentru Chambord

sau candelabre de inspirație italiană.

Nici până astăzi nu se cunoaște cu adevărat dacă a fost implicat un singur arhitect sau mai mulți. Este sigur că italianul Domenico da Cortona, zis Boccador (1465 – 1549), a fost în solda regelui Francisc I, probabil și pentru Chambord, dar la fel și Philibert Delorme (1514 – 1570). În plus, sunt și multe voci care înclină spre varianta că planurile i-ar fi aparținut chiar lui Leonardo da Vinci, artistul fiind unul dintre apropiații lui Francisc. Cei doi s-au întâlnit pentru prima oară la Bologna, apoi regele Franței l-a invitat, în 1516, să locuiască pe domeniul Clos Lucé din Amboise (unde, de altfel, s-a și stins din viață, la 2 mai 1519). Tânărul monarh a dorit să-l numească „Primul pictor, arhitect și inginer al Regatului”.

O adevărată curiozitate arhitecturală a reprezentat-o, încă de la început, scara dublu spiralată, din centrul edificiului, care asigura accesul la primul etaj (al apartamentelor), la cel de al doilea (o zonă tematică dedicată vânătorii și

artei animaliere) și la marea terasă, gândită astfel pentru ca regele să nu-și întâlnească niciodată servitorii în timp ce urca sau cobora. Ea măsoară 9 m în diametru și numără 146 de trepte pentru fiecare scară.

Principiul de la care s-a plecat a fost unul extrem de simplu: două scări ce urcă în același sens, dar care nu se intersectează niciodată. Ideea genială se spune că i-ar fi aparținut lui Leonardo. Ea urma structura vilelor toscane, unde dintr-un vestibul în cruce urca o scară centrală. Planul rotativ îi conferea imagi-

nea unei construcții organice și articulate. Elementele de decor preiau motivele exterioare: capitelluri sculptate, încrustații de ardezie, cochilii, alături de emblema regală F și salamandra, ce alternează de jos până sus. Te duce cu gândul la principiile hidraulicii și ale aerologiei, atât de studiate de da Vinci. Urcând-o, parcă ești și astăzi prins într-o spirală iluzorie și jucăușă, gândită cu secole în urmă de geniul vizionar al Renașterii.

Întregul șantier s-a dovedit unul extrem de ambițios pentru acea epocă. În cei peste 25 de ani, 2.000 de muncitori și meseriași diverși au lucrat zi de zi, încercând să depășească numeroasele provocări aduse atât de grandoarea construcției, cât și de zona în sine. Mai ales că, din cauza terenului mlăștinos, arhitecții au fost nevoiți să gândească un sistem de susținere a construcțiilor, bazat pe piloni înfipti 12 m adânc în pământ.

În 1539, Francisc II-a primit acolo pe împăratul Carol Quintul, dar în acea perioadă numai donjonul era în construcție. Câțiva ani mai târziu, îi vor fi adăugate acestuia, la est, aripa denumită „regală” (deoarece acolo se aflau apartamentele sale), iar la vest, aripa capelei, care va fi continuată și finalizată în timpul domniei fiului, Henric al II-lea (1547 – 1559), și al nepotului, Carol al IX-lea (1560 – 1574).

Dar, soarta castelului a fost una destul de sumbră. După moartea lui Francisc I (care, chiar dacă a îndrăgii atât de mult castelul, se pare că nu ar fi petrecut acolo, în cei 32 de ani de domnie, decât o medie de cel mult două nopți pe an), mulți dintre succesori nu l-au văzut cu ochi prea buni – mai ales din cauza situației destul

Imagine din timpul lucrărilor de reamenajare (și în pagina următoare)

Prima provocare regală: un curs de apă...

1519: regele Francisc I (1494 – 1547) decide să ridice castelul visurilor sale – „un edificiu impresionant, frumos și somptuos“, cum s-a exprimat cronicarul – tocmai într-o zonă mlăștinoasă aflată în apropierea râului Cosson și în mijlocul unei păduri sălbatice. Era locul perfect unde putea să se dedice în totalitate celei mai mari pasiuni: vânătoarea.

Recunoscut patron al artelor, Francisc I a fost mereu fascinat de stilurile vecinilor italieni, iar la Chambord (literal, din celticul *cambo* – ritos, care trece de curbă, probabil a râului) a dorit să le împletească și cu cele naționale.

Dar punerea în practică a visului a cerut mult efort și timp. Mai ales că, în încercările sale de a obține tronul Imperiului Romano-German, regele francez a fost implicat în numeroase acțiuni armate (în special pe teritoriul Italiei) și, astfel, lucrările de la Chambord au fost sistate patru ani, între 1522 și 1526. Revenit în țară, după devastatoarea înfrângere de la Pavia (1525) și captivitatea de la Madrid (Francisc fiind capturat de Carol Quintul, 1519 – 1556), a și întrebat de stadiul lucrărilor de la Chambord, care aveau să dureze până la moartea sa (1547). Însă întregul ansamblu, așa cum poate fi admirat astăzi, va fi terminat de abia în 1685, în timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea.

Încă înainte de a pune prima cărămidă, spun cronicile epocii, Francisc I s-a preocupat în special de amenajarea Cossonului, ce traversa imensa proprietate de la est la vest și al cărui curs plin de meandre era responsabil de aspectul mlăștinos al zonei. „Ostil,

neavând nimic de-a face cu imaginea magnifică a castelului“, după cum a subliniat arhitectul Jacques Androuet du Cerceau (1515 – 1585), cel care a desenat cele mai frumoase castele ale Franței într-o impresionantă lucrare realizată cu sprijinul regelui Henric al II-lea (*Les Plus excellents bâtimens de France*).

Proiectele inițiale au vizat regularizarea Cossonului, pe toată întinderea domeniului, și chiar schimbarea cursului Loarei – care se afla la câțiva kilometri distanță – și aducerea sa până la marginea castelului. Însă, acestea s-au demonstrat irealizabile.

... și una arhitecturală

„Nici gotic, nici modern“ (după cum l-a descris la aproape un veac distanță arhitectul André Félibien, 1619 – 1695), castelul a devenit un monument cheie al arhitecturii franceze în tranziție de la stilul medieval la cel al Renașterii. El a fost construit

după modelele caracteristice Evului Mediu, cu o clădire centrală și un donjon – dotat cu patru turnuri la fiecare dintre unghiuri, un adevărat „castel în castel“. În interiorul acestuia, arhitecții au gândit cinci niveluri locuibile, copiate la indigo: patru apartamente pătrate și patru rotunde, pe fiecare etaj. În întregul castel pot fi vizitate astăzi doar 80 dintre cele 440 de camere și admirate doar câteva zeci dintre cele 365 șeminee – câte unul pentru fiecare zi din an. Emblema lui Francisc I – salamandra – poate fi descoperită în multe dintre elementele decorative gravate pe pereți sau uși.

Simetria și verticalitatea sunt cele două mari principii care domină. Ca să rupă, în exterior – acoperișuri de ardezie, lucarne și coșuri de fum pentru numeroasele șeminee, în interior – așa-numiții *putti*, îngerași de amor/cupidonii,

Regele Francisc I și-a propus regularizarea Cossonului, pe toată întinderea domeniului, și chiar schimbarea cursului Loarei

de statul francez, contra 11 milioane de franci aur.

A reușit, oarecum miraculos, să scape de bombardamentele celei de-a doua conflagrații mondiale, iar, în 1945, și de un incendiu care nu a provocat prea mari pagube.

În 1970, s-a decis ca doar suprafața cu gazon să fie conservată, restul fiind defrișat. De abia în 2016, grădinile au reînceput să fie aduse la viață.

Domeniul Național Chambord reprezintă un ansamblu arhitectural și natural unic în Franța, care a fost înscris încă din 1981 în Patrimoniul mondial UNESCO.

Este, de asemenea, o rezervație națională de faună, care adăpostește numeroase animale, în special porci mistreți și cerbi, dar și protejatul vultur pescar, mufloni mediteraneeni sau câprioare.

Aproximativ 800 de hectare sunt accesibile în tot timpul anului vizitatorilor, care pot să-l străbată fie la picior, fie pe biciclete, pe piste special amenajate.

Chambord deține și titlul de cel mai mare parc forestier închis din Europa, cu 57% foioase și 20% rășinoase. În cifre, totul arată la fel de spectaculos: un zid de peste 30 km bornează cele 5.440 hectare (suprafața Parisului din interiorul Bulevardului Periferic); 200 hectare de terenuri agricole și 160 hectare de pădure.

Un Mecena contemporan

„Stephen Schwarzman a fost de două ori la Chambord în timpul ultimilor cinci ani“,

declara, într-un interviu, directorul domeniului, Jean d'Haussonville. „Este pasionat de Franța, prețuiește întregul nostru patrimoniu, ne iubește țara [de altfel, Schwarzman a făcut numeroase donații atât pentru Luvru, cât și pentru Muzeul de Arte Decorative – n.n.]. El a fost cel care a ales un proiect de asemenea amploare, considerându-l perfect pentru un atare loc spectaculos. Și, mai ales, în contextul recențelor atentate, ideea de a oferi Franței un monument din care să descoperim că patrimoniul

doneze în fiecare an peste 100 milioane de dolari pentru diverse cauze.

Schwarzman nu precupește niciun prilej să își declare dragostea pentru Franța; împreună cu cea de-a doua soție, Christine, chiar a și locuit câteva luni la Paris (2011). „Nu este pe lume nicio țară la fel de elegantă ca și Franța!“. „Când am vizitat pentru prima oară Chambord, am descoperit că, în ciuda splendorii sale de netăgăduit, îi lipsea ceva. Și acel ceva erau grădinile“.

Spirit de Mecena, Stephen

Schwarzman nu își poate nega nici latura practică: „reamenajarea domeniului va atrage mai mulți turiști, va ajuta întreaga regiune și, chiar, Franța“. Și nu a fost prima sa operă de binefacere cu bătaie lungă. Printre altele, se află pe lista celor mai importanți donatori ai Bibliotecii Publice din New York, un spațiu extraordinar,

care aduce în fiecare an milioane de vizitatori reali și virtuali, sau a renovat un centru studentesc în campusul Universității Yale. Întrebat de un reporter francez dacă se vede ca fiind un filantrop, a replicat: „Nu pot să mă etichetez în vreun fel, fac doar ceea ce mă interesează!“.

Pentru reamenajarea de la Chambord, în 2016 a fost validată o convenție de mecenat de către consiliul de administrație a Domeniului Național, instituția franceză care asigură buna funcționare a acestei adevărate valori de patrimoniu, ce atrage aproximativ 800.000 de turiști pe an. ■

Celebra scară a castelului

reprezintă un spațiu al civilizației“.

Cofondator al companiei Blackstone (împreună cu fostul secretar al Comerțului din vremea lui R. Nixon, Peter George Peterson), Stephen Schwarzman a fost cotate anul acesta de prestigioasa revistă *Forbes* al 113-lea în top, cu o avere de 10,2 miliarde de dolari. Blackstone – al cărei nume provine de la poreclele celor doi proprietari: *Black* (Negru – Schwarzman) și, respectiv, *Stone* (Peterson) – este considerată cel mai mare gestionar de active alternative din lume, cu o cifră de afaceri de 367 de miliarde de dolari la 31 decembrie 2016. Cu o asemenea avere, își permite să

de retrase, departe de zgomotul, dar mai ales... văzul Curții – și l-au lăsat în paragină.

O grădină pe măsură

Ludovic al XIV-lea l-a redescoperit și l-a transformat, cu adevărat, într-un giuvaier de mare preț. Cum Francisc I nu se gândise deloc la o amenajare a grădinilor, Regele Soare și-a pus amprenta pentru eternitate. Două proiecte i-au fost propuse, ambele purtând semnătura renumitului arhitect de stil baroc Jules Hardouin-Mansart (1646 – 1708). Primul miza pe o structură strict geometrică (triunghiuri și semihexagoane și un Cosson canalizat), iar celălalt prezenta un desen mai puțin relaxat, lăsându-i cursului de apă un traiect mult mai apropiat de cel original. Câștig de cauză l-a avut cel de-al doilea, după cum au demonstrat-o prospecțiunile geologice din 2014, din timpul restaurării domeniului.

Prima fază a lucrărilor a debutat în 1684 și s-a centrat pe încercarea de a ridica terenul domeniului, pentru a-l transforma într-unul mai greu inundabil. Ziduri de susținere au fost apoi ridicate pentru a înconjura acea terasă artificială. Forma actuală a spațiului începea să prindă, ușor-ușor, contur. Din păcate însă, munca a fost întreruptă din nou!

După o destul de lungă pauză, ea a fost reluată în 1730, la cererea regelui polonez Stanislas Leszczyński (a ocupat tronul de două ori: 1704 – 1709, 1733 – 1736), care, după căsătoria fiicei Maria cu Ludovic al XV-lea (1725), a ales să locuiască la Chambord (1725 – 1733). Îngrijorat de numeroasele probleme generate de mlaștinile din zonă

(mai ales epidemiile de malarie ce se răspândeau extrem de repede în zonă), s-a adresat autorităților. Imediat s-au luat măsuri, continuându-se lucrările începute sub Ludovic al XIV-lea: amenajarea de poduri, de diguri, ridicarea de ziduri pentru finalizarea terasei artificiale, curățarea și lărgirea albiei Cossonului, pentru a forma un canal.

A apărut apoi, pe o suprafață de 6,5 hectare, o așa-numită grădină „à la française”, întreținută de Jean Baptiste Pattard, al cărui nume a rămas în istorie grație memoriilor, publicate între 1742 – 1743. Astfel, „în locul mlaștinilor de altădată, grădinile ivite i-au dat castelului o mare strălucire”.

Din 1745, castelul și domeniul i-au fost puse la dispoziție de regele Ludovic al XV-lea mareșalului Maurice de Saxe (1696 – 1750), care, mai ales în ultimii ani de

viață, s-a dedicat înfrumusețării grădinilor, prin aducerea de noi plante, precum mai comunii buxus, castani sau carpeni, dar și spectaculoasele specii exotice de ananas, portocali, lămâi. S-a preocupat și de sporirea confortului, extrem de utile dovedindu-se sobele de faianță.

În vremurile tulburi ale Revoluției, inclusiv grădinile de la Chambord au resimțit lipsa întreținerii. Conform unui raport din 1817, arborii arătau jalnic, ei nemaifiind tăiați de multă vreme, iar aleile fiind invadate de ierburi. Mai mult chiar, șanțurile castelului au fost transformate în... grădini de legume!

Pe tot parcursul veacului al XIX-lea și până în 1930, domeniul a devenit proprietatea lui Henric de Bourbon, nepotul regelui Carol al X-lea (1824 – 1830), apoi rămânând în familie. În acea perioadă, grădinile au fost păstrate, dar într-o formă mult simplificată. I-a fost încredințat peisagistului Achille Duchêne (1866 – 1947), cunoscut pentru cele peste 6.000 de grădini desenate și realizate, un proiect de reamenajare, dar, din păcate, acesta nu s-a mai pus niciodată în practică. La 13 aprilie 1930, a fost cumpărat

IUBIRI LEGENDARE

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

ORIZONTAL: 1) Fiul lui Glaucus, regele Corintului, de care s-a îndrăgostit Antea, sotia lui Proetus, regele Tyrin-tului 2) Fiica zeului Poseidon, mama lui Iamus, al cărui tată era Apollo – Zeița cerului la eschimoși. 3) Fructul iubirii lui Odin cu uriașa Hymir (mitologie scandinavă) – Soția faraonului Amenhotep I – Persoană care făcea parte din populația germană colonizată, în sec. XII-XIII, în unele părți ale Transilvaniei. 4) Frumoasă logodnică a eroului Roland căruia acesta i-a închinat iubirea sa – Nume dat nimfelor din țara Vraidja (mitologia hindusă). 5) Nume purtat de Iuno, protectoarea femeilor măritate în calitate de fiică a lui Saturn. 6) Fiul lui Deu-

calion, născut din dragostea cu Pyrrha, fiica Pandorei – Soțul iubit al Semiramidei, întemeietor al orașului mitic Ninive. 7) Vai (trans.) – Sunt – Scud! 8) Personificarea lui Haos, unul dintre fiii lui Cronos, rodul dragostei incestuoase cu sora lui Rheia – Rege fenician, părintele lui Pigmalion. 9) Ion Iancu – Fiica regelui Oeneus și al Aetoliei, căsătorită cu Hercule. 10) O altă denumire a Atenei – Zeu al lumii subpământene căsătorit cu Persefona. 11) Zeul mării, fiul lui Cronos, care a avut numeroase iubite zeițe, dar și muritoare – Iubita soție a zeului Shiva, considerată zeița vieții și a morții (mitologia hindusă).

VERTICAL: 1) Divinitate egipteană adorată în Abydos – Alt nume atribuit lui Apollo, cel care a iubit numeroase nimfe și muritoare, printre care: Dafne, Cyrene sau Cassandra. 2) Alt nume atribuit lui Dionysos, cel care a avut o poveste de dragoste cu Ariadna, după ce a fost părăsită de Tezeu – Celebru erou grec, îndrăgostit de Briseis, una dintre slavele lui Agamemnon. 3) Soția lui Proteus, care a fost îndrăgostită de Ificles – Două din țepe! 4) Început de edec – Eduard Tudor-Onea – Odată (pop.) 5) Acidul ribonucleic la anglo-saxoni – Numele latin al eroului grec Odiseu, ce a fost iubit foarte mult de soția lui, Penelopa, cea care l-a așteptat 20 de ani să se întoarcă din aventura lui prin lume. 6) Regele Traciei, care a avut o poveste de iubire cu muza Calliope, iar din dragostea lor s-a născut Orfeu! – Institutul de Proiectări Navale (siglă). 7) Zeul egiptean al lunii – Petrecere cu măști. 8) Interjecție – Divinitate romană identificată cu zeița frumuseții și a dragostei din mitologia elenă, Afrodita. 9) ... Hughes, fotograf contemporan cunoscut – Leliță iubită (pop.) 10) Luna! – Pitic în mitologia Eddelor – Localitate în Germania. 11) Sora geamănă a lui Helenus, îndrăgostită de Apollo, cel care i-a dat darul profeției în schimbul iubirii ei.

Dicționar: ZIO, AAH, AUDE, GOPI, BEZA, ETO, RNA, NIS, ROT

Laurian BUTURE, Mărășești

CAZUL COMAN

Continuăm prezentarea, începută în numărul trecut, a altui document păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, în fondul Constantin Vișoianu. Este vorba despre o scrisoarea semnată de Radu Cuțarida, fost diplomat român aflat la Buenos Aires, care privește „cazul Coman“, cum îl numește autorul. Coman fusese șofer al Legației României din capitala Argentinei și ceruse azil politic. Mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a face cunoscut cititorilor noștri acest document.

Bucătăreasa Legației este mătușa d[oaam]nei Moisescu, refuzând să facă bucate pentru toată lumea, așa că d[oaam]na Dimitriu, soția secretarului, a trebuit să gătească pentru ea și pentru soț și nevasta lui Coman pentru familie și portar.

La Cifru este Ion Gheorghe, căsătorit cu fiica șefului Securității. *Nu iese* [subliniat în original] din Legație, unde lucrează în cabinetul blindat al Cifrului.

De puțin timp a venit un al doilea funcționar la Cifru, care face cu schimbul cu Ion Gheorghe, acesta din urmă fiind probabil pe cale să se întoarcă, dar Coman are impresia că nu este mulțumit de situația sa, deși în țară este un înalt funcționar al Securității, cu casă și automobil. A fost dojenit de către Moisescu că nu a recerut revolverul lui Coman, care s-a servit de el să intimideze pe ministru. Ion Gheorghe merge la croitorul Grünberg singura lui ieșire din Legație și mai avea două încercări de făcut.

Dimitriu, actualul însărcinat cu afaceri, de când Moisescu a fost declarat *persona non grata*, este foarte controlat. E doctor în medicină, cardiolog din Iași, iar soția lui este doctoriță de copii. A fost trimis din țară la diferite congrese medicale în Europa. A spus lui Moisescu că își pierde toate cunoștințele medicale dacă nu rămâne în contact cu medicii de aici, dar Moisescu i-a răspuns că este funcționar, și nimic altceva.

În fiecare seară, personalul se întrunește într-un salon al Legației, unde se discută toate chestiunile și se dau misiunile pentru a doua zi.

Moisescu merge la orice oră din zi și din noapte la Ambasada sovietică și ambasadorul vine la el. De asemenea cu celelalte republici populare.

Legația R.P.R. trimite toată propaganda în țările latino-americane. Cheltuiește lunar 20.000 de peso (aproape 700 de dolari) și trimite corespondență la circa 1.400 agenții, în Venezuela 400, Paraguay, Columbia, Chile, Uruguay câte 200, Brazilia cam 40. Plicurile se duc la trei oficii poștale din Buenos Aires, ca să nu bată la ochi prea marea lor cantitate.

Informațiile culese aici de republicile populare sunt centralizate la Legațiunea R.P.R., de unde se expediază prin curier special la București, odată pe lună, câte 8 – 10 valize.

Agenți importanți au sosit în ajunul revoltei contra actualului guvern din 9 iunie a.c., iar în timpul acelei nopți au luat cu toții șampanie la Legație, fiind convinși că generalul Aramburu și contra-amiralul Rojas sunt învinși. [În septembrie 1955, generalul Aramburu îl înlăturase pe președintele Juan Peron și îl îndepărtase pe generalul Juan Jose Valle, care îi era credincios fostului președinte. La 9 iunie 1956 Valle a declanșat o revoltă armată, înfrântă rapid și în urma căreia a fost executat].

A dat numele lui Gherberov, care lucrează zilnic cu Moisescu, și al lui Rosowski, basarabean, cu care face plimbări cu yachtul. Soția lui Rosowski, și ea basarabeană, este pictoriță, fiind trimisă pe spezele Legației în România, ca să facă o expoziție de pictură.

Cam aceasta este comunicarea verbală pe care mi-a făcut-o Mihăilescu. Dar cum Coman i-a spus că ar dori să mă vadă, a stabilit o a doua întrevedere, la care a asistat și el, în ziua de 1 decembrie.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) • P. Otu Marasti, Marasesti, Oituz after 100 years
 • **M. Stavinschi** Three great mathematicians, heroes of WWI • **S.A. Luca** A neolithic strap buckle made of a shell, discovered at Tărtăria – Gura Luncii • **Th. Enache** Marin Preda's novel The Delirium in the documents from Securitate • **M. Ioniță** A hospital sustained by the National Bank of Romania in the occupied Bucharest during WWI • **S. Cristescu** King Michael's grief for the death of his colleague • **N. Macovei** The motoring passion of Prince Nicholas • **C. Sircuța** How girls from Transylvania, Banat and Bucovina were educated • **L. Zamani** The Melik House, the oldest residence in Bucharest • **J.O. Noyes** Impressions from Bucharest • **S. Chefani-Pătrașcu** May 1908. Carol I and Elizabeth on a trip on the Danube • **D.T. Dulciu** On the footsteps of Eminescu in Ethiopia • **O. Senciuc** How our ancestors ate in the Middle Ages • **R. Andreescu** How the general Eremia Grigorescu son was captured, during the battle of Turtucaia • **G. Filitti** In Romania 100 years ago: the summer of great victories • **A.R. Voinea** The Ghenchea parceling • Romanian Documents at Hoover Institution (CLXXXVIII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) • П. Оту Мэрэști, Мэрэшешть, Ойгуз – 100 лет спустя • **М. Ставински** Три великих математика, герои на фронте Первой Мировой Войны • **С.А. Лука** Неолитическая раковинная пряжка от пояса, найденная в Тэртэрия-Гура Лунчи • **Т. Енаке** Роман «Бред» писателя Марина Преды, так как он есть в деле Securitate • **М. Ионицэ** Госпиталь, финансируемый Национальным Банком Румынии, в оккупированном Бухаресте, во время Первой Мировой Войны • **С. Кристеску** Страдания короля Михая при смерти одноклассника • **Н. Маковей** Страсть принца Николая к автомобилям • **К. Сиркуца** Воспитание девушек в Трансильвании, Банате и в Буковине • **Л. Замани** Древнейший жилой дом в Бухаресте: дом Мелик • **Дж.О. Нэунс** Впечатления о Бухаресте • **С. Кефани-Пэтрашкэ** Май 1908. Карол I и королева Елисабета – путешествие по Дунаю • **Д.Т. Дулчу** В Эфиопии, по следам Михая Еминеску • **О. Сенчук** Как питались наши средневековые предки • **Р. Андрееску** Как попал в плен в Тутракане сын генерала Еремии Григореску • **Дж. Филитти** В Румынии 100 лет тому назад: лето великих побед • **А.Р. Войня** Типовые дома в бухарестском квартале Генча • Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXXVIII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

GÂNDURI PENTRU REVISTĂ

Am 72 de ani (m-am născut în luna iunie 1945) și sunt de profesie inginer geolog (acum pensionar) – își începe scrisoarea domnul ALEXANDRU CHIOREAN. Științele naturii și Istoria au fost pasiunile mele de când mă știu. Am lucrat ca inginer geolog prospector la firma I.P.E.G. Cluj, cu lucrări în județele: Bihor, Cluj, Sălaj și Bistrița-Năsăud.

Magazin istoric l-am citit încă de la prima ediție, din aprilie 1967. La început îl cumpărasem de la chioșcurile de ziare și reviste. Pe urmă, din 1970, m-am abonat an de an, să primesc revista la adresele unde am locuit. Am convingerea că mara masă a cititorilor apreciază conținutul articolelor publicate, scrise sobru, onest, respectând adevărul istoric într-o formă literară foarte cursivă, impecabilă și atractivă. *Magazin istoric* este o revistă de cultură generală foarte serioasă, așa cum vă scriu cititori din toată țara, dar și cei plecați peste hotare de ani buni. Mă bucur că după Revoluție n-ați abdicat de la linia de echilibru istoric, adevăr, onestitate, așa cum au procedat alte reviste, dar în special gazete, care se

orientează, cum se spune în popor, după cum bate vântul.

Vă mulțumim mult pentru cuvintele frumoase. Am reținut propunerea dumneavoastră și căutăm un autor care să trateze subiectul ce vă interesează.

„CULTURA NU MOARE NICIODATĂ!“

Domnul CONSTANTIN AGRICOLA MIU, din comuna Godeni de Muscel, județul Argeș, ne scrie: Felicit pe organizatorii concursului dedicat aniversării celor 50 de ani de *Magazin istoric*. Revista aceasta merită mai multă atenție din partea celor care conduc destinele culturale ale României. Cineva spunea că „speranța moare ultima!“ Se poate completa cu gândul cititorului: „cultura nu moare niciodată!“ De aceea, cumpăr revista de la chioșc număr de număr și sunt bucuros când simt mirosul ei proaspăt.

Sunt fericit când văd în biblioteca mea din sufragerie o colecție formată din 605 volume interesante. Revista *Magazin istoric* a devenit o școală, un „muzeu viu“ și o platformă de dezbateri pe teme de istorie. Cei câțiva redactori ai revistei fac un lucru impresionant prin alegerea unor teme foarte interesante și prezen-

tarea adevărului istoric cu multă minuțiozitate!

LA MULȚIANI, REVISTĂ DRAGĂ!

OMISIUNE

În numărul din luna iulie s-a strecurat o greșală la soluțiile rebusului CRÂMPÊIE DIN MITOLOGIA UNIVERSALĂ. În continuare vă oferim soluțiile complete: TSAOCHONG – UA – BALDR – MANATH – AMRITA – A – SUR – SON – RISHI – I – GO – NUMITOREM – LNG – NAER – IRA – A – AZIZ – AS – RN – UNOA – IUNONA – CORBI – EDDA – M – R – ABEL – OMTE – ANUBIS – AMMON – PEGAS – GLAUCE.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul CONSTANTIN HINTA dorește să achiziționeze nr. 1 și nr. 3 din anul 1967. Cei care vor să îl ajute îl pot contacta la adresa: str. Neptun, nr. 16, Sc. A, Ap. 10, Brașov.

Domnul GHEORGHE IVAN, din Timișoara, oferă spre achiziție colecția completă, aflată într-o stare foarte bună. Cei interesați îl pot contacta la numărul de telefon 0256.201.902.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcăneanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

